

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

LETO IV • ŠTEV. 12

SVOBODA

V S E B I N A

Maks Beer, Marxova ekonomika

Nov svet se odpira človeku

**Maks Lingner, Božična drevesca,
punčke, igračke...**

Kästner-Maček, Zadnje poglavje

**Leonhard Frank, Od treh mili-
jonov trije**

Knjige in knjižnice

Društveno življenje

Dramatika

Delavska pesem

Delavski sport

Razno

Listnica uredništva

1. DECEMBER 1932 •

IZHAJA MESEČNO V LJUBLJANI

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

LJUBLJANA, PREŠERNOVA ULICA ŠTEV. 3

je največja regulativna hranilnica v Jugoslaviji

Ima vlog nad 430,000.000 Din.

*Za vse vloge jamči ljubljanska mestna občina z vsem
svojim premoženjem in z davčno močjo.*

*Za male trgovce in obrtnike obstoji pri hranilnici kreditno
društvo, za pupilarne naložbe pa sodni depozitni oddelek.*

*Za varčevanje mladine izdaja domače hranilnike, za
pošiljanje denarja po pošti pa svoje položnice.*

Telefon št. 2016 in 2616.

Poštni čekovni račun št. 10533.

Uradne ure za stranke so od 8. do 12. in pol.

S · V · O · B · O · D · A

Naročnina za člane Svobode letno	Din 12—
Naročnina za druge letno	36—
" " " polletno	18—
" " " četrtletno	10—
Naročnina za Ameriko letno	Dolari 1—
Uredništvo in uprava za Jugoslavijo: Ljubljana, Palača Del. zbornice, Miklošičeva c. 1.	
Za Ameriko: Chicago, Ill. 3639 W, 26 Th. St.	

MAKS BEER:

MARXOVA EKONOMIKA

1. Ricardovo delo

Kar je bil Hegel za Marxa na filozofskem polju, to je bil zanj Ricardo na gospodarskem. Razumevanje Ricardovega dela je torej za ocenitev Marxove ekonomike prav tako potrebno kakor razumevanje Heglove dialektike za Marxovo zgodovinsko in družabno naziranje.

David Ricardo (rojen v Londonu 1772, umrl 1823) je bil gospodarski teoretik industrijske revolucije Velike Britanije v letih 1760 do 1820. Prehod Velike Britanije iz agrarne v industrijsko državo je samo ob sebi umevno rodil nešteto problemov, pregrupacij, razrednih bojov in kriz, ki so zahtevale točnega razjasnjenja. V Ricardovih spisih, zlasti v njegovih »Principles of Political Economy and Taxation« (1817) se obravnava gospodarsko in politično življenje srednjega veka, ki ga je obvladala, kakor smo pravkar omenili, industrijska in poljedelska revolucija: doba preobrata rokodelskih obrti, uničevanje kmetov in malih obratov, preseljevanje prebivalstva v mesta, razvoj produktivnih sil, kakršnih ni bilo niti slutiti, hitro dviganje zemljiške rente in žitnih cen, padanje cen tovarniškemu blagu, poostrujoči se konflikt med buržuazijo in plemstvom. Razen tega so prišle napoleonske vojne, ki so povzročile cel niz socialno-gospodarskih pojavov: hitro dviganje cen življenjskim potrebščinam, siloviti mezdni boji, ludistično gibanje (nasilno uničevanje strojev po delavcih), povečanje nezamenljivega papirnatega denarja, inflacija itd.

Zbegan in začuden je izobražen Anglež gledal zamotane pojave. Kako se deli nacionalno bogastvo? Zakaj so veleposestniki vedno bogatejši? Kako vplivajo stroji na delavce? V kakem razmerju so si cene in mezda? Kaj je sploh blagovna vrednost? Kako se določajo cene? Odkod pride zemljiška renta? Ali je carina na žito koristna ali škodljiva? Ali bodo cene in mezde padale, ako se odpravijo carine? Ali naj vlada buržuazija ali plemstvo? Mesto ali dežela? Zakaj nastaja sovraštvo med delom in kapitalom?

Na vsa ta vprašanja je skušal Ricardo odgovoriti.

Njegov nauk lahko na kratko orišemo, kolikor pride v poštev za našo razpravo, sledeče:

Družba sestoji iz treh razredov: zemljiških posestnikov, industrijskih kapitalistov in delavcev. Razred zemljiških posestnikov živi od zemljiške

rente, delavci od mezde. Kapital je gonilna sila produkcije, torej tudi družabnega življenja. On vzdržuje delavski razred in razred zemljiških posestnikov. Središče Ricardove ekonomike je vrednostna teorija, ki pravi: za produkcijo porabljena množina dela je osnova in merilo vrednosti. Vrednost je naravna cena; obe sta identični (istovetni) s produkcijskimi stroški; drugačna je tržna cena, na katero vpliva pomanjkanje in pospeševanje in druge vsakokratne okoliščine, vendar pa vedno teži k naravni ceni (vrednosti).

Blagovna vrednost se izraža v proizvodjalnih stroških. S to vrednostjo merimo višino in obseg bogastva. Bogastvo lahko v grmadah narašča in vendar po vrednosti pada, če pada v njem vtelesena množina dela. In vrednost tovarniškega blaga v normalnih razmerah pada, kajti radi iznajdbe strojev in boljše delitve dela postaja nekaj za tovarniško blago prej uporabljene množine dela odveč. Delavčevo mezdo določa tudi vrednostni zakon: delavec prejme s plačo neko množino eksistenčnih sredstev, ki nadomeščajo porabljeno množino dela. Ker se žitnim pridelkom — radi naraščanja kapitala in prebivalstva — dvigajo cene, ima tudi delovna mezda tendenco dviganja. Delovna mezda in dobiček sta najvažnejša sestavna dela vrednosti dobrin. Ako se dviga delovna mezda, mora padati dobiček. Vzrok dviganja mezde in padanja dobička je v zemljiških razmerah: plodovita zemlja je omejena in kvalitativno (kakovostno) različna. Ako se množijo kapital, prebivalstvo in priložnost zaposlenja, prejšnja površina obdelane zemlje ne zadostuje več za preskrbo prebivalstva s poljskimi pridelki in poljedelstvo se čim najbolj širi. Ali obdelovanje se razširi na manj vredno zemljo, ki se je prej uporabljala za pašnike, ali je pa bila pustinja. Obdelovanje te površine pa je mnogo težje, zahteva večjo množino dela. Po vrednostnem zakonu se morajo ti produkti absolutno dvigati po vrednosti, ker določa vrednost množina dela. V normalnih razmerah se dvigajo tudi relativno, ker se izgotavlja blago, za katero se izmenjavajo, tudi še nadalje z isto množino ali še celo z manjšo množino dela kot prej, v kolikor se uporabljajo stroji, ki prihranijo delo. Platno, sukno, železo, jekleno blago, srebro in zlato, za katerega se zamenjavajo žitni pridelki, vsebujejo ali manj delovne množine ali pa isto delovno množino kakor prej; vsi ti produkti so sedaj ali manj ali pa prav toliko vredni kot prej, dočim se je zvišala množina dela, uporabljena za pridelovanje žita. Očividno je, da se mora dvigniti cena.

Z dviganjem žitnih cen se dviga zemljiška renta, kajti razlike med zemljiškimi površinami, ki so jih začeli obdelovati, postajajo večje, in v poljedelstvu določa vrednost dobrin in višino zemljiške rente pod najugodnejšimi okoliščinami storjeno delo, tako da boljše vrste zemlje dajejo vedno višjo rento. Facit vsega kulturnega napredka se torej zdi, da obstoji v tem, da se dvigata cena zemljiških produktov in vrednost dela, dočim cene vsemu drugemu blagu ali padajo ali pa ostanejo iste: tovarnar torej vidi, da njegov dobiček stalno pada; delavec ima le malo koristi od svoje višje delovne mezde, ker mora njen največji del porabiti za plačevanje visokih cen življenjskih potrebščin; nasprotno ima pa vso korist zemljiški posestnik v renti. »To dejstvo — pripominja Ricardo — je mnogo važnejše, nego se zdi na prvi pogled. To dejstvo osvetljuje interese zemljiškega posestnika in družbe... Zemljiškemu posestniku se dobro godi, če se življenjska sredstva težko in drago dobé, dočim vsem drugim članom družbe koristijo lahko pridobljiva in cenena prehranjevalna sredstva... Iz tega sledi, da interes zemljiškega posestnika vedno na-

sprotuje interesu vseh drugih družabnih razredov... Visoka renta in nizek dobiček sta neločljiva in bi ne tvorila nobenih težkoč, če bi bila učinek naravnega poteka stvari.« Ali prav to nista. Temveč sta vse bolj posledica žitnih carin, ki ločijo Anglijo od cenениh žitnih pridelkov inozemstva. Brez žitnih carin bi angleško poljedelstvo ne bilo prisiljeno zatekati se k manj vredni zemlji in dražiti poljedelske produkte, zviševati plače, zniževati dobiček in motiti blagovno produkcijo. »Narod ni bogat radi preobilice denarja niti radi visokih cen svojega blaga, temveč radi preobilice vseh produktov, ki delajo življenje prijetno in polno užitka.« Mnogo jih pa misli, da je obilica produktov škodljiva deželi. »Toda to ni res; kajti trpe le producenti tistega blaga, ki ga je v izobilju. Toda tudi ti bi radi tega ne trpeli, če bi ne bili tako dragi žitni pridelki; le zato, ker s tem izgublja njihovo blago na vrednosti, si ne morejo na trgu nabaviti sredstev za prijetno življenje, kajti imajo sicer mnogo blaga, toda z majhno menjalno vrednostjo. Če bi pa živeli v owenističnem paralelogramu (komunistični občini) in bi skupno uživali produkte, bi nihče ne trpel radi izobilja produktov; toda dokler je družba urejena tako kot sedaj, bo preobilica često škodovala producentom...«

To so Ricardovi nauki, v kolikor se nanašajo na našo razpravo. Sedaj bomo razumeli, zakaj so se jih ekonomski in vodilni možje meščanstva tako močno oprijeli. Prvič so jim dali globok vpogled v vplive industrijske revolucije na vrednost in ceno; potem v bistvo gibanja delovne mezde; končno v razmerje med mezdo, dobičkom in zemljiško rento ter v nasprotje med interesi industrijskega kapitala in veleposestnikov. Boj proti plemiški oligarhiji je dobil svojo teoretično podlago.

Ricardo le tega ni vedel, da je njegova ostro izdelana teorija vrednosti in nasprotja med dobičkom in mezdo dala orožje za boj proti kapitalu onim mislecom, ki so se postavili na stran delavskega razreda. Po Ricardu je uporabljena delovna množina podlaga menjalne vrednosti in kapital je le nakopičeno delo; vendar si naj kapitalist prilasti nakopičeno delo in določa usodo proletarijata. Nasprotstvo, ki ga je Ricardo nezavestno formuliral, so potem socialisti zavestno razvijali. Zato ni bilo treba nič drugega kot izpremembo stališča. Ricardo je gledal vse z vidika kapitalistov, socialisti pa z delavčevega. Ricardo je dejal: Kapital je vse, zemljiški posestnik nič in vendar dobi ta levji delež na menjalnih vrednostih; socialisti so pa rekli: Delavec je vse, kapitalist in zemljiški posestnik nista nič in vendar dobivata nakopičeno delo, dočim se smatra prvega le za delovno živino.

2. Protikapitalistična in socialistična kritika

Prav tako, kakor so prišli po Heglu mladi Heglovci in izkoristili marsikatero elemente naukov svojega mojstra deloma v meščansko-revolucionarnem smislu, tako je sledila Ricardu cela vrsta pisateljev, ki so na podlagi Ricardove vrednostne teorije napadali kapitalistični red. Mnogo jih je poskušalo vrniti se v predkapitalistični čas in priporočati zopet malo obrt; drugi so se zopet zavzemali za različne valutne reforme, zadružne banke, menjalne bazarje, ali so pa postali socialisti (komunisti) in agitirali za odpravo kapitalizma in upostavo komunističnih občin. Glavni učitelj komunizma je bil tedaj utopist Robert Owen (rojen v Walesu 1771, umrl 1858), ki je razumel pomen strojev za ustvarjanje bogastva in ki je

skušal uvesti komunizem z vzgojnimi metodami, zadružnimi naselbinami in združenjem delavskega razreda.

Z njim so delovali kot socialni kritiki John Gray, William Thompson, Piercy Ravenstone (skoro gotovo psevdonim), Thomas Hodgskim, kakor tudi več anonimnih pisateljev.

Ti pisatelji so obsojali kapital kot nenraven (nemoralen) in iz delavcev iztisnjen produkt kot vzrok revščine delavskega razreda, kakor sploh vse socialne bede. To so bili učitelji tedaj nastalega delavskega gibanja, ki je dobivalo vedno bolj in bolj revolucionaren značaj in je bojevalo razredni boj pod imenom chartizem (1825—1855).

Ta literatura kakor tudi chartistični boji so vplivali na Marxa, ki je prišel od 1845 v dotiko z angleškim socialno-ekonomičnim življenjem.

3. Kapital

Marx je s svojimi raziskovanji dognal, da tvori politična ekonomija podlago meščanske družbe. Politična ekonomija je postala od tedaj glavno polje njegovih raziskovanj. Obsežne študije francoske in angleške ekonomije, zlasti Sismondija, Ricarda in na Ricardovo vrednostno teorijo navezane antikapitalistične literature so mu dajale polno vzpodbud in sestavnih kamnov za kritiko politične ekonomije s stališča delavskega razreda. Tako delo je »Kapital«. Obstoja iz treh zvezkov. Le prvi zvezek (1867) je Marx sam popolnoma pripravil za tisk in ga izdal. Druga dva zvezka sta le osnutka in ju je po Marxovi smrti dovršil Engels ter izdal l. 1885 in 1894.

Prvi zvezek obravnava predzgodovino in tendence veleindustrijskega kapitala, neposredni in enkratni produkcijski proces blaga, v kolikor pride v poštev razmerje med podjetnikom in delavcem, izkoriščanje proletarijata, mezdo in delovni čas, vplive moderne tehnike in položaj delavcev; v prvem zvezku vidimo učinkovanje tovarniškega sistema, ki ustvarja kapital; njegova glavna postava je ustvarjajoči, trpeči, upirajoči se delavski razred. V drugem zvezku pride podjetnik na trg, prodaja svoje blago in spravi zopet v tek kolesje produkcijskega procesa, da ne prestando producira blago. V tretjem zvezku riše realizirajoči proces podjetij kapitalističnega razreda ali gibanje kapitala kot celote: produkcijske stroške, cene izdatkov, celotni dobiček in njegovo deljenje v dobiček, obresti in zemljiško rento.

Največje težkoče dela prvi zvezek. Ogromni pisateljevi naporji za astvaritev mojstrskega dela so po nepotrebnem nauke o vrednosti in večvrednosti preobložili z učenostjo do višine filozofije, kakor je Heglova logika. Kot duševni atlet se igra s svojim predmetom. Da je Marx lahko krepko, jasno in splošno razumljivo obravnaval zapletena gospodarska vprašanja, dokazuje tretji zvezek.

4. Uporabna in menjalna vrednost

Življenje in nehanje kapitalistične družbe se zdi kot neskončna, iz neštevilnih in zmedenih krogov spletena mreža menjalnih operacij. S posredovanjem denarja izmenjavajo ljudje neprestano najrazličnejše blago in službe. Večno kupovanje in prodajanje, neprestano izmenjavanje stvari in delovnih sil — v tem obstoje v glavnem človeški odnošaji v kapitalistični družbi. Gospodarska karta, ki bi grafično predstavljala te od-

nošaje, bi nas nič manj ne begala kakor astronomska, ki bi predočevala mnogovrstna in druga drugo križajoča pota nebesnih teles. In vendar mora v tej navidezni zmedenosti biti neko pravilo, neki zakon; kajti ljudje vendar ne delajo in izmenjavajo svojih dobrin kar tja v en dan kot divjaki, ki dajo za venec steklenih biserov cele kepe zlata ali surove diamante. Ta zakon, ki urejuje operacije izmenjavanja, so iskali angleški in francoski ekonomisti v 17., 18. in 19. stoletju, katerih teorije označuje Marx kot klasično meščansko ekonomijo. V zvezi z njihovimi raziskavami izjavlja Marx:

Vsako blago, t. j. vsaka na trg prinesejena kapitalistično ustvarjena stvar ali dobrina ima uporabno in menjalno vrednost. Uporabna vrednost je korist, ki jo nudi blago onemu, ki ga porabi, in zadovoljuje katerokoli njegovih telesnih ali duševnih potreb; blaga brez uporabne vrednosti se ne da izmenjati, se ne da prodati. Kot uporabna vrednost je blago po vsebini različno med seboj; nihče ne bo zamenjal tone pšenice za tono prav tako dobre pšenice, pač pa za obleko. Po kakem merilu se pa blago drugo za drugo izmenjava? Merilo je menjalna vrednost in ta obstoji v trudu, v množini dela, ki je potrebno za izgotovitev določenega blaga. Na trgu se zamenjavajo med seboj iste delovne množine. Kot menjalne vrednosti, kot vtelesenje človeškega dela, si je razno blago bistveno med seboj enako, le kvantitativno je različno, ker predstavljajo v sebi različne blagovne kategorije različne množine dela. Razume se, da delovne množine ne računamo po delovnem načinu poedinega producenta, temveč po prevladajoči družabni delovni metodi. Če n. pr. ročni tkalec A potrebuje 20 ur za izgotovitev kosa platna, ki ga napravimo v moderni tkalnici v 5 urah, platno ročnega tkalca nikakor nima trikratne menjalne vrednosti. Če zahteva ročni tkalec A od B, ki je njegovo platno uporabil, protiplačilo 20 ur, odgovori B, da se more tak kos platna zopet napraviti (reproducirati) v 5 urah, torej da predstavlja menjalno vrednost le 5-ih delovnih ur. Marx definira torej menjalno vrednost sledeče: Menjalna vrednost blaga obstoji v družabno potrebni delovni množini, ki jo zahteva njegova reprodukcija.

Ta delovna množina ni nikak stalen faktor. Z novo iznajdbo, zboljšanjem delovnih metod, večjo izdatnostjo dela itd. se zmanjša delovna množina, ki je potrebna za reprodukcijo blaga; njegova menjalna vrednost ali, splošno govoreno in v denarju izraženo: njegova cena, bo torej padla pod pogojem, da ostanejo druge okoliščine iste (povpraševanje, denarni kurz). Delo je torej vir menjalne vrednosti in ta je merilo, po katerem se urejujejo menjalne operacije. Menjalna vrednost meri tudi višino družabnega blagovnega bogastva. Bogastvo lahko narašča po množini, pa pada v vrednosti, v kolikor se zmanjšuje za njegovo reprodukcijo potrebna družabna delovna množina. Čim industrijsko naprednejša in kulturno višja je družba, tem večje je bogastvo in tem manjša delovna množina, ki jo je treba porabiti za ustvarjanje tega bogastva.

Zgoraj smo rekli, da je uporabna vrednost glavni pogoj izmenjave poedinega blaga. Pomen uporabne vrednosti še s tem ni izčrpan. Množina uporabnih vrednosti, ki jih potrebuje družba, določa množino menjalnih vrednosti, ki jih je treba napraviti; ako se producira več blaga, nego ga potrebuje družba, potem ono blago, ki je odveč, nima nikake menjalne vrednosti kljub porabljeni množini dela. Popolno uresničenje menjalnih vrednosti ali storjenega družabnega dela zavisi, kakor vidimo,

od prilagoditve ponujanja povpraševanju in je stvar organizacije, vodstva obrata.

Pripomnili smo, da je Marxova vrednostna teorija navezana na teorijo klasičnih ekonomov. Toda ni ista. Brez ozira na nekatera zboljšanja definicije, ki jo je napravil Marx, se razlikujejo v sledečih naziranjih: V klasični vrednostni teoriji je pravi stvarnik vrednosti podjetnik, ki vodi produkcijo, ki s svojim kapitalom nabavlja orodja, sirovine in delavce, ki prodaja gotovo blago in vzdržuje v teku reprodukcijski proces; mezdni delavec je za njo le eno produkcijskih sredstev. V Marxovi vrednostni teoriji pa je pravi stvarnik vrednosti proletarec: ročni in duševni delavec, ki dela v produkcijskem procesu, ki izpreminja sirovine v blago in spravlja sirovine na mesto produkcije; le delavec v produkciji in z njo zvezanem transportu ustvarja vrednost. Vsi drugi razredi niso produktivni; vršiti morejo sicer splošno delo, toda ne ustvarjajo nikakih novih vrednosti; tudi vsi znanstveni delavci, iznajditelji in raziskovalci vrše le splošno delo, ki sicer zvišuje izdatnost ustvarjanja produktivnih delavcev, torej večja bogastvo, kajti tako izgotovljeno blago vsebuje manj žive delovne sile.

5. Delovna mezda

Ako površno gledamo, dobiva delavec plačo za svoje delo. V resnici jo dobi kot protiuslugo za svojo porabljeno delovno silo, popolnoma v skladu z vrednostnim zakonom s tem, da dobi toliko prehranjevalnih sredstev v izmenjavo, kolikor je običajno in v vsaki deželi potrebno, da zopet vzpostavi svojo porabljeno silo, prav tako kakor dobi delovni konj toliko ovsu in sena, kolikor je potrebno, da ostane sposoben za delo. Kapitalist in proletarec izmenjata v gospodarsko zakonitih proporcijah neko množino blaga (prehranjevalnih sredstev) za enako vredno množino blaga — delovno silo; blago za blago, menjalno vrednost za menjalno vrednost. Ker pomeni torej delovna mezda neko množino prehranjevalnih sredstev, se zvišuje — čeprav ostane neizpremenjena oblika —, ako padajo cene življenjskim potrebščinam, kajti delavec more potem s svojo neizpremenjeno mezdo kupiti večjo množino življenjskih sredstev. Obratno: ako se zvišujejo cene življenjskim potrebščinam, pada delovna mezda, čeprav ostane njena denarna oblika ista kot prej.

Ta po Ricardu formulirani mezdni zakon Marx sprejema, ali ne obstane pri njem. Marx je raziskoval dalje in dejal približno takole:

Za ustvarjanje menjalne vrednosti dela delavec dnevno 5 ali 6 ur; za kapitalista pa mora delati 10 ali 12 ur. Če bi bil delavec neodvisen, bi delal le polovico delovnega dne, da bi dobil svoja prehranjevalna sredstva. To delo imenuje Marx potrebno delo. Kot od kapitalista odvisen delavec pa mora izvršiti ne le potrebno delo, temveč tudi več delo; delavec more sploh najti službo le pod pogojem, ako dela razen za svojo lastno potrebo tudi določeno število ur za kapitalista brezplačno.

Pri svojem razmotrivanju delovne mezde smo s tem prišli na Marxov nauk o večvrednosti. In ta nauk je izhodišče vsega njegovega ekonomskega sistema.

6. Večvrednost

Kakor smo že pripomnili, je Marx pri svojem obravnavanju vrednostne teorije navezal le-to na klasično ekonomijo, jo v njeni definiciji

zboljšal in poostril na mezdno delo. Delal je v duhu Hegla, ki postavlja mislečemu razumu nalogo, poostriti nezavestno nasprotje do protislovja.

Marx je moral izvršiti tu skoro še vse sam. Njegovo vprašanje se tu ni glasilo več: Kaj je bistvo blagovnega bogastva in kako ga merimo? — temveč: Kako je nastalo, kako narašča in kam vodi? Kapital je oni del bogastva, ki se ga uporablja v svrhu dobička, pomnoževanja. Odkod izhaja ta dobiček, to povečanje? Odgovor se glasi:

Vsak kapital, naložen v produktivno podjetje, sestoji iz dveh delov: en del se uporabi za stvarna produkcijska sredstva — za stavbe, stroje, orodje in sirovine; drugi pa za delovne mezde. Prvi del imenuje Marx konstantni kapital (c), drugi del pa variabilni kapital (v). Prvi je konstantni ali stalen, ker doda blagu le toliko vrednosti, kolikor se ga obrabi ali izgubi: ta ne ustvarja nikakih novih vrednosti; Marx ga imenuje tudi pasivni del. Izdatki za delovne mezde se imenujejo variabilni ali izpremenljivi kapital, ker pridejo ti izdatki izpremenjeni iz produkcijskega procesa: ustvarjajo nove dodatne vrednosti; Marx ga imenuje tudi aktivni del, ker ustvarja večvrednost (w).

To sestavo kapitala iz konstantnega in variabilnega dela imenuje Marx organsko sestavo. Obratne kapitale, ki sestojijo iz ca. 80% konstantnih in 20% variabilnih delov, imenuje srednjo ali normalno sestavo. Če je konstantni del še večji, variabilni pa seveda nižji, imenuje to kapitalie visoke sestave. Kapitale z izpod 80% konstantnih delov in nad 20% variabilnih imenuje kapitale nizke sestave. In sicer: čim višja je lestvica kapitalistične produkcije, tem dragocenejši in obsežnejši so stroji in tovarniška poslopja in tem večje so glavnice za sirovine, dočim uporabljajo primitivni obrati malo strojev, cenene delavnice, toda relativno mnogo delavcev. Razmerje med c in v kaže hkrati razvojno stopnjo produkcije.

Po Marxu ustvarja edino-le in samo variabilni kapital večvrednost ali splošno govorjeno: dobiček. Zakaj ustvarja variabilni kapital več vrednosti, kakor je stalo kapitalista, smo videli zgoraj pri pojasnjenju bistva delovne mezde: delavec dobi sicer njemu pripadajočo menjalno vrednost njegove delovne sile, toda uporabna vrednost delovne sile funkcionira recimo — dvakrat več ur, kakor je potrebno za njeno obnovo. To večdelo je vteleženo v večvrednosti. Dočim prejme delavec dnevno plačo recimo — 3 marke, za čije obnovo potrebuje 5 ur dela, se uporablja njegova delovna sila 10 ur. Teh 5 ur večdela se pokaže v menjalni vrednosti blaga, tako da sestoji vrednost določenega blaga iz obrabljenih delov konstantnega kapitala, izdatkov za delovne mezde in še nastale večvrednosti. Neposredno pred produkcijskim procesom sta bila tu samo konstantni in variabilni kapital, ali na kratko: c—v; po končanem produkcijskem procesu imamo v blagu vteleşen konstantni in variabilni kapital kakor tudi večvrednost ali $c + v + w$. To je resnična blagovna vrednost (V), ali na kratko izraženo: $V = c + v + w$.

Razmerje med delovno mezdo in večvrednostjo, ali med plačanim in neplačanim delom, ali na kratko w imenuje Marx večvrednostno ratio; ta kaže stopnjo izkoriščanja dela. Ako znaša delovna mezda 3 marke, ki se lahko reproducira v 5 delovnih urah, in dela delavec v tovarni za to plačo 10 ur, tako da ustvari za 6 mark menjalnih vrednosti, potem znaša večvrednostna rata 100%.

7. Dobiček

Producirana večvrednostna množina se javlja za kapitalista v obliki dobička. Večvrednost je marksistični znanstven izraz, ki naj razjasnjuje večvrednost v principijelni pravilnosti. Dobiček je trgovski izraz, ki razumeva večvrednost tako, kot se javlja po izkušnji (= empirično) v praktičnem življenju. Razlika med marksistično-teoretičnim in trgovsko-empiričnim pojmovanjem pa vendar ni tako enostavna, temveč izvira iz različnega pojmovanja o delovanju kapitala in dela v gospodarskem procesu. Pojasnimo to natančneje:

Kakor znano, deli Marx v industrijskem podjetju naložen kapital v dva dela: v konstanten (stvarna produkcijska sredstva) in variabilen (živa delovna sila, mezдно delo). Po njem ustvarja samo živa delovna sila (mezдно delo) večvrednost, dočim doda konstantni kapital novim produktom le svojo lastno vrednost.

Kapitalist pa deli svoj naloženi kapital drugače: v f i k s e n (poslopja in stroji) in c i r k u l i r a j o č i (krožeči) (sirovine in mezde). Fiksni kapital se le počasi obrabi in pride popolnoma v produkcijo le tekom let — recimo v 15 letih: fiksni kapital 75.000 mark bo torej dal vsako leto blagovni produkciji 5000 mark — in ga bodo v bilanci »odpisali«. Nasprotno pa pride krožeči kapital (sirovine in plače) ves v vsako produkcijsko periodo in ga je treba zopet obnoviti ob začetku nove produkcijske periode. Recimo, da zahteva na novo nameravano ustanovljeno podjetje glavnico 105.000 mark: 75.000 mark fiksnega kapitala (za stavbe in stroje), 20.000 mark za sirovine, 10.000 mark za delovne mezde. Radi preglednosti recimo, da traja produkcijska perioda leto dni in da znaša večvrednostna rata 100%, to se pravi: delovne sile se je plačalo z 10.000 M in te so producirale 20.000 M. Ob koncu leta računa kapitalist: Izdatki pri fiksnem kapitalu so znašali 5000 M, pri krožečem 30.000 M; narejeno blago je torej stalo v gotovini 35.000 M. To je cena izdatkov, torej za enkrat še brez dobička. Po Marxu se imenuje cena stroškov $c-v$, torej še brez w (večvrednosti). Toda tudi kapitalist ve, da predstavlja izgotovljeno blago večjo vrednost kot pa ceno stroškov. Po Marxu znaša večvrednost 10.000 M (ker je mezdni kapital 10.000 M ustvaril večvrednostno rato 100%); kapitalist pa doda stroškovni ceni dobiček, ki obsega prebitke podjetja in obrestj za izdatke kapitala. Če bi bil kapitalist sam na trgu, bi lahko njegov dobiček popolnoma izčrpal večvrednost 10.000 M; toda računati mora s konkurenco, s tržnim položajem; zato pa dobi le dobiček, kakor ga določajo večvrednost, tržni položaj in konkurenca. Stroškovna cena in dobiček je p r o d u k c i j s k a c e n a, kakor jo določi kapitalist. Po Marxu pa, t. j., popolnoma teoretično, je produkcijska cena enaka stroškovni ceni in večvrednosti. Je torej kvantitativna (koli-kostna) razlika — razlika v denarnem znesku — med teoretično in praktično produkcijsko ceno, kakor je kvalitativna (kakovostna) razlika med kapitalistovim in Marxovim pojmovanjem o viru dobička: Kapitalist misli, da je dobiček rezultat vseh sestavnih delov kapitala, ki so prišli v produkcijski proces, in njegove trgovske sposobnosti. Marx pa je nasprotno mnenja, da more kapitalist imeti dobiček le radi tega, ker so mezdni delavci (žive delovne sile) v produkcijskem procesu ustvarili večvrednost, za katero niso dobili nikakega plačila.

Socialni pomen tega nauka je globok in dalekosežen. Ako je pravi-len, živé vse družabne plasti, ki niso zaposlene kot delavci v produkcij-

skem procesu ali v transportu sirovin ali v koristnih socialnih službah (vzgoja, uprava, znanstvene raziskave, umetniško ustvarjanje) — zaje-davsko življenje in jedo od večvrednosti, ki jo iztisne kapitalistični raz-red iz proletarijata in jo spravlja pod streho brez plačila.

Drugače je po kapitalističnem naziranju. Po tem je dobiček rezultat podjetniškega razuma in kapitalistove sposobnosti, kakor tudi vseh delov kapitala, ki so prišli v produkcijski proces: obrabljenih strojev in poslo-pij, porabljenih sirovin in uporabljenih delovnih sil, ki se jih vse pravno kupi po njihovi menjalni vrednosti. Da dobé tudi trgovci in izposojevalci denarja del tako ustvarjenega dobička, je prav in poceni; kajti ti pripo-morejo do tega, da se menjalne vrednosti realizirajo s tem, da se jih da konzumentom in se tako omogoči produkcijski proces.

Večvrednost ali dobiček? Delo ali kapital? Za tem vprašanjem tiči veliki razredni boj modernega družabnega reda. Ni čudno, da je Marxov nauk o vrednosti in večvrednosti vzbudil veliko polemiko.

8. Večvrednost kot družabna gonilna sila

Kapital smo definirali kot oni del bogastva, ki se uporablja za pove-čanje prebitka, za ustvarjanje dobička ali večvrednosti. Ta namen pre-vlادuje kapitalistični razred; stremljenje po večvrednosti je vodilni mo-tiv, najglavnejši razlog za njegovo delovanje. Vzpodbujen po tem strem-ljenju in zaposlen popolnoma s svojimi posebnimi interesi razvija ta raz-red nezavestno in nenamenoma ves kapitalistični sistem in ga vodi do vedno višje in obsežnejše stopnje. Večvrednost je torej gonilna sila zgodovine moderne kapitalistične družbe. To načelo izvaja Marx z železno doslednostjo v svojem teoretičnem sistemu, ki nam pojmovno razlaga kapitalistično družbo.

Kapitalist ni nikak znanstven raziskovalec; on si ni na jasnem v tem, kateri deli kapitala in katero delovanje osebnih produktivnih sil ustvarja dobiček, toda eno ve: brez žive delovne sile, brez mezdnih delavcev ostane ves njegov kapital mrtev in se ne več; ves fiksni kapital in vse sirovine mu nič ne hasnejo, dokler jih ne spravi v gibanje živa delovna sila in jih preobliči v blago. Njegovo stremljenje je zato usmerjeno predvsem na to, da primerno izkoristi živo delovno silo. Z zgodovinskega stališča se na predstopnji veleindustrije porabi malo konstantnega in relativno mnogo variabilnega kapitala; tedaj je še malo strojev, živa delovna sila je glavni faktor. Delavci še niso tovarniški proletarci v današnjem smislu, temveč rokodelci, ki so izgubili svojo samostojno eksistenco. Kapitalist jih vpreže, izkoristi njihovo delovno silo in njihovo poklicno sposobnost. Zato hoče podaljšati delavnik, da napravi čim največ blaga in dobička. Če je mezdni delavec delal prej deset ur, od katerih odpade pet na re-produkcijo njegove mezdne vrednosti in pet na večvrednost, mora delati sedaj dvanajst ur, s čimer se zviša večdelo na sedem ur. S podaljšanjem delovnega časa ustvarjeno večvrednost imenuje Marx *absolutno večvrednost*.

Kapitalist se med tem iz izkušnje nauči, da postane delo izdatnejše, ako kombinira delavce tako, da delajo med seboj roko v roki; produktiv-nost dela narašča. Iz tega nastane delovna metoda, ki jo imenuje Marx *k o o p e r a c i j o*, ali nova organizacija delavnice, ki dvigne vse blagov-no proizvajanje na višjo stopnjo. Kombinacija delavcev v produkcijskem procesu vodi kmalu do odkritja, da izgubi delavec manj časa in da po-

stane v svojem delu spretnejši, hitrejši in da producira več kot prej, če ne izgotovi sam vsega produkta, temveč le del njega. To odkritje vodi k delitvi dela, ki sicer degradira delavca v avtomat, v živ stroj, pa znatno poveča blagovno bogastvo. Delno delo pa zahteva zopet finejša orodja; nastanejo mehanični problemi, ki jih rešujejo mehaniki in ključavničarji. S tem se razvija mehanika. Naraščajoče blagovno bogastvo in stremljenje po njegovi dobičkanosni realizaciji zahteva zopet obširnejša tržišča; potreba po razširjenju naleti na prometne težkoče; tako nastanejo prometni problemi, ki jih rešujejo gradbeni inženjerji. Naraščajoča raznovrstnost delovnih procesov in blagovnih kategorij, katere je treba ustvariti, postavlja nove metalurgične, fizikalne in kemične probleme. Procvita prirodna veda.

Med tem pa stvar ne gre tako mirno v manufakturnih delavnicah. Podaljšanje delovnega časa in večji napor moči kakor tudi kombinacija dela zahteva od delavcev, da se združijo in se boré za boljše delovne pogoje. Ti boji skupaj z napredki prirodne vede, tehnologije in razširjenja trgov rezultirajo v iznajdbi strojne tehnike, ki je podlaga veleindustrije. Kapitalist hoče postati na eni strani čim najbolj neodvisen od živih delovnih sil, na drugi strani pa povečati množino svojega dobička. Sredstva za to mu nudijo nove tehnične iznajdbe. Prejšnje delavce, ki so se še ponašali z rokodelstvom ali ki se kot razlašeni mali kmetje ne morejo podvreči tovarniški disciplini in se upirajo, te izloči deloma žensko in otroško delo, deloma se jih omehča in pokori. Delovni čas se zopet podaljša, zlasti pa strašno napreduje žensko in otroško delo. Mezdni delavec, ki je vstopil v podjetnikovo manufakturno delavnico poln poklicnega ponosa, čisto še s svojim lastnim orodjem, postane sedaj majčkeno kolo ogromnih, brezobzirno delujočih strojev.

V tej obsežni, doslej brezprimerni gospodarski preobrazbi propadejo starejše obratne oblike; cele družabne plasti, nosilke propadajočih obratnih oblik, zapadejo v bedo in povečajo proletarski razred. Napredek industrijske revolucije objame tudi poljedelstvo; stremljenje po večvrednosti (zemljiška renta) vodi v odvzemanje in prilastitev občinskih zemljišč po veleposestnikih, samostojni kmetje se decimirajo, mali posestniki in zakupniki se proletarizirajo. Družabni razredi se pregrupirajo; mestno prebivalstvo hitro narašča, dežela osameva; iz tega procesa preobrazbe se kažejo vedno jasneje obrisi dveh razredov: kapitalistov in proletarcev.

Tako tovarniške kakor druge kapitalizmu nasprotujoče družabne plasti reagirajo proti izkoriščanju, ki uničuje zdravje, in se boré za normalni delavnik. Delovni čas se omejuje; vedno bolj je cvirano stremljenje kapitalistov po podaljšanju delavnika in po absolutni večvrednosti, toda napredek strojne tehnike prisili delavce, da intenzivneje izkoristijo krajši delovni čas; pospešeno gibanje stroja določa tempo, izsiljuje pospeševanje napora moči. Delavec mora sedaj v eni delovni uri oddati toliko moči kot prej v poldrugi uri. Tako iztisnjeno večvrednost imenuje Marx relativno večvrednost. Delavski boji za krajši delovni čas so za tovarnarje velikanska vzpodbuda, da spopolnijo svoje stroje za povečanje relativne večvrednosti. Intenzifikacija dela ali ustvarjanje relativne večvrednosti je eden najvažnejših neposrednih učinkov in eden najznačilnejših znakov razvitega kapitalizma. Razumevanje te nove faze je predpogoj za razumevanje Marxovega sistema.

Kaj se zgodi, čim opazi kapitalist, da zadeva iztisnjenje absolutne večvrednosti na nepremagljive težkoče? Tedaj opremi svoje podjetje z

najnovejšimi stroji, da spodrine žive delovne sile in da intenzivneje napne zaposlene delovne sile. Poveča produkcijo, da krije izgubo na večvrednosti z večjo množino blaga: čeprav mu poedini kos blaga prinese manj dobička, vendar producira sedaj toliko množine, da ostane dobiček isti kot prej ali da je še celo večji. Obsežnejši stroji, predelane večje množine sirovin in relativno manjše število delovnih sil pomenijo očevidno izpremembo v organskem sestavu kapitala: konstantni sestavni deli (stroji, sirovine) presegajo vedno bolj in bolj variabilne. Če je bila prej sestava 50% konstantnih in 50% variabilnih delov, je sedaj v razmerju 80 : 20. Istočasno se je močno zvišala glavnica, kajti stroji in velike množine sirovin in pomožnih sredstev zahtevajo povečanje kapitala. Če je znašala glavnica prej n. pr. 100.000 M, od katerih je odpadlo 50.000 na konstantni, 50.000 na variabilni kapital, znaša sedaj 500.000 mark, od teh 400.000 konstantnih in 100.000 variabilnih delov. Ta organska sestava pomeni: relativno majhne delovne množine spravijo velike množine produkcijskih sredstev v gibanje; delo postaja produktivnejše, ker je intenzivnejše; celotna blagovna množina narašča; dobiček pri poedinih kosih blaga postaja manjši, toda celotni dobiček se poveča; obratno izpreminjanje dobička in kapitala hitreje teče. Stopnja produkcije se vedno bolj razširja, glavnica postaja vedno večja, kajti le veliki kapitali lahko ustvarjajo toliko relativne večvrednosti, da napravijo take velike dobičke, da dajejo podjetniški pribitek in obresti, torej omogočijo akumulacijo kapitala. Razširjena stopnja produkcije je nedostopna manj močnim kapitalističnim podjetnikom. Ti deloma propadajo, deloma se združijo v delniške družbe. V prvem slučaju nastane koncentracija produkcijskih sredstev v malo rokah, v drugem slučaju pa centralizacija produkcijskih sredstev. To je učinek nove organske sestave kapitala na kapitalistični razred.

Nič manj ne vpliva vse to na delavski razred. Dokler je imelo ročno delo še važen pomen v delavnici, dokler so v organski sestavi kapitala presegali variabilni deli ali bili vsaj v ravnotežju s konstantnimi deli, kakor je to bilo na predstopnji in v začetnem štadiju veleindustrije, je pomenilo nakopičenje industrijskega kapitala povečano povpraševanje po mezdni delavcih. Položaj se je izpremenil z razvojem kapitalizma, kakor smo ga pravkar opisali. Čeprav se kopiči množina kapitala, pada relativno povpraševanje po delavcih. Kajti naraščanje kapitala koristi v glavnem konstantnim delom (stroji in sirovine), dočim variabilni deli relativno padajo: to se pravi, da mora sedaj delavec predelati mnogo večjo množino sirovin kakor prej. In ker v fazi visoke organske sestave kapitala blagovne cene padajo, postaja vedno krajši čas potrebnega dela (t. j. število ur, ki je potrebno za reprodukcijo dnevne mezde), nasprotno pa čas večdela vedno daljši. Veleindustrijski razvoj pomeni torej za delavce: intenzivno izkoriščanje in nastajanje relativnega odveč prebivalstva, rezervne armade delovnih sil, ki jih industrija absorbira v časih poslovnega procvita, v padajoči konjunkturi pa hitro demobilizira. V časih dobrega poslovnega razvoja služi rezervna armada zato, da brzda mezdne zahteve redno zaposlenih delavcev; v časih padajoče konjunkturi pa služi za zniževanje mezd. Rezultat za delavce je sledeč:

»V kapitalističnem sistemu se izvršujejo vse metode za povečanje družabne produktivne sile dela na stroške individualnega delavca; vsa

sredstva za razvoj produkcije se izpremene v sredstva za obvladovanje in izkrciščanje producenta, pohabijo delavca v pol človeka, ga ponižajo v strojni privesek, mu odtuje duševne potence delovnega procesa v isti meri, kakor je v poslednjem vtelešena znanost kot samostojna poterca; slabšajo pogoje, pod katerimi dela, izpreminjajo njegov življenjski čas v delovni čas, vržejo njegovo ženo in otroka pod drobeče kolo kapitala. Vse metode za produkcijo večvrednosti so hkrati sredstva za kopičenje kapitala in vsako razširjenje akumulacije kapitala postane obratno sredstvo za razvijanje onih metod. Iz tega torej sledi, da se mora enakomerno z akumulacijo kapitala slabšati delavčev položaj, pa naj bo njegova plača kakršna že, visoka ali nizka... Kopičenje bogastva na enem tečaju je torej hkrati kopičenje bede, delovne muke, sužnosti, nevednosti, brutalnosti in moralnega ponižanja na nasprotnem tečaju, t. j. na strani razreda, ki ustvarja svoj lasten produkt kot kapital.«

To je rezultat kapitalističnega gospodarskega reda: razvoj produktivnih sil, procvit znanosti, povzdiga materialne kulture, cepljenje družbe v nasprotujoče si razrede, izločenje etike, gospodarska moč poedincev, ponižanje in zaslužnje mnogih.

9. Gospodarska protislovja: propad in nova tvorba

Z dozorevanjem kapitalistične družabne formacije do najvišje stopnje se razvijajo njej lastna protislovja in jasno naznanjajo, da se je ta družba preživela, da nastaja v njenem osrčju novo življenje, višji družabni tip. Najpomembnejša protislovja so:

Gonilna sila za kapitaliste je najvišja mera večvrednosti ali dobička. Najvišjo stopnjo kapitalizma pa označuje visoka organska sestava kapitala, ko relativno pada živa delovna sila, vir večvrednosti. Padanje variabilnega kapitala pomeni očitno nizko rato dobička. Kapitalizem kaže dejansko tendenco za zniževanje rate dobička. Kapitalist stremi po nakopičenju kapitala; ker pa variabilni kapital in rata dobička relativno padata, se kaže tendenčno razvrednotenje kapitala. Kapitalist skuša delati nasproti tem tendencam in doseči svoj namen z razširjenjem produkcijske stopnje, da izenači z množino to, kar v posameznem izgubi. Toda s tem, da v ta namen poseže po visoki organski sestavi, izloči obrtniški srednji stan, omeji število zaposlenih delavcev in ustvarja relativno odveč prebivalstvo, rezervno armado le po priložnosti zaposlenih: znatno omeji povpraševanje po blagu, kajti obubožane ljudske množice samo po sebi umevno izgube na kupni moči. Kapitalist razširi produkcijo in istočasno zoži trg. Rezultat je: nadprodukcija, podkonzum — kriza: potratenje kapitala, omejitev produkcije, ohrotenje produktivnih sil. In če bi Marx danes živel, bi pristavil: Razvito velekapitalistično gospodarstvo, t. j. visoka organska sestava industrijskega kapitala požira ogromne množine surovin, ki jih je mogoče dobaviti le iz tropičnih in subtropičnih krajev ter iz vzhodne Azije; boj za te vire surovin in za dohod k njim vodi v imperijalistične vojne, v katerih se uničijo brezprimerno visoke vsote kapitala. Od zadnjih desetletij preteklega stoletja izbruhajo te vojne za surovine in prometna pota v odmorih malo let. Gospodarske krize in imperijalistične vojne, nad vse močno uničevanje kapitala in produktivnih sil! To je rezultat, ki globoko nasprotuje zgodovinski nalogi kapitalističnega gospodarskega reda in neposrednemu stremljenju individualnega kapitalista.

Dalje: kapitalist, ki hoče od vsega početka ustvariti pokorne in brezodporne delavske množice, združuje in kombinira delavce z ustanavljanjem velikih industrijskih centrov; tovarne postajajo organizacijska mesta proletarijata, združenje proletarske posamezne volje v razredno voljo; odstranjujejo razdrobljene, nasprotujoče si interese poedinih delavskih plasti in jih zvarijo v en enoten razredni interes. Končno ves gospodarski proces, ki se je začel na individualistični podlagi, dobi značaj skupnosti; tisoči in tisoči ročnih in duševnih delavcev delajo enotno in po načrtu v gospodarskih podjetjih s produkcijskimi sredstvi, s katerimi se da le skupno delati in jih skupno uporabljati.

Kaj pomenijo ta nasprotja in kaj naznanjajo, opisuje Marx v velikem finalu (koncu):

»S stalno padajočim številom kapitalističnih magnatov, ki uzurpirajo in monopolizirajo vse koristi tega procesa preobrazbe, narašča množina bede, pritiska, hlapčevstva, demoralizacije, izkoriščanja, pa tudi upornost vedno bolj naraščajočega delavskega razreda, ki ga šola, združuje in organizira mehanizem kapitalističnega produkcijskega procesa samega. Monopol kapitala postane veriga produkcijskega načina, ki se je razcvetel z njim in pod njim. Centralizacija produkcijskih sredstev in podružabljenje dela dosežeta točko, ko postaneta neznosna s svojo kapitalistično odejo. Ta se pretrga in zadnja ura bije kapitalistični privatni lastnini.« Na njeno mesto mora priti organizirano, po načrtu, za potrebe človeštva delujoče gospodarstvo.

Op. ur. — Pretekli teden je izšel v založbi našega konzorcija slovenski prevod poljudne izdaje Marxovega »Kapitala«. S to razpravo smo hoteli opozoriti vse na ta gotovo važen dogodek na slovenskem književnem trgu in na osnovne misli Marxovega dela. Glejte tudi oceno v rubriki »Knjige in knjižnice«!

NOV SVET SE ODPIRA ČLOVEKU

Če bi nas vsemogočna roka potegnila v svetovje in bi se potem ozirali, kje je zemeljski planet, bi ne našli več zvezde, na kateri prebivamo, kajti izginila bi v metežu zvezd, ki so solnca, prav tako kakor solnce, ki ga gledamo zemljani in ki ga spremlja naša zemlja le kot neznatna zvezdica.

Čudovito je, da se je zvitemu dvonožcu, ki si je osvojil zemeljski planet, posrečilo, da je v to neskončnost prodril z ostrino svojega razuma tako globoko, da imamo danes pregled o sestavi zvezdnatega sveta. Kasnejšim rodovom bo gotovo mogoče, da bodo na podlagi dosedanjih spoznanj odkrili nove skrivnosti brezmejnega svetovja.

Toda misleč človek, ki opazuje različne pojave okrog sebe, vidi, da je zemlja sama še v marsičem neodkrit in nerazumljiv svet. V bistvu je travnik z marjeticami vreden občudovanja in raziskavanja prav tako kakor rimska cesta na obnebj, in po sestavi male snežinke lahko sklepamo, da ni v njej nič manj velikih naravnih zakonov kakor v ogromni žareči solnčni krogli.

Neskončno mnogovrstna in še neodkrita je narava na zemeljski zvezdi sami. Kakšna razlika je med perotjo metulja in žarečo bombo lave, ki jo bruha ognjenik; káko nasprotje med ledeno goro, ki ob grönlandski obali zagrmí v morje, in med človeškimi možgani! Kako silno se razlikuje travnata bilka od kamna, ki počiva poleg nje, kako se ta bilka zopet razli-

kuje od nevidnega zraka, ki jo obdaja, od kaplje rose, ki se blešči na njej v solnčni luči!

Včasih se zabavam s tem, da potujem skozi kristalni grad takega zrnca s pomočjo povečevalnega stekla. Kapljico vode kapnem na zrnce pod svojim mikroskopom: Pred menoj se razprostre slano jezero. Prikažejo se imenitne stavbe. Kvader za kvadrom nastaja. Vstajajo stavbe s stenami, ki so gladke kakor ogledalo. Ob robu tega slanega jezera se gradi velika kolonija vil s krasnimi sobami in dvoranami, ki se kopljejo v luči nešteto kristalov. Kako bi jih šele občudovali, če bi mogli potovati sredi med njimi! Da bi mogel človek postati tako majhen, kakor je bakterija vraničnega prisada (800 milijonov teh bakterij se lahko nastani v enem samem ušesu šivanke!) in potovati potem med temi kristalnimi zgradbami zrnca soli v kapljici vode! Mikrokosmos — to je neskončno majhen svet — je prav tako čudovit kakor makrokosmos — neskončno velik svet.

Čudovit in skrivnosten pa ni samo zunanji sestav majhnih kristalov. Še bolj skrivnostna je njih notranja struktura, ki je ne more spoznati noben še tako popolen mikroskop. Če položimo kristal na fotografsko ploščo in spustimo skozi njega Röntgenove žarke, rišejo ti žarki na fotografski plošči čudno sliko notranjosti kristala.

Kuhinjska sol sestoji iz spojitve klora in natrija. Majčken prašek soli, ki ga v najboljšem mikroskopu komaj vidimo, sestoji torej iz neskončno majhnih delcev klora in natrija. Znanosti se je posrečilo, da je prodrla v ta svet atomov. Atomi klora in natrija (atom je približno desetmilijonski del milimetra) so oddaljeni med seboj nekaj manj kakor milijonti del milimetra. Čudovito redno je njih medsebojno skladanje, ki tvori omrežje prakristalov, iz katerih je zgrajeno zrnce soli, kakor je zgrajena hiša iz opek. Zrnce soli, veliko kakor glava bučike, ima na enem samem svojem robu dva milijona takih prakristalnih mrež. Celo zrno ima nekako 8,000.000,000.000.000.000 (osem trilijonov) takih prakristalov.

Kdo ve, koliko skrivnosti je še v tem svetovju solnega zrna, kaj vse se v njem dogaja, ko se z izpremembo zunanje svetlobe in toplote izpreminjajo tudi vsi notranji odnošaji v zrnu. Če ga vzamem z mize in položim na okno, da se upre vanj solnčni žarek, začno hipoma leteti njegovi delci v drugih smereh, toda vedno po določenem zakonu. V velikem svetovju in v najmanjšem atomu — v makrokosmosu in mikrokosmosu — povsod opazamo pri vsakem pojavu neko zakonitost.

Vse, tudi največje stvari sestojijo iz teh malih sestavnih delov in človek se že dolgo trudi, da bi dognal njihovo bistvo in lastnosti. Astronomska opazovanja kažejo, da v vsem svetovju delujejo iste naravne sile. Kolikor je svet doslej raziskan, moremo slutiti, da je bila ob začetku vsega nastajanja samo ena prasnova in da je nastalo na stotisoče stvari in bitij samo s preoblikovanjem te prasnovi.

Že stari grški misleci so domnevali to. Thales iz Mileta je pisal o neki prasnovi vsega sveta in za njim sta Leukippos in Demokritos učila, da vse stvari sestojijo iz majčkenih sestavnih delov, takozvanih atomov. Danes vemo, da so bili ti stari grški učenjaki na pravi poti.

Da bo vsem razumljivo, podajmo nekaj nazornih primerov za nauk o teh majčkenih sestavnih delih sveta! — Košček, oziroma bolje povedano, prašek železa, ki pade na tla ob piljenju, se nam vidi zelo majhen; pod mikroskopom se nam pa zdi kakor mala gora železa. S finimi orodji lahko razčlenimo ta prašek še na več delov, končno dobimo tako majhen

prašek, da ga ne moremo več razdrobiti: tak neizmerno majhen del imenujemo molekulo. Kakor je hiša zgrajena iz kosov opeke, tako je sestavljen vsak košček železa iz takih molekulov. Toda ti molekuli se ne držé tesno drug drugega; med njimi so vmesni prostori, molekuli so gibljivi, lahko se drug od drugega oddaljujejo, lahko se drug drugemu približujejo, kar zavisi od zunanjih učinkov, ki delujejo na kos železa. Tako se železo ob segrevanju razteza, pri hlajenju pa krči.

Molekuli so izredno majhni. 800 milijonov bakterij vraničnega prisada napolni šele uho šivanke, toda bakterija je naravnost orjak v primeri z molekulom. S pomožnimi sredstvi fizika in kemika moremo n. pr. ugotoviti, da meri en molekul ogljikove kisline dvamilijonski del milimetra. Veličina molekula v primeri z majhno bakterijo je torej kakor veličina glave šivanke napram velemestni hiši!

Če vzamemo sedaj zopet sol namesto železa, bi nam na koncu preostal molekul soli, to je tako majhen del soli, da ga ne moremo več razdrobiti. Toda pri tem nam pravi kemik, da bi se ta solni molekul še dal deliti in sicer na kemičen način, kajti sol je sestavni del dveh različnih snovi, in sicer klora in natrija. Solni molekul sestoji torej iz dveh izredno majčkenih delcev natrija in klora. Te delce imenujemo *atome*. Atom klora se združi z atomom natrija v molekul soli.

Na podlagi teh dognanj je prišel človek do spoznanja, da je videl v atomih najmanjše sestavne dele vseh snovi sveta. Z različnimi metodami se je posrečilo ustvariti predstavo o veličini atoma; za našo razpravo zadostja, če rečemo, da je atom desetmilijonski del milimetra. Ko to vemo, si lahko predstavimo, koliko življenja je v navadnem kamenčku ob poti! Če bi mogli pogledati vanj z ultramikroskopskimi očmi, bi videli, da roji v njem nešteto delcev kakor ogromen roj mušic.

Na tej stopnji znanstvenega spoznanja se je moralo domnevati, da je na svetu neko število *elementov* ali prasnovi, ki se ne dajo več razčlenjevati in katerih atomi se lahko med seboj družijo, da tako sestavljajo potem vse druge snovi. K tem elementom spadajo n. pr. železo, natrij, klor, zlato, vodik, dušik itd., dočim nastane n. pr. voda šele iz združitve atomov vodika in kisika, sol iz združitve klora in natrija, cinobor iz atomov žvepla in živega srebra. Znanstveniki so morali nadalje raziskovati lastnosti različnih atomov, kajti naravno se je moral atom žvepla v nečem razlikovati od atoma zlata.

To spoznanje znanstvenikov nikakor ni zadovoljilo; kako, zakaj naj prav 92 različnih elementov sestavlja svet. Videli so, da bo še treba materijo raziskovati, če hočejo priti do njenega bistva.

V zadnjih desetletjih se je marsikaj razjasnilo. — Pri prehodu električnega toka skozi potanjene, v steklenih ceveh zaprte pline nastajajo čudoviti pojavi žarenja. Zlasti skrbno so raziskovali takozvane *katodne* žarke, ki izhajajo od negativnega pola električnega voda v stekleni cevi. Radi omejenega prostora, ki je določen za to razpravo, ne moremo tu orisati vseh zanimivih posameznosti. Navedli bomo le glavne rezultate teh raziskav. Spoznali so, da so ti katodni žarki izredno majčkeni, negativno električno prepojeni delci, ki lete z brzino 100.000 kilometrov na sekundo. Njih masa je približno 2.000 krat manjša od mase atoma. Vedno jasnejše je postajalo, da so to delci, ki *izvirajo iz notranjosti atomov*. Dali so jim ime *elektroni* in v njih so našli najmanjše nosilce negativne elektrike — »električne atome«. Kasneje so našli v drugih žarkih nosilce pozitivne elektrike.

S tem je bilo dokazano, da so atomi sami zopet sestavljeni deli materije (= snovi). Toda šele odkritje radiuma in delovanja radioaktivnosti je zaokrožilo sliko. Uganka neprestanega izžarevanja radiuma se je kmalu razvozlala, kajti fiziki vsega sveta so šli na delo; imena Rutherford, Ramsay, Soddy, T. T. Wilson, Elster, Meitner in mnogo drugih so neločljivo združena s temi važnimi odkritji. Radium izžareva trojne, takozvane alfa-, beta- in gama-žarke. Alfa-žarki izvirajo iz jedra atoma; 35 milijard takih delcev pride v eni sekundi iz enega grama radiuma. Beta-žarki so iz elektronov, ki leté z brzino 200.000 km na sekundo; gama-žarki pa niso nobeni delci, temveč samo izraz sile tako razdejanega in izpremenjenega atoma. Niso nič drugega kakor Röntgenovi žarki z največjo probojno močjo — celo skozi železne oklopne plošče prodrô.

Za tem so se hitro vrstila druga odkritja. Tako so spoznali, da se element »uran« izpreminja v drugega, namreč v radium, ta pa da zopet drug element helium in kot končni produkt teh raznih sprememb je svinec. S tem je bilo dokazano, da »elementi« sploh niso vredni tega imena, ker niso nikake prasnovi, temveč sestojé vsi iz enakih sestavnih delov in le število in razvrstitev sestavnih delov in po njih izraženih električnih energij v vsakem atomu določajo, s kakšno vrsto atomov, s kakšno snovjo imamo vsakokrat opraviti. Rutherfordu se je kasneje posrečilo, da je ~~a t o m e u m e t n o r a z d e j a l~~ in s tem eno snov izpremenil v drugo. Dušikov plin je bombardiral z alfa-žarki in z uničenjem dušikovih atomov je dobil vodik. Z velikim številom drugih »elementov« so se posrečile enake preobrazbe in tako se je približal uresničenju sen srednjeveških alkimistov, da bi iz manj vrednih snovi delali zlato.

Na podlagi vseh teh in še mnogo drugih dognanj, ki jih ne moremo vseh naštevati, so prišli do tega, da so si ustvarili sliko o sestavu atomov. Posebno danski fizik Niels Bohr je mnogo pripomogel k teoriji strukture atomov. Atom sestoji iz jedra, ki ima pozitivno elektriko. Okrog tega jedra krožijo, podobno kakor planeti okrog solnca, elektroni, nosilci negativne elektrike. Masa elektrona je približno 2.000 krat manjša od mase jedra. Atom je približno desetmilijonski del milimetra v pre-rezu; in ker so jedro in elektroni desettisočkrat manjši, ležé med posameznimi elektroni, ki krožijo okrog solnca — jedra, še »velike« prostornine. Gibanje v sistemu atomskih planetov se ravna po Keplerjevih zakonih, po katerih se gibljejo tudi vsa telesa svetovja. Toda kakor si težko predstavljamo veliko, neizmerno svetovje, prav tako si težko predočimo ta neizmerno majhen svet. Težko je razumeti, da se n. pr. elektronov planet, ki obkroža jedro vodikovega atoma, zavrti šest milijardkrat v vsaki sekundi, in da je ta elektronov planet oddaljen od svojega solnca-atomovega jedra za desetmilijonski del milimetra.

Pozitivna in negativna elektrika sta si v atomu vedno v ravnotežju; če zunanje sile povzročé izpremembo v tem oziru, se izpremeni atom. Po čem se pa razlikujejo atomi takozvanih elementov? V čem se razlikuje vodikov atom od zlatega atoma, ta pa od žveplovega itd.? Primeroma enostavno. Drugačna je napolnjenost jedra z elektriko in število elektronov in različno je kroženje okrog jedra. Vodikov atom ima samo en elektron, žveplov atom jih ima 16, atom zlata 79 itd. Pri razdejanju atomov, pri izpremembi enega elementa v drugega se izpremeni napolnjenost jedra in število elektronov. Odvzamejo se zgradbi kamni in tako se izpremeni stavba. Toda taka zgradba atoma predstavlja silno energijo; v enem samem gramu radiuma skrita energija zadošča, da povzroči

vrenje deset milijonov litrov ledenomrzle vode! Če bi se nam posrečilo, da bi razčlenili kilogram katerekoli materije v jedra in elektrone, bi s tem pridobili silo, s katero bi oceanski parnik mogel voziti deset let med Evropo in Ameriko! Morda se bo tako razčlenjenje materije v bodočnosti posrečilo — posledica tega uspeha bi gotovo povzročila tudi spremembo vsega človeškega družabnega ustroja.

Nadaljnja raziskavanja so vedno jasneje kazala, da sestojé jedra vseh atomov iz jedra vodika, ki so mu dalj ime proton (to je prvi), ker prevladuje nad drugimi. Iz protonov in elektronov torej, iz najmanjših nosilcev pozitivne in negativne elektrike je zgrajeno vse svetovje.

Seveda še nismo s tem pri koncu modrosti. Dela Einsteina, Schrödingerja, de Broglie, Heisenberga in drugih silijo k spremembi te atomske slike svetovja. Elektroni, ki smo si jih doslej predstavljali kot majčkена telesca, ki se sučejo okrog jedra, se zde, da se gibljejo v izredno hitrih sunkih, morda to niti niso telesca, temveč le besno hiter vrtnec energij, sil. Posebno po raziskavah de Broglie in Schrödingerja se zdi, da je materija samo valovanje in tako prav za prav ne moremo govoriti o telesih, temveč o združenju, kopičenju in gibanju sil, energij. Materija je potem oblika energije.

Na prvi pogled nas mora taka teorija začuditi. Toda pomisliti moramo, da so izrazi kakor »snov«, »moč«, »materija«, »energija« končno le besede za neke občutke, ki nam jih posredujejo naši čuti vida, tipa, sluha i. dr. Morda zavisi le od konstrukcije naših možganov, s katerimi vendar sprejemamo in gledamo ves svet, da mislimo, da vidimo »telo« tam, kjer je v resnici samo vrtnec energij, moči. Človeško bitje samo kot tako je še v resnici neraziskano. V svojih lobanjah imamo čudovito maso milijard celic in živčnih niti in to imenujemo možgane; to je beseda, ki se lahko izgovori, pa skriva v sebi tisoč skrivnosti. To je sedež naše centralne vlade. Smo to, delamo to, občutimo to, kar se sklene tu zgoraj v glavi. Od tod se nam diktira naše razmerje do človeštva in narave. Zakaj se pri enem diktira to razmerje drugače kakor pri drugem človeku? Ne vemo še tega! In vendar zavisi od tega vsa naša ljubezen in mržnja, naše življenje v družini, v društvu, v državi, v človeški družbi. V Berlinu imajo »hišo možganov«, zavod, v katerem raziskujejo možgane. Štab fiziologov dela tu in študira tisoč in tisoč posameznosti te čudovite človeške »mašinerije«. Mnogo so že ugotovili, ve se, da so določena mesta v možganih »pristojni uradi« za take in take občutke, gibe itd. Toda nepojasnjeno je še, kako sploh nastaja vse naše takozvano duhovno delovanje. V sivi možganski skorji velikih možganov se zdi, da tiči uganka. Devet tisoč celic je v njih, večjejo jih živci, ki kot brzojavne žice tečejo od postaje do postaje; kabli vodijo iz enega možganskega okraja v drugega. Od postaje do postaje, od celice do celice neprestano tečejo brzojavke in telefonski pogovori, ki nam vzbujajo zavest vsega, kar vidimo, slišimo, duhamo, okušamo, občutimo. Kaj vse se godi v teh deset tisoč celicah, ko nekoga zasovražimo ali vzljubimo ali ko se odločamo o sklepih, ki so lahko usodni za vso človeško družbo?

Vse, kar je še neodkrita, nas ne sme navdajati s strahom pred skrivnostnim. Pomisliti moramo, koliko je že odkrila človeška znanost. Kako drugače je že danes odkrit svet, nego ga je razlagalo n. pr. sveto pismo. In človek dela vedno naprej in vsak dan odkriva nove stvari in si

podrejuje nove sile. Ni čudno, da je neki predstavnik slovenskega političnega katolicizma nedavno izjavil, da znanost ne spada v šole. Kajti dobro ve, kako znanost izpodriva in uničuje vse temelje sistemov in struj, ki slone samo na nevednosti človeštva.

Človek, ki je najmlajše od vseh bitij na svetu, je že mnogo ustvaril. Vsakdo ni rojen za znanstvenika. Vsakdo pa lahko pripomore po svojih močeh do tega, da si bo človeštvo po vsem napredku znanosti ustvarilo lepo življenje, v katerem ne bo več bede in izkoriščanja. Kajti če ima to umrljivo človeško bitje sploh kako nalogo, potem je naloga in edini zmisel našega življenja ta, da smo vztrajni borci za popolno osvobodjenje človeštva izpod vseh sil, ki zavirajo napredek in blaginjo človeštva.

Po Bürglu —elj.

MAKS LINGNER:

BOŽIČNA DREVESCA, PUNČKE, IGRAČKE . . .

(Življenje delavcev v Turinškem gozdu in na Krkonoših.)

Lep je božič za otroke . . .

Lepo je na božič okrog božičnega drevesca, ki je polno svečic in igračk za otroke, ki se veselijo božiča, malih jaslje v spomin rojstva krščanskega odrešenika — lepe so bajke, saj v njih pozabijo reveži svoje gorje in grabežljivci lahko mirno spe na ukradenih zakladih, saj je vse od boga, pravijo svečeniki onega, ki je baje učil zapoved ljubezni, ki so jo vsi kristjani že davno pozabili; od vsega tega so ostali le simboli za otroke in naivneže.

Vse te okraske, punčke in igračke izdelujejo v Nemčiji, po Turinškem gozdu in po revnih bajtah pod Krkonoši. Cele vasi, celi okraji živijo od tega dela. Otroci, ki se vesele igračk, ne vedo in nihče jim ne pove, koliko solz, vzdihov in kletev je v teh lepih pisanih igračah, ki jih pozno v noč izdelujejo po večini ženske in otroci. Prinašamo kratek opis življenja teh bednih ljudi vsem veselim otrokom v vednost:

Delovni čas znaša 14—15 ur na dan.

Plače so tako nizke, da ne zadoščajo niti za hrano.

Stanovanja — nizke zaduhle luknje, legla bolezni, posebno jetike in rahitisa.

Po ulicah ni videti otrok — tudi otroci morajo staršem pomagati pri delu.

Pred vojno so v Nemčiji pridelali največ igračk na svetu. Najprej je bila ta domača obrt lokalizirana po Turinškem gozdu in Krkonoših (Nürnberg-Förth), pozneje se je razširila i na Vrttenberško, Šlezijo in Črni les. Radi vojne je vzrasla konkurenčna obrt v Angliji, v Ameriki in na Češkem. Toda Nemčija je kljub temu ohranila nekatere svoje specialitete, kot n. pr. glave za punčke, in se uspešno bori proti vsaki konkurenci s tem, da je znižala izdelovalne stroške na najnižjo mero. V malem mestu Sonnenbergu, ki je središče te domače obrti, so zgradili Američani svoj nebotičnik, toda »Solnčno mesto« ima 45.8 mrtvih na tisoč prebivalcev za jetiko. Poročilo turinškega zdravniškega društva pravi, da je glavni vzrok velike umrljivosti za jetiko delo na domu.

Ko nastopi mrtva sezona, iščejo prebivalci zaslužka po gozdovih. Poleti se jim skoro dobro godi, a takoj po božiču pa nastopi mrtva sezona. Malo dni pred božičem so zanje najbolj tragični časi. Dolge mesece so se žurili z delom, a po praznikih ni mogoče več ničesar prodati. Če hočejo še sploh kaj dobiti, morajo prodati zaloge za slepo ceno. In tako hodijo te dni ubogi obrtniki v Lipsko in Dresden, da se znebijo blaga, ki ne bo imelo po praznikih skoro nobene vrednosti. Ponoči spe po železniških čakalnicah, podnevi pa hodijo od zore do mraka po mestnih ulicah in z zategnjenim glasom ponujajo svoje blago:

»Christbaumschmuck, zehn Pfennige...«¹⁾

Ta domača obrt je bila že od nekdaj prava ljudska umetnost. V muzejskih zbirkah v Dresdenu in v Sonnenbergu vidimo prave umetnine. Še dandanes izdelujejo nekateri starejši ljudje krasne kipce. Toda polagoma kot povsod ubija stroj to lepo domačo obrt. Kavčuk in kovine uspešno konkurirajo lesnim izdelkom. Mehanična igračka bolj in bolj izpodriva lesene kipce. To pomeni za domače obrtnike znižanje zaslužka, še večjo brezposelnost, saj dela itak ni, ker so mrtve sezone vedno daljše.

Prinašamo nekaj popisov življenja teh ljudi in težko je ostati hladnokrven, ko beremo te vrstice. To ni nikak prečnogled opis delavskega trpljenja, posneli smo poročilo po Frankfurter Zeitung, po knjigi grofa Stenbock-Fermor »Deutschland von Unten« (Založil J. Engelhorn, Stuttgart) in po berlinskem časopisu »Berlin am Morgen«, torej po samih meščanskih virih.

BOŽIČNA DREVESCA

Steklena domača obrt v Turingiji se razteza na več krajev, in sicer v centrih: Lauscha, Ernstthal, Neuhaus, Steinheid, Haselbach, Hasenthal, Spechtsbrunn in Steinach. Izdelujejo okraske za božična drevesca, steklene oči za ljudi, oči za punčke in vsakovrstne steklene okraske.

V Lauschi so štiri steklarne, ki dobavljajo domačim obrtnikom tenke cevke, iz katerih izdelujejo oči in krogle za okras božičnih dreves. V nizkih in temnih sobah pihajo blede ljudje v steklene mehurčke, ki postanejo človeške in živalske oči. Pihači steklenih oči za ljudi zaslužijo 20 do 25 pfenigov za oko. Napihnejo jih kakih dvajset komadov na dan in zaslužijo 25 do 40 mark na teden. Te steklene oči izvažajo trgovci v inozemstvo, v Indijo, na Japonsko in v Avstralijo. Pihači steklenih oči za punčke in živali pa zaslužijo dosti manj, kakih 15 do 20 pfenigov na uro.

Okraske za božična drevesca izvažajo ponajveč v Ameriko od marca do julija vsakega leta. Za Ameriko je treba izdelovati barvaste okraske, v Nemčiji sami pa kupujejo najraje bele steklene okraske. Pihači redkokdaj zaslužijo 45 pf. na uro in delajo do 15 ur na dan; pozno v noč vidiš delavce, ki pihajo pri luči, tudi ob nedeljah redkokdaj počivajo.

Lauscha ima 7000 prebivalcev in 90% je delavcev. Ne zanimajo se niti za politiko, niti za delavske organizacije, zbirajo se v sedmih pevskih društvih, v sportnih in bojovniških organizacijah, imajo društva za rejo kokoši, koz in golobov. Živijo in delajo ločeni od sveta in ne poznajo delavske razredne zavesti.

¹⁾ »Okraski za božična drevesa, deset pfenigov...«

PUNČKE

Sonnenberg šteje 20.000 prebivalcev in je središče domače obrti na Turinškem. Izdelujejo ponajveč punčke iz različnih sestavnih delov, ki jih dobavljajo delavci iz okoliških vasi. Preden je izdelek gotov, mora iti punčka skozi mnogo rok raznih specialistov: V stiskalnici dajo telescem obliko, cele vasi izdelujejo samo trupla iz kartona, tvornica porcelana izdeluje glavice, ki nimajo ne oči ne las. Glavice pridejo po vrsti v roke frizerjem, okulistom, vstavljачem obrvi in trepalnic, dentistom, krojačem itd. Cele družine vstavljajo vse leto male zobčke v rožnata mala usteca, druge zopet mala očesca v prazne očnice.

Najbolj komplicirano in kvalificirano delo je pripraviti te male, porcelanaste in celuloidne glavice, da obračajo oči, spijo in gledajo. Za vstavljanje ducata »spečih« očesc plačajo 69 pf., dočim plačajo za ducat navadnih očesc le 41 pf. Prav spreten delavec lahko vstavi kakih 10 ducatov očesc na dan v 15 urah, t. j. zasluži komaj 4.10 mark na dan, t. j. niti 4 Din na uro.

Ženske, ki vstavljajo lase, zaslužijo 12 do 16 pf. na uro za to delo, ki je očem silno škodljivo.

Vzemimo za vzgled družino, ki dela oblekce. Mati šiva neprestano že vrezane srajčke in krilca, otroci ji pomagajo (najmanjša ima 6 let) in režejo niti. Plačilo znaša 1.20 marke za ducat kompletnih oblačilc. Če dela mati ponoči in ob nedeljah, lahko zasluži z otroki vred 9 do 10 mark na teden (t. j. 120—130 Din).

STISNJEN PAPIR

Heinersdorf, Effelder, Mengersgereuth in Grümpen so kraji »stiskačev«. Stiskače imenujejo namreč one delavce, ki izdelujejo dele iz stisnjenega papirja (kartona), ki ga morajo devati v posebne male stiskalnice, da dobi zaželeno obliko.

Sestavni deli tega takozvanega stisnjenega papirja so: ilovica, karton, ržena moka. Iz tega napravijo zmes in stiskalnice ji dajo različne oblike. Stiskalnice dobivajo delavci od delodajalca. Ko vzamejo forme iz stiskalnice, jih morajo posušiti in zgladiti s steklenim papirjem.

To delo je zelo nezdravo radi smradu po petroleju, kvašeni moki in velike množine prahu, ki pokriva na debelo vse stanovanje. In to nezdravo glajenje v prahu morajo opravljati največ otroci, kot tudi zlaganje v zaboje. Seveda so ti otroci z vso gotovostjo zapisani prežgodnji smrti za jetiko.

Le malo delavcev ima posebno delavnico, največkrat je edini prostor, ki ga imajo, obenem kuhinja, spalnica in delavnica. Vročina je neznosna, posebno poleti, ker ne smejo pogasiti ognja, drugače se izdelki ne morejo posušiti. Neki delavec dela z ženo in dvema hčerama, bil je dolgo časa brezposeln in je moral sprejeti delo pod normalno plačilno tarifo. Vsa družina dela po 14 ur na dan, tudi otroci morajo delati do 11. ure zvečer. V enem tednu zaslužijo vsi štirje za 290 delovnih ur 19 do 20 mark, t. j. niti 7 pf. na uro.

Neka vdova s tremi otroki izdela na teden 50—60 ducatov nog in rok za punčke, za vsak ducat dobi 30 pf. (oficielna tarifa je 48 pf.), t. j. 11 pf. na uro.

Nadzornica dela najde v sobi-delavnici dva otroka, stara 10 in 12 let, ter vpraša mater, ali otroci delajo, in ta ji odgovori:

»Gotovo morajo tudi otroci delati, sinoči smo delali do treh po pol-noči in, ker smo morali začeti zopet delo ob petih, smo spali kar oble-čeni na podu. Danes smo zelo trudni in zaspani, a bo treba kljub temu delati najmanj do 11. ure, ker drugače ne moremo izvršiti naročila.

Nadzornica je dobila ta nepremišljeni odgovor le slučajno, ker je delo otrokom prepovedano, zato delajo slednji le skrivaj.

Po teh vaseh ni videti otrok po cestah, da bi se igrali, morajo poma-gati staršem pri delu, le, kadar pride kak delavski nadzornik, pustijo otroke na cesto in igrišča.

Preprodajalci prodajajo po trgih in cestah, po sejmihi in veselicali izdelke, punčke, tirolce, črnice. Komad stane 1 marko. Delavec pa dobi le 1.20 M za ducat, a mora si kupiti vse potrebno za izdelavo, tako dobi za svoje delo komaj 60—61 pf. za ducat, vse drugo požrejo prekupčevalci.

Za gotove glavice plačujejo trgovci samo 65 pf., dočim je tarifa 85 pf.; hočeš, nočeš, delavci se morajo ukloniti močnejšim, če hočejo sploh kaj zaslužiti. Večkrat morajo 4 odrasle osebe delati po 16 ur na dan, da lahko zaslužijo 16 pf. na uro.

ŽIVLJENJE DELAVCEV POD KRKONOŠI

Slikar Link popisuje svoje vtise izpod Krkonošev:

Iz vlaka vidim v daljavi še zelene gričke, črne njive, pisane travnike, kjer še delajo kmetje. Neka ženska stresa pepel, par mož seka drevesa v gozdu. Bajte se komaj držijo strmih bregov, po večini so zelo primitivno zgrajene, streha in zidovi prepuščajo vlago, slabi omet pada na tla.

Izstopim v Seiffenu. Po cesti srečujem s težkimi tovari obložene ženske, ki nesejo trgovcu (pravijo mu založnik) zabojce igračk.

Obiščem družino Schmidt, ki je slavna med izdelovalci igračk, ker teta Augusta ročno izdeluje krasne kipce, ki so polni humorja in življe-nja. Vsa Schmidtova družina izdeluje kipe po motivih starega testamena. Oznanenje, Beg v Egipt, Rojstvo. Vsaka grupa ima 21 kipcev, višina 2 cm, in dobijo za vsako grupo 1.70 marko, seveda dajo sami les in barvo. Vsako grupo izdelajo na drug način, kralje oblečejo s trdnim pisanim pa-pirjem in ga obrobijo z zlatom.

Če delajo vsak dan 14 ur brez prestanka, lahko zaslužita mož in žena skupno 10 do 12 mark na teden. Tako garata vse leto brez pristanka. Po božičnih praznikih izdelujeta skupine plesalcev in plesalk, a če jima zmanjka naročil, ne dobita nikake brezposelne podpore, ker sta »samo-stojna« obrtnika. Kaj naj delata v tem slučaju? Lansko leto sta ostala brez dela in bila sta v strašno bednem položaju. Treba je plačati stano-vanje, kurjavo, luč in davek, nihče noče čakati. Za letos imata naročil do božiča, a »založniki« ne garantirajo dela po božiču, ker blago ne gre na-prej. Kamor prideš, povsod iste pritožbe, saj so v tem kraju sami izde-lovalci igračk.

Mizar Karl izdeluje mala 2 cm visoka drevesca za okras jasic. Dobi 25 pf. za 60 komadov. Ko mi je povedal to nizko ceno, sem mislil, da ni-sem prav slišal, a sem prav dobro razumel, to je tarifa za te izdelke. Karl je star že 63 let in dela drevesca z malim strojem z nožnim pogonom. Stroj obrača les in z dletom v rokah napravi v par minutah šest različnih vrezov in drevesce je napravljeno. Dela od 8. do 10. ure zvečer in na-pravi navadno 180 drevesc, t. j. 75 pf. na dan. A delo še ni končano, treba je drevesca še pobarvati, vznožje s črno, drevo z zeleno barvo. Dela z

ženo v temni in mali kuhinji z malimi okni. Edino njih veselje je rdeč maček, ki prede na mizi. Karl mi je to pravil z veliko previdnostjo in žena je bila zelo slabe volje, ker je mislila, da sem kak administrativni uradnik in da jim hočem vzeti možnost brezposelne podpore, ko ne bodo imeli več dela.

V hiši je električna luč. Sedaj hočejo zvišati ceno elektriki na 52 pf. za kilovatno uro. To bi pomenilo pogubo teh ubogih obrtnikov, ki delajo pozimi pozno v noč, večkrat do polnoči. Nisem še nikoli videl vasi, ki bi bila bolje razsvetljena kot je Seiffen. V vseh hišah gorijo luči in svetijo na ulico skoro do jutra.

Ko stopim v hišo družine Ulrich, mi udari v nos močan smrad po gipsu. Trupla sloničev iz gipsa in papirja se sušijo na peči. Vsa družina pritruje noge na trupla jelenov. Če gre delo prepočasi, potrkva oče s prsti po mizi, naj se žurijo. Treba je hiteti, ker imajo več naročil kot druge družine. Ulrich ima lastno malo hišico. On in njegova družina so specialisti za izdelovanje cirkuških zveri. Oče je pravi umetnik, vse živali izdeluje sam po lastnih modelih. Ulrichovi so še v eni stvari veliki specialisti, namreč v tem, da lahko živijo tri osebe za 80 mark na mesec in zraven tega si morajo nakupiti za ta denar še snovi za igrače.

Dve hiši dalje stanuje Kunze, specialist za rumene sanke s tovorom drv, dolžina štiri centimetre. Nekdo drugi bo gotovo postal specialist za vozičke s konjičkom. Kunze dobi za 60 komadov 40 pf., izdelava navadno 1000 komadov na teden, t. j. 7 mark zaslužka. Lahko si mislimo, kako sijajno živi gospod Kunze in ni čuda, da pravijo ljudje, da bi boljše živeli, če bi ne imeli dela, vsaj zraka bi jim ne manjkalo.

Ko stopim v Beckovo hišo, dobim vse pri kosilu. Voščiti jim dober tek, bi bilo zasmehovanje. Krompirjeva juha in suh kruh je njihovo kosilo. Na oknu stoji cel regiment angelčkov, ki so jih ravnokar izdelali. Družina ima 12 članov in oče je mali kmet, eden sinov je ključavničar, drugi pa cestar. Oba sinova sta brezposelna in ne smeta pomagati očetu pri delu, drugače izgubita brezposelno podporo. In nudi se lep prizor, dva mladeniča držita roke križem in gledata očeta in mater, ki se mučita na stara leta z delom, a ne smeta drugače, ker stopi lahko v hišo vsak čas kak kontrolor.

Skoro vsaka hiša ima svojo specialiteto. Tu izdelujejo svetilnice, beg v Egipt, tam jaslice, v drugi hiši zopet vozičke in orglice, vse skupaj pa v prvem nadstropju nad pekarno, kjer se ves dan peče kruh, katerega pa ne morejo nikoli toliko kupiti, da bi se ga do sitega najedli.

V tretji hiši izdelujejo lesene vojake, kar cele armade različnih vrst. Letos je najbolj v modi hitlerjevec. Mnogo jih pri delu škrtja z zobmi. Vidijo se tudi male lesene hišice, grupe rudarjev z godbo na čelu, male vasice z gozdličji in njivami. Je skoro smešno gledati blede in resne može, ki ves dan izdelujejo te otroške igračke. Toda nihče se ne smeji, ker je njih življenje preveč bedno, in nad otroškimi igračkami in kipi Krista »odrešenika« visi prekletstvo lakote in izkoriščanja.

INDIVIDUALIZEM

Mlad delavec Kurt Dahlitz, ki skuša organizirati domače obrtnike in jih priklopiti delavskim sindikatom, je izjavil grofu Stenbocku-Fermorju:

— Kdor ne pozna teh krajev in teh ljudi, ne more vedeti, kako težko je spraviti domače obrtnike v delavske organizacije. Vsak dan jim skušamo dopovedati pomen in namen delavskih sindikatov, delavske solidarnosti in tovarištva. To so zabiti malomeščani, ki bi ne žrtvovali niti pšeniga za skupne interese. Posamezniki gredo k trgovcem po naročila v Seiffen in Olbernhau in sprejmejo delo celo pod legalno tarifo, samo da ga drugim prevzamejo. Trgovci delajo, kar hočejo, in imajo lepe dobičke na račun delavske neednosti.

V zadnjem času se je pripetil zanimiv slučaj. Neki »založnik«, ki je obenem prodajalec blaga za izdelovanje igrač, je delavcem plačeval delo z dobavo blaga za delo, ko pa je narasla vsota zaslužka preko dobav, jim tega ni plačeval, ampak zapisoval v »dobro« za prihodnje dobave. Založnik je bil strogo kaznovan in sedaj je plačevanje z dobavami prepovedano.

To je prišlo povsem slučajno na dan in se je vedno godilo in dela se to še danes, a delavci se bojijo in molčijo ter se pustijo prostovoljno izkoriščati, ker so pač po mišljenju »samostojni« obrtniki in nočejo priti v delavski tabor.

Erich Kästner — Tone Maček

ZADNJE POGLAVJE

*V letu 2003., v jutro 12. aprila
brežični brzojav je zabrnel okrog zemlje,
da bo zračne policije bombna flotila
po svetu iztrebila vse človeško življenje.*

*Svetovna vlada je bajé ugotovila,
da splošnega miru poprej ne bo,
dokler se mržnja ne bo s tem zadušila,
da se vsi zemljani zastrupijo.*

*Nima smisla, se je reklo, iskati zatočišče,
niti en človek ne sme živ ostati;
nov strupeni plin pronikne v vsako skrivališče,
nikomur ne bo treba se samemu zaklati.*

*13. aprila je startalo v Bostonu tisoč
s plinom in bacili obloženih letal,
ki so izvršila, s propelerji krog globusa pojoč,
vladno zapoved vestno, da ni nihče živ ostal.*

*Ljudje so lazili pod postelje cvileč,
zapirali so se v kleti in bežali v gozdove.
Strup je pa visel nad mesti kot oblak grozeč,
trupla so napolnila dvorce, ceste in rove.*

*Vsakdo je upal, da bo smrti ušel,
a dohitela je vsakogar, pust ostal je svet.
Strup je bil povsod, vsak prostor je zajel,
še preko morij in puščav bil je zrak proklet.*

*Ljudje so ležali po zemlji ko snopje gnijoče,
drugi so ko smešne lutke iz oken viseli.
Preden so poginile, so živali strahotno kričale v polnočje,
počasi so ugasnile topilnice in stroji so onemeli.*

*S trupli obloženi so se zibali na morjih parobrodi,
ne smeha, ne joka več na svetu ni bilo.
Tisoč letal z mrtvimi piloti po zraku blodi
in pade nazadnje plameneč na zemljó.*

*Človeštvo je končno doseglo, kar je hotelo,
čeprav ta postopek ni bil ravno človeški.
Zemlja je pa bila vendar pomirjena in je veselo
in tiho krožila svojo elipso po sinjini nebeški.*

LEONHARD FRANK

OD TREH MILIJONOV TRIJE

Konec — Prevaja Talpa

Čez nekaj ur, sonce je že zahajalo, sta dospela na neki grič. Pred njima so se razprostirali daleč v nedogled pisani travniki in polja, ki so jih tu pa tam prepletale reke. Vsak kvadratni meter zemlje je bil obdelan. Če bi bil radi kakega slučaja v svetovju vržen prebivalec Marsa na zemljo in bi ga postavili v sredo dežele, ki kar bohota od rodovitnosti, bi pač ne mogel razumeti, čemu mora človek trpeti toliko pomanjkanja, ko je vendar izumil tudi stroj, ki mu pomaga in izdeluje v velikih množinah vsako reč, ki si jo le da zamisliti.

„Napaka mora biti v razdelitvi“, je rekel pisar. „Kajti milijoni ne poginjajo zato, ker je premalo blaga, nego zato, ker ga je preveč.“ Te bedarije steklenooki takrat ni razumel. In pisar je odvrnil, da jo je tudi težko razumeti.

Sedaj pisar o takih vprašanjih ni več razpravljal; spoznal je namreč, da prav nič ne pomaga, če spoznaš napako in če je obenem ne moreš tudi odpraviti. Pisar, ki je bil sicer po naravi telesno močnejši, je bil mnogo bolj utrujen kakor slabotni steklenooki.

Oba okostnjaka sta zavila na desno, navzdol v lesketajočo se dolino, ki je ležala pred njima v večernem miru kakor raj; oba sta mislila na isto, ko sta zagledala v raju vas. Naučila sta se, da sta že po hiši sami in po tem, kako je bila postavljena v pokrajino, sklepala, ali bosta kaj dobila v njej ali ne.

»Kaj misliš?«

»Mogoče.«

Pisar je postal redkobeseden. Ta povratek se je končaval pri poslednji življenjski postaji. Potem je konec. Pisar se je pripravljal na slovo. Njegovo duševno razpoloženje je bilo podobno razpoloženju ostarelega moža, ki se mora za vselej posloviti od žensk; zdelo se je, da ni mogel najti še besed in glasopada, ki bi z njimi mogel to razpoloženje izraziti.

S povratkom h koncu, k podpori v rojstnem mestu, je zmeraj in zmeraj odlašal, upajoč, da se bo v Berlinu vendarle dogodil čudež. Ni bil

mraz edini vzrok, da sta se napotila šele v začetku maja. Mraz bi že znala tako ali tako ukaniti, če bi bil smoter njunega potovanja na primer delo.

Zazrl se je v razvaline čevljev. Spustil jih je, da so padli v prah. Tedaj si je tudi steklenooki ogledal svoje, jih obračal okoli in okoli in vsakega posebej v velikem loku zagnal v polje. Potem je dvignil glavo postrani, ker mu je bilo radi tega nerodno, in je korakal, poln življenjskega poguma, vštric pisarja, ki je od notranje razrvanosti onemel.

Iz dimnikov hišic v dolini so se dvigali tenki modri stebrički dima postrani v zrak. Visoko nad okostnjakoma so švigale cvrčajoč lastovice, iščeče hrano. Sonce je zašlo. Za gozdom je še žarela zarja.

Dve bedni, majhni kapljici sta se zbrali v pisarjevih očesnih kotih; nista bili dovolj veliki, da bi mogli zdrkniti v brado. »Posrano!« je rekel. »Strašno posrano!«

Zopet sta zlezla v suknjiča, da bi ne prestrašila kmetov. Hlače so jima bile zavihane. Steklenooki je držal popotno palico, ki jo je urezal v leščevju in jo okrasil z rezbarijami, s kazalcem in s koncem palca v ravnovesju in je v koraku z njo elegantno zamahoval.

Po zunanosti se oba bosjaka prav v ničemer nista razlikovala od dveh povsem upropaščenih starih potepuhov. Le, da nosijo taki potepuhi zmeraj kako malenkost s seboj, zavito v časniški papir in povezano z nitjo; steklenooki in pisar pa nista imela prav ničesar. Tat ali požar ali potres ali revolucija — vse je lahko prišlo.

Končno se tudi želodec privadi lakoti. Pisar se ni brigal za nič, prehodil je vas, šel po griču navzgor in počakal ob gozdnem robu. Steklenooki je prinesel velik kos kruha. Kjer sta sedela in pojedla, sta legla tudi spat.

Steklenooki je zapičil leskovko v mahovito gozdnato prst in obesil nanjo preluknjano, krhko gobo — za znak, kdo tu spi.

Dnevni šumi so utihnili. Oglasili so se glasovi posameznih živali. Dolina je postala zvočna: Prav dobro se je slišalo, kako je nekje daleč kmetica pri oranju prigovarjala kravi.

Nočni pajčolan se je spustil na zemljo. Vse življenje je utihnilo. Od sonca utrujeni travniki so težko dehteli. Zopet so se oglasili murni, daleč in blizu. Oba sta zaspala.

»Nemogoče, midva se ne bova ločila. Kar jaz zaslužim, je dovolj za oba.«

»Kakor misliš,« je rekel do solz ganjeni steklenooki in je zamahnil skozi široko odprto okno v pritličju za pisarjem, ki je hitel na delo.

Lepa je bila njuna skupna soba. Opasal si je kuhinjski predpasnik in jo čisto pometel. Potem je nakupil prav smešne stvari, ki jih je dobil na pol zastonj. In ko se je vrnil pisar zvečer z dela, ga je pričakoval steklenooki kakor ljubeča žena pri vratih. Kadeča se jed je bila že na mizi.

»Celo cvetice si kupil?«

»Ker je pač lepše!«

»Se ti ni treba prav nič sramovati... Čudovito dobro jed si skuhal.«

Potem sta šla na izprehod po Berlinu, žarečem od luči, in sta se držala za roke.

»To ti je življenje!« je rekel pisar.

»Da si le zadovoljen!«

Nenadoma, kakor črn ptič, ki zleti z drevesa v polje, je šinila mimo noč. Steklenooki se je v postelji dvignil in še nekaj časa bedel nad span-

cem pisarja, ki je moral težko delati in ki se ga niti sekundo preje ni smelo zbuditi, kakor je bilo potrebno. Toda moral ga je, moral ga je zbuditi.

Pisar se je prestrašen dvignil: »Kaj je? ... Kaj pa se je zgodilo?«

Steklenooki, ki še sedaj ni bil popolnoma priseben, je ves omotičen buljil v jelke, nato se je presenečen ozrl v pisarja in zopet legel v mah. »Sanjalo se mi je, da imaš delo in moraš vstati.«

»To bi si celo v sanjah lahko mislil, da morejo biti to samo sanje.«

»Skuhal sem ti govedino s krompirjem. Zraven korenje in nekaj paradižnikov!« Steklenookega je mrazilo. Sonce še ni vzšlo. Znova je zaspal. Bil pa je samo kratek spanec iz oslabelosti, ki je trajal samo nekaj minut, a se je zdelo, da je trajal ure.

Te minute je uporabil pisar, da si je temeljito ogledal steklenookega; spoznati je namreč hotel, kakšna sta prav za prav videti.

»Prav lepa sva videti,« je rekel ravnodušno, povsem z glasom, s kakršnim je govorila Hamburžanka. Zdelo se je, da se je to noč z njim dokončalo.

V ramah mu je bila globoka, kakor prepad globoka ravnodušnost napram vsemu, kar je bilo, kar je in kar se še utegne zgoditi. V ramah in v nadlaktih. Ta občutek ni bil niti neprijeten. Dvignil je glavo višje. Kaj se mu more še zgoditi? Njemu se ne more nič več zgoditi. Njemu je bilo vse eno.

Niti opazil ni, kako lepo jutro se je delalo. Stal je pred še spečo dolino, niti videl je ni in se je napotil na novo potovanje. Občutil ni nobene bolesi ne lakote, občutil ni sploh ničesar.

Steklenooki je še nekaj časa opazoval hrošča, ki je ležal brez moči na hrbtu v jamici, napolnjeni z vodo, in se zaman trudil, da bi prišel na noge in na suho. Končno mu je s suho vejo pomagal. Prizadevno, kakor hi hotel zmagati v tekmi, je hitel hrošč dalje.

Če bi nam kdo nenadoma ponudil roke v pomoč, bi ne mogli tega več doumeti; hrošč pa se očitno ni prav nič čudil čudežu, je premišljeval steklenooki in se še enkrat vrnil, ker je pozabil izrezljano leskovko.

Na polju še ni bilo nobenega kmeta. Gozd in pot in grmičevje — vse je bilo še zavzeto od noči, nič se ni ganilo, vse je bilo še tiho.

Medtem ko se je danilo, sta dospela do reke. Bilo je hladno. Lahke in razhajajoče meglice so bile tik nad vodno gladino. Ribe so brzele. Prvi sončni žarek se je razlil nad vstajajočo deželo.

Spoznala sta vrbovje, pod katerim sta takrat čakala, dokler se ni krojač vrnil z zlikanimi oblekami.

»Si bova ogledala grad?« Steklenooki se je boječe ozrl v pisarja.

Ta pa je rekel s povsem novim glasom, ki ni bilo v njem niti sledu zanimanja: »Če hočeš!«

Igrišča za tenis že dolgo ni nihče uporabljal. Na peščenih potih so ležali listi in veje. Zadaj je molče stal grad. Polknice na oknih so bile spuščene.

»Mogoče je gospodar s hčerkami sedaj pri Angležu v gosteh,« je rekel pisar. Stal je pred visoko ograjo iz litega železa, prav na istem mestu kakor takrat.

Steklenooki se je moral obrniti proč in iti počasi dalje, tako težko mu je bilo pri srcu.

Prispela sta do gostilniškega vrta, kjer je položil pisar tisočfuntski bankovec na mizo. Steklenooki se je obrnil proč.

Pisar ni prav nič občutil, ko je videl mizo in stekleno teraso, ki je na njej stal natakarski klobuk na glavi.

Tudi sedaj ni nikogar na gostilniškem vrtu, je premišljeval. Nič se ni izpremenilo. Preden smo prišli takrat sem, nismo imeli nič in sedaj tudi nimava nič. Samo da sva bila takrat v primeri s sedanostjo dvajset let mlajša. In vendar nista niti dve leti odtlej pretekli. Zelo zanimivo, je premišljeval. »Zelo zanimivo!« je ponovil z užitkom, ki je bil posledica njegove ravnodušnosti. Ta občutek v ramenih res ni bil napak. Kadar se je preje kot mlad mož posebno dobro in krepko počutil, kakor bi se mu na svetu ne moglo nič pripetiti, je imel prav tak občutek. In vendar je od tedaj preteklo celo življenje.

Tudi takrat je spadalo h takemu občutku, da je človek obe roki potisnil v žep in nosil pokonci glavo. Razlika je bila samo ta, da je sedaj nosil glavo pokonci, ker mu ni bilo treba o ničemer več razmišljati. Saj je bilo itak vseeno. Samemu sebi se je zdel kakor usehel vodnjak, ki ima sicer vse, kar spada k vodnjaku, le vode ne.

Čez dan je opazil steklenooki izpremembo, ki se je izvršila v pisarju. Zvesto in preudarno je priskrbel najpotrebnejšo jed zase in zanj.

Proti poldnevu ju je dohitel tovorni avto, ki sta se smela na njem precej časa peljati. Tudi v naslednjih dnevih sta se često peljala. Povratak k izhodišču, kjer bi se naj zaključil krogotek njeguna življenja, je trajal mnogo manj časa, kakor sta ga imela na razpolago.

Suknji sta že davno prodala. Vozniki so delili z njima svoj kruh. Neki izmed njih ju je celo povabil na pivo. Pisar je znal molčati ali govoriti, kakor je bilo pač vozniku prav. Če je bil voznik drugačnega mnenja in je vztrajal pri neumnosti, je rekel pisar: »Prav imate.« Sam ni hotel več imeti prav, hotel ni sploh nič več.

S steklenookim se je lahko po cele ure pogovarjal o vsaki stvari, ki jo je ta načel. Bilo je, kakor bi govorila njegova senca. Če je steklenooki začel: Ali si že kdaj razmišljal o tem ..., je lahko vprašanje končal, ne da bi ga pisar odrezal. Senca je odgovarjala logično in obširno.

Tega pa ima, je razmišljal steklenooki in si je želel nazaj časov, ko mu je pisar odrezaval lepa velika vprašanja, še preden jih je izgovoril.

»Ko bi vsaj enkrat mogel tuliti, tuliti kakor grajski pes! Mogoče bi mu to pomagalo. Mogoče!«

Toda steklenookemu se ni posrečilo, da bi pripravil pisarja, da bi začel tuliti. Zaleglo ni tudi nič, ko mu je obujal spomine na čudovito potovanje na ladji in na brezstrešno hišo.

Senca je rekla: »To je bilo pred dvajsetimi leti.«

Dospela sta v dolino Mene, ki je rezka in ljubka obenem in ki je bila njuna domovina. Že je zahajalo sonce za vinograde, ki so ležali v rdečem odsvitju in segali do reke, ki je bila iz čistega zlata.

Steklenooki je poizkusil poslednjič: Krojač, da, da, leži zakopan v Južni Ameriki.

»Kar natuli se,« je rekla senca steklenookemu, ki so se mu solzile oči.

Molče sta potovala ob bregu, ki je ležal sedaj v temnozeleni tišini. Neki splav je plaval v isti smeri. S kurišča se je dvigal moder dim, splavarjeva žena je kuhala večerjo, dočim je splavar stal spredaj pri veslu.

Stopila sta skozi vrata visokega štirjaškega stolpa in sta zagledala pred sabo grbasto tlakovano cesto, na obeh straneh pa prastare hišice.

Na drugem koncu je stal okrogel stolp in tam je bilo konec mesteca. Od stolpa do stolpa pa je ležal po sredi ceste trak kadečega se kravjega gnoja.

Tapetnik je še delal pred svojo delavnico. Žimnica se je rdeče bleščala. Tu in tam so sedeli pred hišicami starci in so kadili iz pip. Pred njihovimi nogami so se igrali otroci z blatom. Duhovnik v dolgi sutani je šel mimo, starci so se dvignili in pozdravili. Na cerkveni zid se je naslajal neki fant in igral kar sam zase na okarino.

Tujca sta korakala skozi mesto.

Mlada dekleta, ki so se držala pod pazduho in zavzemala kar vso cestno širino, so se, hihitajoč se, umikala in v velikem okretu znova zavzela vso cestno širino, ne da bi se izpustila; zdelo se je, kakor bi obvladovalo dekleta isto pričakovanje in jih družilo.

Zmeraj se drže pod pazduho! Kakor kmetiška dekleta v medkrovju! je premišljeval steklenooki.

Stopila sta skozi vrata spodnjega stolpa in zagledala osemdeset enakih, neometanih hiš iz opeke, delavsko četrt, ki sta jo samo travnik in stoletje ločila od starega mesteca. Stroji v jeklarni že leta niso tekli.

Na motnih oknih krčme, kjer so некоč pustili izkupiček za pisarjevo suknjo, so bili nalepljeni plakati z napisom: Hiša se proda. Krčmar, ki je bil že takrat bankroten in je radi stavka: 'Vem le, kako denarja ne bomo dobili', bruhnil v mračen smeh, se je obesil v hladni, prazni kleti.

Na trgu pred krčmo so čepeli brezposelni in so razglablajoč buljili v garjavi travnik, v čigar sredini je stal vojni spomenik. Drugi, ki so že onemeli v nebržnosti, so bili v drži in v izrazu podobni Hamburžanki. Med njimi so bili dvajsetletni, ki še sploh nikoli niso imeli dela. Doraščala je ledena mladina.

»Pišite mi od tam dopisnico, morda pridem za vami, je zaklical za nami skozi okno. Ali se še spominjaš? ... Nič mu nismo pisali.«

»Prava reč!«

Legla sta v razriti jelkovi hosti k počitku pod skalo, ki je molela naprej in bila porasla z mahom. Brzi postrvni potok je pel svojo enolično melodijo.

Brez prehoda se je tako stemnilo, da nista mogla drug drugega nič več videti. V jelkovem gozdu se ni zganila še nobena igla. Neka žival je v tišini kriknila. Vrhovi in debela so se stresli v prvem toplem vetrnem sunku. Šum je takoj zopet ponehal. Žival je kričala.

Nekaj sekund so stala debela brez senc v modri magnezijški svetlobi. Skala, pod katero sta ležala, se je stresla, vsa v beli svetlobi, od prvega treska, ki mu je hipno sledil drugi in tretji blisk tako hitro, da so se vsi trije treski združili v eno samo bučanje neba; debela jelk so se upogibala pod nenadnim zračnim pritiskom. Ploha je predrila iglasto streho.

V svetlobi bliska sta zaslišala, kako se je neko deblo razklalo, in v luči naslednjega sta videla, kako se je vrh počasi nagibal. Ko je deblo padlo, se ni slišalo nič, kajti grom je oglušil vse. Samo tenko, belo prasketanje se je zaslišalo prav blizu, kakor bi kdo zlomil vžigalico.

Gozd se je tresel v nenadni tišini, ki so v njej sile zbirale novo moč za zopetni izbruh. Zdelo se je, da se debela stiskajo, da bi se skupno laže obranila.

Blisk in tresk sta raztrgala napetost in ploha se je znova vlila na gozd, ki ga je bičal vihar in so ga prešinjale ognjene kače.

Tedaj pa so postala mahovita tla nenadoma strupenozelena kakor pobarvana lesna volna, zemlja se je tresla od nastajajočega hrupa. Obe

živali pod skalo sta se zgrabili. V temi, ki se je tako nenadoma zgrnila, da so oči obeh videle strupenozeleni blisk še tedaj, ko je že minil, je spoznal pisar, da še noče umreti. Srce mu je utihnilo.

To pot je sledil grom, valeč se preko vrhov, šele čez nekaj sekund: bil pa je podoben pomirjajočim končnim akordom. Ploha je tako nepričakovano prenehala, da se je zdelo, kakor bi nebo že odposlane tokove zopet privleklo k sebi. Tema se je umaknila. Kakor bi kdo rekel oh, je nastopila velika tišina, ki se je v njej zopet oglasila enolična melodija postrvnega potoka.

Spala sta, dokler ni vzšlo sonce.

Razvaline gradu, kjer je našel koštrunčka, je hotel pustiti steklenooki na levi strani. »Čeprav je tako nekoliko dalje!«

»Kakor hočeš!« Pisarja je sedaj vendar prevzelo, pogledal je vstran in se nasmehnil. »Da, da, težko se je vračati, neskončno težje kakor odhajati.«

Dan, ki mu je nočna nevihta podelila svežost, je bil lep. Ostanke oblačil sta položila na sonce, da bi se posušili, sama sta legla poleg njih. Nad njima, visoko na nebu, je plavala v krogu čaplja. Nekajkrat je zamahnila s perotni in je izginila, negibno plavajoč, v modro daljino, podobna nebesnemu drsalcu. Voda je klokala. Na drugem bregu je stal ribič, ki je obenem bral časnik.

Steklenooki se je oprl na komolce. Povesod, kjer so bile preje mišice ali meso, so bile sedaj samo še kosti in koža. Zmeraj znova je potegoval bilko skozi zobe.

Nič ni, o čemer naj bi človek še modroval, je menil pisar, ki je še ležal in opazoval upognjeni hrbtni vretenec steklenookega, ki je od pričetka tilnika pa do trtice kar cele centimetre molel iz telesa.

»Mislim, da so hlače suhe.«

»Upajmo, da ne bodo razpadle, ko si jih boš oblačil.«

»Ne, ne, saj sem previden.«

»Nu, potem sem pomirjen.«

Steklenooki si jih je nataknil. Tam, kjer so bile privihane, od gležnjev gor do meč, so ohranile črno barvo, potem pa se je pričela, ostro odmerjena, sivina.

Štirje črni tulci so se pomikali po cesti, ki je bila od prahu siva. Zdelo se je, kakor bi nosila črne usnjene dokolenke.

»Čevlji so bili boljši kakor nič, ne bi jih smela zavreči... Kajti, da se bosa vrneva iz Južne Amerike, tudi ni prav.«

»To imaš sedaj od tega, da si bil širokopotezen.«

Se že zopet norčuje iz mene? Nu, dobro! To je dobro, je premišljeval steklenooki.

Cesta je vodila proč od vode in se začela vzpenjati. Prekoračila sta goro, ki so rasli na njej listovci. Dve srni sta ju srečali. Cesta se je zvižala, padala in se znova vzpenjala. Tu sta poznala že vsako stezico in vsako drevo, tod sta se potepala kot dečka. Vsak cestni ovinek, vsaka črta gričev v daljavi jima je bila do grenkobe znana. Spredej, na gozdnem oglu, ki leži na najvišji točki v pokrajini, bosta zagledala rodno mesto.

Teman pritisk je legel na prsa steklenookega, hoja mu je postala zategnjena, kakor bi mu bile noge povezane z gumijem. Glava mu je nekajkrat sunkoma trznila na desno.

Vse nič ne pomaga, je premišljeval pisar, ki ga je mrtva moč ravnodušnosti obvarovala pred vsakim pretresljanjem.

Že so vstajali vrhovi zvonikov. Napravila sta poslednje korake po griču navzgor in onemela: Pred njima v dolini je ležalo rodno mesto, ki ga deli Mena v dva dela.

Pisar je začutil, kako mu sivi mozeg in občutil je fine zbodljaje s šivanko v sencih. »Pojdiva!« je rekel.

»Kdo bi si to mislil!«

»Pojdiva!« je rekel pisar.

Stopala sta navzdol. Mesto jima je raslo naproti, kakor bi grabilo po njima.

Trije moške so prišli po hribu navzgor. Vsi trije so nosili nahrbtnike in na njih privezane lepo zložene suknje.

Oba bosa okostnjaka so objeli vprašujoči pogledi. Odšli so.

»To je bilo strahotno,« je rekel steklenooki. »Strahotno! ... Prav tako smo mi takrat odpotovali.«

Tedaj se je eden vrnil. »Odkod prihajata?«

»Bila sva samo malo tu zgoraj, za goro,« je rekel pisar in odšel s steklenookim dalje.

Mož se je še enkrat obrnil. V njegovih očeh je bilo še neko vprašanje, ki pa nanj ni dobil odgovora.

Pisar se je cinično zarežal: »Ti so bili videti še povsem dostojni.«

Meno sta prekoračila po železniškem mostu še pred mestom. Dečki so se kopali; drug za drugim so pri mostu stopali v vodo, ki jih je nesla navzdol. Tako so se učili plavati. Voda je bila tu globoka, struja močna in noseča.

Na istem mestu sta se pred pet in tridesetimi leti tudi steklenooki in pisar učila plavati. Vsi würzburški dečki, ki so bili brez nadzorstva, so se učili tu plavati. Včasih je kdo utonil. Potem se je naslednja generacija učila plavati kje drugje, a sledeča zopet tu.

Šla sta mimo tovarne, v kateri je steklenooki delal. Veliko, mrtvo poslopje. Vrtar je sedel pred kontrolno hišico poleg ure, ki je že leta in leta niso več uporabljali. Sedel je tu le, ker je bila tod senca. V podivjanem, kakor kava rjavem potepuhu brez čevljev in srajce, ki ga je mimogredoč pozdravil, ni mogel spoznati steklenookega.

Šla sta mimo prvih stanovanjskih hiš, vrtnarije, ki je ležala med njimi, in hiralnice, pred katero so posedali v sivo uniformo oblečeni starci, ter sta nato počasi koracala po ulici, v kateri jima je bila že od otroških let znana vsaka hiša in vsaka trgovina; prav tu je za nekaj časa prevzel pisarja občutek, kakor da sploh nikoli ni zapustil mesta; moral se je ustaviti in stresti z rameni, da bi že v prvih minutah ne zapadel sili rodnega mesta, ki je iztezalo lovke po njem.

»Tu prav tako diši kakor zmeraj,« je rekel steklenooki.

Pisar se je bil zopet osvestil in vso pot se ni več zanimal za mesto.

Sprehajalci so se ustavljali in so vprašujoče in z negotovostjo opazovali tega brezbržnega potepuha, ki se je počasi pomikal dalje in korakal mimo njih kakor kak propal aristokrat.

Steklenooki se je zmeraj znova stresal pod pogledi, s katerimi je zrlo vanj rodno mesto. Nič več ni mogel prenašati malih ovinkov, ko so se sprehajalci na pločniku pred njima unikalili, zato je šel kar po sredi ceste dalje in pisar mu je sledil.

Z obeh strani so grabile hiše po njem, okna so se ozirala vanj. Radi slabega, okroglega tlaka so ju začeli boleti otekli podplati.

Neka sključena starka je stopicala nekaj časa vstric z njima in ju opazovala s hrepenečim in vprašujočim pogledom, kakor bi hotela v enem izmed njiju prepoznati izginulega sina, nato pa je, samo s seboj šepetajoč, razočarano zaostala.

Stražnik ju je ustavil. Na pločniku se je zbrala okrog njiju cela gruča gledalcev. Nihče se ni smejal. Vsi so občutili daleko, daleko pot, ki sta jo obe postavi prehodili, občutili so usodo premaganih mož, kar je vse ganilo, kakor bi že vsakemu grozila ista usoda.

Stražnik je molče listal po potnih listih, videl je argentinski vizum in ju je molče vrnil, s pogledom, kakor bi se priklonil pred višjo usodo, ki ji mora dati prosto pot.

Ravnodušno je preprečkal pisar trg pred mestno hišo, šel je mimo urada za podpore in štiricevnega vodnjaka, ki je iz njega vse prerahlo curljala voda, da bi mogla teči v loku; zavil je na levo k staremu mostu z dvanajsterimi svetniki iz peščenca.

Na mostu je mesto drugič z vso silo zgrabilo po pisarju, ki se je stresel v mozgu. Semkaj, prav semkaj na most je privabilo mesto vsakogar, ki ga je zapustil in se zopet vrnil, in vsakega tujca, ki ga je prvič obiskal. Tu je bilo dovolj močno, da se je z lepim tokom reke, mirnimi črtami vinogradnih gričev, z vso svojo omamljujočo in plemenito ljubkostjo in obenem s kipečo močjo zarezalo v vsako srce, ki je še bilo.

Ta mestna in pokrajinska slika, ki je bila dovolj močna, da je niso mogli ubiti niti milijoni razglednic, je zlezla v pisarjeve živce in se tam stopila s sliko, ki jo je neizbrisno nosil v sebi. »Da, da, že vem, vem,« je rekel in šel dalje, a ustnice so se mu pomaknile naprej, proti svetu.

Steklenookega je mesto po kratkem boju vsega prevzelo, pogoltnilo ga je kakor grob, iz katerega ni vstajenja.

Zmračilo se je že, ko sta dospela do ogla, kjer so se skoraj pred dvema letoma za zgodnje jutro domenili, da bodo odpotovali, brez smotra, za nosom. Tu je steklenooki stanoval.

Šla sta po strmi, samo dva metra široki ulici navzgor, stopila skozi hišna vrata in vstopila pri gospodinji steklenookega. Sedela je pri oknu.

»Tako pozno, pa še pridete? Zvečer vendar ne žgem luči, ker je predraga.« Vstala je. Bilo ji je nad sedemdeset let. Premišljajoč je sklenila roke pred prsi. »Tako j vam prinesem svečavo.«

V temi sta sedela pri mizi v izbici steklenookega in molčala. Klobukov še nista odložila.

Gospodinja je prinesla gorečo svečo. »Dolgo vaju ni bilo nazaj. Gospod Emil je bil že nekajkrat tu in je izpraševal po vas. Mačka je to pot skotila pet mladih. Sedaj lahko dobita eno. V torek zopet pride.«

»Zakaj v torek?«

»Rekel je: V torek.«

KNJIGE IN KNJIŽNICE

Karl Marx, Kapital, po Borchardtovi izdaji poslovenil Oskar Drenik, založil Konzorcij »Svobode«, 398 strani. — Dolgo in težko pričakovano glavno Marxovo delo je sedaj izšlo v slovenskem prevodu. Prevedeno je po najbolj razumljivi in urejeni izdaji tega življenjskega Marxovega dela. Vendar se ne more kar enostavno čitati, ampak treba študirati, ker je že sama snov, ki jo obdeluje to delo, taka, da se je ne da na mah razumeti. Saj so gospodarske razmere ključ in gibalna sila vsemu življenju človeške družbe. Zato je prav, da je prevajalec poleg uvoda napisal tudi navodila, kako je treba čitati odnošno študirati to delo. Kdor bo upošteval ta navodila, bo gotovo obvladal vso ogromno snov, ki jo predela Marx v tej knjigi. Da bo vsakdo razumel razne tujke in strokovne izraze, je prevajalec dodal slovarček vseh tujk in strokovnih izrazov v nemščini, slovenščini in srbohrvaščini. Kdor se bo po Marxovem »Kapitalu« hotel seznaniti tudi z drugo marksistično literaturo, ki je izšla v Jugoslaviji, bo dobil dobra navodila na koncu te knjige.

Prevod je dober in razumljiv. Bodo morda sicer različna mnenja o raznih izrazih, toda mislim, da je prevajatelj v glavnem povsod dobro zadel.

Oprema je prav okusna in primerna za znanstveno knjigo, kakor je Marxov »Kapital«.

Mislim, da bodo vsi čestitali založbi in prevajalcu, da sta izdala v slovenščini

to delo, ki odkriva vse zakone, po katerih se razvija današnje gospodarsko življenje, in po katerih se pripravlja tudi nastanek nove družabne tvorbe. —elj.

Knjige Cankarjeve družbe za l. 1933 so gotovo najlepše izmed vseh dosedanjih edicij te naše proletarske književne družbe. **Koledar** je sicer malo tanjši nego prejšnja leta, ima pa zato tem globljo vsebino, n. pr. Talpin članek o Marxu, nacionalno vprašanje v Rusiji itd. Med leposlovnimi prispevki je sicer malo domačih, toda temu ni kriv urednik Koledarja, in drugič so boljši dobri prevodi nego povprečni originali.

Pravljice H. z. Mühlen »**Včeraj je bilo, jutri bo...**« bo z užitkom prebiral vse mlado in staro. Te pravljice, ki razodevajo skrivnosti današnjega sveta, bodo gotovo postale priljubljeno čtivo v vseh proletarskih družinah, rabile se bodo za mladinske odseke »Svobode«, starši sami se bodo mnogo naučili iz njih in jih razkladali svojim otrokom. — Prevod sam je ponekod okoren.

Molekova »**Dva svetova**« nam odkrivata pota in življenje slovenskih ameriških izseljencev. Delo je krasno pisano in hkrati tudi vzgojno v duhu naših idej. Po uvodu, ki ga je napisal knjigi Mile Klopčič, naj bi se učili vsi, kako se pišejo uvodi in življenjepisi pisateljev.

MARXOV »KAPITAL«

smo razposlali vsem onim, ki so plačali vseh 50 Din. Oni, ki še niso poravnali vsega zneska, naj to čimprej storé, ker prej ne bodo dobili knjige. --- V razprodaji od sedaj naprej stane knjiga 80 Din.

Rožmanc, Sirene tulijo, je izdala družba namesto prvotno nameravanega Grabeljškega »Strajka«, čemur so bili krivi višji razlogi. Družba je morala hitro poiskati novo delo, izbire v rokopisih ni imela obilne, pa moramo reči, da si je izbrala prav dobro socialno povest iz domačega kraja, v katerega je šele prodrila industrija. Povest prikazuje odpor še napol kmečkega proletariata proti izžemanju v tovarni: ta divji odpor je bil sicer zlomljen, toda pisatelj nakaže h koncu pot, po kateri bo delavec prišel do svoje pravice.

Opreme in ilustracije vseh knjig so prav dobre. Nobena slična književna družba se v tem oziru ne more meriti s Cankarjevo.

Razveselivo je to, da je letos družba izdala dve slovenski originalni povesti in samo en prevod. Zdi se, da družba vzpodbuja vedno več slovenskih pisateljev, da gredo med proletariat in da pišejo o življenju in stremljenju tega razreda boždnosti.

Cankarjeva družba izdaja vsako leto vedno lepše knjige. Naj bi tudi krog njenih naročnikov vedno bolj rastele. —elj

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

Delavska športna internacionala in »Svoboda«. — O zadnjem kongresu naše zveze »Svoboda« je bila obveščena tudi delavska športna internacionala. O tem kongresu nam je sporočila pismeno tudi svoje mnenje. Med drugim pravi: »Hvala ležni smo Vam, da v današnji kritični dobi delavsko kulturno gibanje ne samo vzdržujete, ampak tudi širite. ... Vaš sklep, da morejo obstojati v okviru »Svobode« samo oni športni klubi, ki nimajo nikakih zvez z meščanskimi športnimi zvezami, je pravilen in odgovarja osnovnim načelom delavske športne internacionala.«

Kranj. — Delavstvo postaja najvažnejši faktor v javnem življenju gorenske metropole Kranja, kjer je še do nedavne prevladovala omejena »špispurgerija«. S silnimi težavami so si utrle pot razredne strokovne organizacije, saj so imele proti sebi ne samo Pirce in Sirce, temveč tudi nevednost kmečkega proletariata, ki je napolnil obrate raznih tovarn, ki so zrasle po vojni v Kranju. Ko se je utrdila strokovna organizacija — Splošna Delavska Zveza, so najzavednejši kranjski delavci ustanovili tudi kulturno organizacijo »Svoboda«, ki naj seznanijo proletarce s pravo idejo in jih vzgoji v njej. Obenem pa naj poskrbi za to, da si kranjski delavec ob prostem času ne bo iskal druge družine, ampak da se v krogu svojih tovarišev izobražuje in zabava. Temu namenu služijo sedaj pevski in dramatični odsek in knjižnica »Svobode«. Vsi odseki se prav lepo razvijajo, najlepši napredek pa kaže dramatični odsek pod marljivim in vestnim vodstvom požrtvovalnega in sposobnega s. Vehovca. Tako smo v nedeljo, dne 6. nov., dopoldne na velikem strokovnem shodu manifestirali za zahteve delavstva v današnji krizi, popoldne pa smo manifestirali za

našo idejo s tem, da smo obiskali predstavo »Hlapec Jernej in njegova pravica«, ki ga je uprizoril naš dramatični odsek. Igralci so se sijajno obnesli, saj nam je rekel član ljubljanske »Svobode«, da smo nekatere vloge še bolje igrali nego ljubljanski delavski oder. Dvorana sicer ni bila polna, vendar je bila dobro obiskana. Zdi se mi le, da vsi gledalci niso prav jasno razumeli vsega zmisla te drame. V nedeljo 13. nov. je pa gostoval ljubljanski del. oder z Remčevco »Magdo«, ki je dosegla popoln uspeh. Vztrajno moramo delati naprej, da bomo tudi po društvenih prireditvah nadkriljevali vse druge v Kranju. Saj druga društva so le puhli »ferajni«, mi pa smo organizacija proletarske mladine, pokret, ki odpira nove svetove in pota temu človeštvu.

Umetniški plesni večer »Svobode« in »Zarje«, ki se je vršil v sredo, 9. novembra t. l., v dvorani Delavske zbornice, je pokazal, da se okrog žarometa »Svobode« zbira čimdalje več ljubljanskega proletariata. Plesni večer, kjer je nastopila naša umetniška plesalka Katja Delakova, je trajal uro in pol, in ves čas je občinstvo z zanimanjem sledilo tej produkciji telovadbe in ritmičnemu plesu ter je z burnim aplavdiranjem nagradilo plesalko. Črvi ples: »Mrtvaška pesem« je bila izvajana s tako tragiko, da je gledalec v vseh gibih čutil bolečino trpljenja. »Iz cikusa«, »Gopak«, »Vihar« in še drugi so pa bili veselo razposajeni, viharji in se je »Iz cikusa« moral celo ponavljati. — »Svoboda« prireja lepe umetniške in vzgojne večere za tako nizko vstopnino, da komaj, komaj krije stroške. In to samo zato, da »Svobodašem« in somišljenikom omogoča udeležbo na takih prosvetnih večerih, kjer se razvedre, uče in utrjuje duha v današnji težki zgodovinski borbi. —uk.

Celje

Naše kulturno delo v letošnji sezoni je v polnem razmahu. Preteklo soboto smo svečano otvorili delavsko strokovno šolo, ki je precej dobro obiskana po kakih 40 sodrugih in sodružicah. Šola je otvoril naš agilni predsednik »Svobode« s. Godnik, nakar je s. Svetek na kratko razložil veliki pomen šole za razvoj delavskega gibanja. Med drugim je omenil, da je ta šola predpogoj, da si pridobimo toliko znanja, da bodo delavski zaupniki sposobni vršiti funkcije, v katere bodo v najbližji bodočnosti poklicani. Če hočemo, da se bo uresničila parola našega zadnjega javnega shoda, da naj bo to zadnja zima, v katero smo šli tako nepripravljeni in nemočni, potem moramo z vso pridnostjo ostriti meč našega duha. Predavatelj s. prof. Teply je potem v poljudnem in pedagoško izvrstno izpeljanem predavanju obdeloval zgodovino delavskega gibanja. Med odmorom smo pa proslavljali 60-letnico našega starega in zvestega borca s. Martina Plankarja. »Svoboda« mu je v znak priznanja in zahvale za njegovo delo v proletarskih vrstah poklonila lep šop rdečih nageljev in fotografijo pevskega zbora »Svobode«.

Delavska šola »Svobode« na Jesenicah se je pričela v nedeljo, dne 20. nov. t. l. Vršila se bo vsako nedeljo od 10. dop. do 1. pop. Predavalo se bo o zgodovini delavskega gibanja, o historičnem materializmu, o Marxovem »Kapitalu«, o zgodovini narodnega gospodarstva, o državnoznanstvu, o zgodovini socialnih bojev in o socialni politiki. Predavanja bodo trajala eno ali več nedelj. Predavatelji bodo iz Ljubljane in z Jesenic. Zanimanje za to šolo, ki se bo vršila v Delavskem domu pri »Jelenu« na Savi, je med jeseniškim delavstvom zelo veliko in upati je, da bo obisk velik kakor tudi, da bo obisk stalen in bodo slušatelji vztrajali redno do konca šole, to je do pomladi.

Delavska šola na Slov. Javorniku, oz. Koroški Beli, se bo vršila pod okriljem »Svobode« samostojno od jeseniške, ker so javniški sodrugi zelo navdušeni za njo in je upati, da bo obisk najmanj 40. Šola se bo vršila ob nedeljah popoldne od 3. do 6. ure. Vršila se bo v podružnici jeseniške Splošne gospodarske in konzumne zadruge za Gorenjsko na Javorniku, nasproti tovarne pri Konjiču. Spored bo isti kakor na Jesenicah, prav tako predavatelji. Pričetek prav tako dne 20. nov. t. l. Tudi na Kor. Beli in Javorniku je pričakovati, da bo »Svobodina« šola redno obiskovana in lepo uspeša.

Podružnica »Svobode« na Javorniku se zadnje čase lepo giblje. Njen pevski

zbor je znan že dolgo, vendar se ni delo podružnice moglo prej tako dobro razvijati, ker je imela neprimerne prostore, oz. sploh prostorov ne. Odkar je v lastni zadrugi gostilni pri Konjiču v salonu, ima tam precej razmaha. Knjižnica se lepo razvija, pevski odsek pridno vadi pod vodstvom s. Mencingerja, in zdaj se pripravlja še celo dramski odsek, ki si je oder že postavil. Upamo, da bo kmalu pričel z delovanjem in da bo na ta način poživil delovanje javniške »Svobode«. Sicer pa želimo javniškim kovinarjem najlepših uspehov.

Praktičen tečaj kovinarskih zaupnikov na Jesenicah se vrši redno vsako sredo zvečer v Delavskem domu na Savi od 6. do 9. ure zvečer. Do 40 zaupnikov poseča tu tečaj knjigovodstva, računstva in nemščine. Predavata ss. gđc. M. Perkova in Cvetko Kristan. Zaupniki redno in z veseljem obiskujejo šolo ter se jih redno priključa vedno več in več. Šoli načeljuje poseben odbor šolarjev s s. N. Pogačnikom, drugim tajnikom SMRJ na Jesenicah na čelu. Šola in tečaj prav lepo uspevata.

Predavanja Zveze delavskih žena in deklet, podružnica na Jesenicah, se vršijo redno vsak torek. V sporazumu s »Svobodo« je priredila Zveza del. žena in deklet serijo predavanj, ki je zdaj določena za 17 tednov, tja do pomladi. Vsak torek ob 7. uri zv. je tako predavanje v dvorani »Delavskega doma« ali pa v dvorani Kina Radia. Predavali bodo predavatelj in predavateljice iz Ljubljane in z Jesenic, in sicer o vzgojnih, izobraževalnih in zdravstvenih vprašanjih, s posebnim ozirom na delavsko ženo. Ti predavatelji bodo prof. M. Premrujeva, Leopold Puhar, dr. Kristan-Lunačkova, dr. Tomišková, dr. Dragaš, dr. Petrič, Angela Vodetova, dr. Marčič in drugi. Prva tri predavanja so se že vršila. 8. nov. t. l. je predavala prof. Milena Premrujeva-Mohoričeva o potrebi vzgoje delavske žene. Povdarila je razvoj človeške družbe in ob tem pokazala na posebno potrebo izobrazbe delavske žene. Po predavanju se je vršila diskuzija, povzročena zaradi nekih izjav predavateljice, katere se je udeležilo več navzočih. Pred tem otvoritvenim predavanjem je pozdravil misel in organizatorice teh predavanj v imenu jeseniške »Svobode« s. Cvetko Kristan. Drugo in tretje predavanje pa sta se vršili 15. nov. t. l. v kinu Radiu. Predaval je g. Leopold Puhar, nameščene Higijenskega zavoda o temi »Alkohol — sovražnik družine«. Ob 3. pop. je predaval petčetr ure 200 učencem ljudske in meščanske šole, ki so mu zelo pazno sledili. Zvečer ob sedmih pa je predaval

cele tri ure (na izrecno željo navzočih!) 200 delavskim ženam in možem in žel zelo veliko razumevanje in pritrdjevanje. Sploh sta imeli obe dve predavanji izredno velik uspeh in želja navzočih je bila, da se ta predavatelj in borec proti nezmernosti v uživanju alkoholnih tekočin čimprej vrne in predavanje ponovi oz. izpopolni. Kakor je zgoraj razvidno, je uspeh predavanj ogromen. Prvič je bilo navzočih 100 žena in 1 moški, drugič 200 mladine in tretjič 150 žena in 50 moških! Treba bo napraviti za ta predavanja še večjo agitacijo in potem bodo še bolj uspela, kar tudi prav iskreno želimo.

—on—

»Svoboda« Zagorje ob Savi. Dramski odsek naše podružnice je v nedeljo, dne 16. oktobra, uprizoril igro »Za tretjo goro«, drama v 5 dejanjih. Uspeh je bil nepričakovano velik. Če smo opazovali posamezne vaje, pri katerih je manjkalo precej discipline in resnosti, je bil človek presenečen pri igri sami. Videli smo, da se skriva mnogo igralske sposobnosti v naših sodrugih in sodružicah.

Zatorej, sodrugi in sodružice, resno in disciplinirano naprej, da bomo zopet prijetno presenečeni pri prihodnji vaši igri.

V nedeljo 23. oktobra ob 9. uri dopoldne je predaval sodrug profesor Teply iz Maribora o življenju in delu Karla Marxa.

Preko sto delavcev, večinoma »Svobodašev«, se je udeležilo predavanja. Graje vredno je ostalo delavstvo, toliko bolj pa še tisti, ki se računajo, da so marksisti, pa se ne zavedajo, da je njih dolžnost, udeležiti se tako važnih predavanj.

Sodragu profesorju Teply-u se pa najiskrenejše zahvaljujemo in želimo, da o prvi priložnosti zopet obiše našo revno rudarsko mladino.

Sportaši so odigrali drugo poskusno tekmo v nedeljo, dne 16. oktobra, s SK Retjem iz Trbovelj. Prijateljsko nogometno tekmo sta pa odigrala SK »Svoboda« Zagorje in SK »Svoboda« Zalog.

V nedeljo, dne 30. okt., so pa gostovali v Litiji. Odigrali so prijateljsko nog. tekmo s SK Litijo. Nismo pričakovali od litijskih igralcev, da so take sirovine. Po večini so bili vsi naši igralci potolčeni, ker so jih v noge brcali namesto v žogo. Eden naših igralcev je obležal nezavesten od udarca v želodec med igro na igrišču, a sodnik ni hotel prekiniti igre. Tako, da je ogorčena publika vdrla na igrišče in se zgražala nad sodnikom in surovimi litijskimi igralci. Potem, ko publika ni pustila več igrati, je sodnik moral igro prekiniti tako dolgo, da so našega igralca spravili k zavesti.

Rudarska kladiva počivajo že od 25. okt. dalje vsled prenovljenja separacije in ne vemo, kdaj bo zopet zatulila rudniška sirena: veseli in žalostni klic za rudarja.

Sao Paulo, Brazilija. — Dne 18. 6. t. l. je društvo »Ornus«, kulturna organizacija slovenskih delavcev v Sao Paulu, proslavilo četrto obletnico svojega obstoja. Društveni pevski zbor je zapel pesmi »Himna delu« in »Planinsko rožo«, hrvatski pevski zbor »Dalmacija« je tudi lepo zapel že znani pesmi »Modro oko« in »Lahko noč«. Na sporedu so bile deklaracije »Pesem brezposelnih« (Tone Čufar), »Škrjanček«, S. Krasna (Dekliška) in Klopčičeva »Mi« ter veseloigra »Če sta dva«. Dalje je igral tamburaški zbor. Od časa do časa je zapela tudi Vitrola. Prireditve se je vršila v krasni dvorani Centro Republicano Portugez. Obisk je bil naravnost rekorden. Prireditve, bodisi slovenskih ali jugoslovenskih drugih društev sploh niso niti od daleč dosegle udeležbe, kakor ta proslava društva »Ornus«, za katero so mnogo pripomogla hrvatska društva, ki so se polnoštevilno odzvala vabilu.

Za uspeh našega društva imamo predvsem biti hvaležni »Del. telovadni in kulturni zvezi Svoboda«, ki nam nudi precejšnji del potrebnega gradiva in kaže pot v bodočnost.

DRAMATIKA

»Hlapec Jernej in njegova pravica« na delavskem odru »Svobode« v Trbovljah.

Dne 30. oktobra 1932 je trboveljska »Svoboda« vprizorila Cankarjevega »Hlapca Jerneja« v Delakovi priredbi. Dvorana je bila natlačeno polna. Pred vpriporitvijo je zastopnik centrale »Svo-

bode« prav na kratko orisal pomen »Hlapca Jerneja« ter skiciral osnovne idejne poteze tega dela.

Vprizoritev je prekosila vsa pričakovanja. Navdušenje se je od slike do slike stopnjevalo, po 7. sliki je doseglo vrhunec. Po predstavi je godba zaigrala delavsko himno; godbi se je pridružil

petje delavstva. Tako se je ta vpriporitev zaključila z lepim denarnim in izrednim moralnim uspehom.

*

Zbor je odigral svojo vlogo **izborno**. Glasovno je bil čist, jasen in razločen, dinamično pravilno naštudiran. Scena med županom in Jernejem se je malce ponesrečila, vendar pa ni to celote motilo. Kdaj pa kdaj je zbor naglasil nepravdo besedo v stavku, semtertja je bila zasekana pavza v živo celoto — in obratno se je marsikatera pavza opustila. Vse te malenkostne tehnične neuglajenosti pa niso tako ostro, očitno in kričeče rezale v živo, da bi bilo v kvar celoti. Zbor bo postal vzoren teaterski in govorni zbor, če bo tudi v bodočnosti s tolikšno vnemo, intenzivnostjo, voljo in ljubeznijo nadaljeval začetno delo.

Tudi solisti so stali močno nad nivojem diletantskih igralcev.

Hlapec je bil povsem drugega kova nego Hlapec ljubljanske »Svobode«. Trboveljski je bil bolj realistično oblikovan, medtem ko je ljubljanski bil malone popoln simboličen lik množine. Poudariti bi bilo nesoglasje med izgovorjavo zbora in Hlapca. Zbor je govoril malone pravilno knjižno slovenščino — Hlapec pa je govoril močno akcentuirano narečje. »Hlapec Jernej...« je simbolična pesem borbe za pravico — režiser bi bil moral tudi pri solistu paziti na pravilno knjižno izgovorjavo, zakaj simbolični (torej ne-realistični) ustvaritvi ne more ustrezati vsakdanje narečje.

Igralsko je bil hlapec posrečen. Glasovno je bil nečist (hripav), kar je semtertja napravilo na gledalca vtisk preutrujenosti glavnega igralca. Glasovno je bil nekoliko šibek. V celoti pa je ustvaril zelo lep realističen lik.

Malone brezprikoren je bil igralec, ki je dal obličje cerkveni in posvetni gosposki. Bil je umerjenejši nego Božič v Ljubljani, samo kot župnik je bil glasovno prešibak, v doživetju groze nad Jernejevim bogokletstvom premalo izrazil.

Gostačev je ustrezal celotni zamisli režije. V nekaterih trenutkih je ustvaril naravnost silen lik.

Režija je problematičen konec (problematičen glede na vpriporitev) umela i glede tempa i glede jasnosti uspešneje in popolneje izoblikovati, nego je to uspelo ljubljanski »Svobodi«. Mogoče je pomanjkanje odrsko-tehničnih sredstev bilo v tem primeru za uspeh scene koristno? Tudi »dunajska« scena je bila v Trbovljah bolj umerjena in razločnejša, nego (tu mislim na konec te scene) v ljubljanski operi.

Diapozitivi so bili odločno bolje (čiisteje, jasneje) reproducirani nego v ljubljanski operi. Zato so tudi bolj neposredno vplivali.

Inscenacija je bila popoln posnetek inscenacije ljubljanske »Svobode«. Razsvetljava je padala **brez prehodov** zelo rezko iz ekstrema v ekstrem. Sicer pa gre ta pomanjkljivost na rovaš tehnični nepopolnosti odrske električne instalacije.

Vpriporitev je pri delavstvu in pri ostali publikii dosegla **popoln** uspeh.

Delavstvo je pritrdjevalo:

— Tako je! Cankar je imel prav!

— Kako čudno lahko razumljiv je Cankar! Tako govori, kakor govorimo dan za dnevom — mi!

*

Trboveljska »Svoboda« je na to vpriporitev lahko upravičeno ponosna.

—ok.

Remčeva »Magda« na Delavskem odru »Svobode« v Ljubljani.

O »Magdi« so svoj čas mnogo pisali. Očitali so ji, da ni drama in podobno. »Magda« res ni drama, ki bi ustrezala šolskemu kopitu, je pa nedvomno drama, ki je v svoji osnovi življenjska. Prav to dejstvo upravičuje Del. oder »Svobode«, da jo je vpriporil, čeprav jokavi Peter ne more biti vzor nobenemu delavcu in čeprav je idejna vsebina »Magde« načelno nasprotna namenom in ciljem del. odra. Marksistu namreč ne gre za neko imaginarno »čistost«. Mi takšne »čistosti« ne priznamo. Nam je čisto vse, kar je naravno-normalno, naravno-zdravo. Po našem nazoru »Magda« ni samo žrtev zanižanja krščanske morale pri moških, ki iščejo v »ljubezni« zgolj seksualnega nasičenja, marveč žrtev prav svoje krščanske seksualne vzgoje in žrtev ekonomskih razmer, v katerih živijo proletarci in proletarski otroci. Konflikt, ki so ga filistrski formalisti iskali v drami ter ga niso mogli najti, je večji, nego so oni ob površnem študiju drame utegnili opaziti; v tej drami je konflikt — konflikt med privzgojenimi moralnimi nauki in elementarno silo seksualnega nagona v človeku in naposled najmočnejši konflikt, konflikt med pravico vsakega človeka do seksualnega zdravega izživljanja (v pozitivnem pomenu te besede) in med ekonomskim nasiljem, ki normalno rast seksualnega življenja pri ekonomsko najbolj odvisnih pritiska ob tla. Konfliktov je, zatorej dovoli, in — če že mora kakšna drama imeti kakšen konflikt — jih ta ima v obilici.

Delak, ki je dramo zrežiral, je prav ta poslednji konflikt močno povdral ter s tem vpriporitev »Magde« upravičil. Re-

žija je, kakor rečeno, v prvi vrsti povdarila tragedijo **ubogega (ekonomsko ubogega)** dekleta ter z realistično igro zabrisala močan simbolični avtorjev povdarek (vedno isti obraz zapeljivca!). S tem je režiser zbrisal krivdo zapeljivca-posameznika ter jo, popolnoma pravilno, nprtil sistemu, ekonomskim razmeram, od katerih je v poslednji konsekvenci odvisna tudi seksualna etika in morala.

S to vprizoritvijo je delavski oder dokazal, da razpolaga z igralskimi močmi, ki so že davno prekoračile okvir diletantizma. Vsi trije — posebno moram naglasiti s. Gorjupovo — so dali »Magdi« celo nekaj več, nego je uspelo dati avtorju samemu.

Prezreti pa ne smem, da je zapeljivec v prvi in drugi sceni malce nesimpatično vplival in nas ni mogel prepričati, da bi **takšen** ljubimec mogel tako hitro osvojiti Magdo. Moral bi biti simpatičen — bil pa je cinik, izrazit cinik, ki je pravo nasprotje ljubimcu. Priznam, da je temu deloma kriv tudi avtor. A če je že avtor napravil napako, naj bi jo režiser in igravec vsaj oblikovno (posebno glasovno) omilila. Gledalec se bo težko dal prepričati, da bo preprosti, zdravi služkinji imponiral — ciničen ljubimec.

V nadaljnjih scenah je bil zapeljivec prav do poslednje scene, ki je bila naravnost bravurozna, na višku.

Peter je nenaravna ustvaritev; zato je naš vrli Polde imel težko delo. Dal je odločno več, nego avtor sam. Dal ji je toliko življenja, kolikor je bilo vobče mogoče. Scena pred barom je po njegovi zaslugi pretresujoče vplivala.

Magda je bila od prve do poslednje scene lepa, realistična ustvaritev, ki nam je, če abstrahiramo odrsko rutino in virtuoznost, več povedala, nego svoječasna ustvaritev Nablake v Narodnem gledališču. Le včasih ni za spoznanje obvladala svojega glasu.

Bilo bi še kakšno malenkost pripomniti (posebno nepravilno **vsebinsko** naglašanje), a to so malenkosti, ki niso celote kvarile.

Inscenacija je bila prav na rahlo realistično samo **skicirana** ter je v nekaterih scenah — ob uporabi svetlobnih učinkov — uplivala kot prijetna pastelna slika.

Občinstva je bilo precej. Igra je bila sprejeta z očitno simpatijo. —ok.

Hlapec Jernej in njegova pravica na Jesenicah. 5., 6. in 13. novembra t. l. je uprizorjal delavski oder jeseniške »Svobode« na odru v Delavskem domu na Savi prvo slovensko kolektivno dramo, ki jo je priredil s. Delak po Cankarjevem Hlapcu Jerneju. Ta drama je doživela v Sloveniji že velik uspeh, prav tako tudi v Zagrebu. Ne tako na Jesenicah. Čudno to. Menda tudi v Kranju ne. Prvič je bil obisk daleko premajhen, in je bil prvega dne zelo majhen, pri prvi repriži nad pol dvorane, pri tretji pa pol. In še oni, ki so bili navzoči, so ostali hladni. Niso razumeli, ka-li? Zaradi tega je pred drugo reprižo (v nedeljo, dne 13. t. m.) s. Cvetko Kristan razložil navzočim pomen igre Hlapca Jerneja in seveda tudi nje vsebino. Obenem pa je malo tudi povdaril žalostno dejstvo, da je udeležba tako nezadostna. Pač ni bilo burke ali komedije!! Kdo bi morda mislil, da je bila drama slabo uprizorjena ali pa da je bil zbor slab. Nikakor ne. **V celoti je bilo vse izborni.** Tudi scenerija in diapozitivi so bili v redu in dobri. Zbor 30 sodrugov in sodružic prav dober. Njega prvi besednik Hlapec Jernej — s. Andrej Šetinc — v celoti prav dober. Včasih je sicer prehajal v nekako oratorski žargon, v bolj predavateljski kakor pa puntarski, vendar v celoti v redu. Oblast je dobro funkcionirala, samo ko je nastopala v podobi Kristovega namestnika, ni bila popolna. Premalo sladka v govorjenju s Hlapcem in premalo ogorčena in prepadla ter odklanjajoča krivoverca in bogokletnika Jerneja. Predstavljal jo je naš stari znanec s. Jakec Vodnou. Gostačev je pa dobro učil Hlapca o pravičnosti, ki je ustvarjena za tiste, ki so jo ustvarili. pa je včasih zgledal vendar malo premalo naraven. Predstavljal ga je s. Pavel Štravs. Pri igri je prav dobro sodeloval kovinarski orkester pod vodstvom s. Franceta Česnika. Vso igro je pa vodil s. Franc Škrli, ki mu gre za veliki trud, ki ga je imel z vso prireditvijo, častno priznanje. Njegovi sodrugi in tovariši pri delu bi njegov in 33 svojih sotrpinov in sotrpink ter sodrugov trud in napor ter potrpežljivost lahko malo bolj cenili in poplačali. Z obiskom namreč! Pa bo treba malo pregledati vzroke, ki so dovedli do tega, da Hlapec v industrijskih krajih ni uspel. Vsekakor dovolj dela še čaka izobraževalne in vzgojne činitelje. Krepko nadenj! —on—

DELAVSKA PESEM IN GLASBA

Potek II. rednega občnega zbora pevske podzveze »Svoboda«.

V nedeljo, dne 13. novembra 1932 se je vršil v Mariboru v dvorani Delavske zbornice II. redni občni zbor naše pevske podzveze »Svoboda«.

Na predvečer se je vršil v veliki dvorani »Uniona«

delavski prosvetni večer,

na katerem so sodelovala vsa mariborska kulturna društva. Obisk te prireditve je bil ogromen. Prisostvovali so tudi nekateri delegati, ki so prišli na občni zbor že s popoldanskimi vlaki v soboto. V imenu prireditvenega odbora je pozdravil navzoče delegate sodrug **Presl**.

Občni zbor.

Ob ¾ na 10. uro dopoldne je otvoril predsednik podzveze s. **Presl** občni zbor s kratkim pozdravom, v katerem je zlasti omenil odposlanca internacionale delavskih pevcev in podpredsednika avstrijskega Sängerverbanda s. **Jos. Pinterja** ter zastopnika centrale s. dr. **Celestina Jelenca**.

Takoj nato je zapel mešani zbor mariborske »Svobode« »Pesem mariborskih delavcev«. Predsednik je nadalje prečital pozdrav Centrale za radniško vaspitanje v Beogradu in pozdrave pevskih odsekov iz Javornika, Kranja, Dobrunj in Rogaške Slatine, kateri se vsled pomanjkanja sredstev niso mogli udeležiti občnega zbora po svojem delegatu.

Kot člana verifikacijskega odbora in odbora za sestavo kandidatne liste sta bila izvoljena sodruga **Podlogar** (Hrastnik I) in **Gabriel** (Ptuj). Za zapisnikarja je bil določen sodrug **Eržen** in kot overovatelja zapisnika ss. **Zorec Ana** in **Tanc Anton** iz Maribora.

Občni zbor je osvojil dnevni red, ki je bil objavljen v zadnji številki »Svobode«.

Verificirani so bili sledeči mandati: **Zorec Ana** (Maribor), **Gabriel Franc** (Ptuj), **Podlogar F.** (Hrastnik I), **Götz A.** (Hrastnik II), **Arnšek F.** (Celje), **Spraic Peter** (Zabukovca in Liboje), **Bregar Anton** (Trbovlje). Skupno 7 delegatov s skupno 8 glasovi.

Glasovalno pravico so imeli člani odbora ss. **Presl, Eržen, Lipoglavškova** in **Tanc**, nadalje tudi zastopnik centrale s. dr. **Jelenec**.

Kot gostje so prisostvovali občnemu zboru zastopnik internacionale s. **Pinter, Kos Franc** (Maribor), **Gerlanc Vladimir** (Celje), **Teplý Bogo** (za podružnico Maribor).

Neopravičeno izostal je pevski odsek **Jesenice-Sava**.

Sledila so poročila predsednika, tajnika, blagajničarke in arhivarja.

Pevska podzveza šteje 14 priključnih odsekov s skupno 275 pevci in pevkami. Ima 13 moških in en mešani zbor. Od ustanovitve podzveze so prenehali delovati 4 pevske odseki, ustanovili so se pa 4 novi.

Blagajna je imela skupnih dohodkov Din 1375.—, skupnih izdatkov pa Din 1366.—

Arhiv podzveze obsega 13 partitur delavskih pesmi, od vsake partiture je na razpolago večje število komadov. V pretekli poslovni dobi je podzveza založila eno partituro »Slava delavstvu« in pa pevsko geslo »Svobode«. Nadalje ima podzveza v zalogi 11 pesmaric slovenskih narodnih pesmi. Zbira pa arhiv vseh partitur, ki so last posameznih odsekov.

Odbor je skušal ustvariti podlago za uspešen razvoj delavskega pevskega gibanja v Jugoslaviji in je tozadevno navezal stike s Savezom radniških pevskih i umetniških društev, kojega sedež je bil do letošnjega poletja v Mariboru in se sedaj nahaja v Zagrebu. Z ozirom na različno pevsko kulturo v raznih pokrajinah naše države, si je zamišljal odbor organizacijo pevskega gibanja na ta način, da bi se stvorilo temu stanju odgovarjajoče število pevskih zvez, katere bi tvorile zajednico, in ta zajednica bi naj predstavljala enotnost delavskega pevskega gibanja cele države.

Odbor je izvršil priključitev k internacionali delavskih pevskih društev s sedežem v Berlinu, kateri je priključeno 17 držav. II. kongres internacionale 16. junija 1932 v Braunschweigu je potrdil pristop naše podzveze k internacionali.

Odbor je zbiral tudi statistične podatke o delovanju in stanju priključenih odsekov. Ti podatki bodo v kratkem zbrani in objavljeni v »Svobodi«.

Vsled pomanjkanja denarnih sredstev pa je bilo delovanje podzveze zelo otežkočeno.

Občni zbor je napravil več sklepov. Sprejel je predvsem to-le

resolucijo:

II. redni občni zbor delavske pevske podzveze »Svoboda«, ki se je vršil dne 13. novembra 1932 v Mariboru, je po zaslišanju referatov o položaju delavskega pevskega gibanja, sklenil:

1. uvidevamo potrebno enotnosti delavskega pevskega gibanja v celi državi. Z ozirom na postoječe prilike,

zlasti pa z ozirom na ogromne razlike pevske kulture v posameznih pokrajinah, je potrebno ustvariti več okvirnih samostojnih organizacij (delavskih pevskih zvez), ki pa jih bo treba medsebojno povezati v zajednico, katera bo predstavljala delavsko pevsko gibanje na zunaj.

Vsled tega tudi odobravamo dosedanje delo naše pevske podzveze. To delo je treba nadaljevati v pravcu sporazumne razmejitve med našo podzvezo in Savezom radniških pevaških in umjetniških društava s sedežem v Zagrebu.

2. S spremembo pravilnika je treba omogočiti pristop tudi drugim delavskim pevskim društvom, ki vsled izrednih razmer niso v sklopu »Svobode«.

3. Finance delavske pevske podzveze je treba postaviti na solidno bazo. Uvede se način obveznega prispevanja odsekov po številu članov, primeren znesek pa mora dobiti podzveza iz centralne blagajne.

Sklepi:

1. Uvede se obvezen letni prispevek, ki znaša za vsakih 10 članov in odsek letno Din 50.—. Ostanek članov pod 5 ne šteje, ostanek nad 5 pa šteje kot polnih 10. Te prispevke odračunavajo odseki vsake tri mesece v naprej direktno podzezi.

2. Centrala mora prispevati letno pevske podzezi toliko, kolikor bo znašala vsota prispevkov, katere bodo plačali podzezi začlanjeni odseki in društva.

3. Bodočemu odboru podzveze se naroča, da sestavi listo sodrugov pevske dirigentov, oziroma onih pevcev, kateri imajo veselje izobraziti se za pevovodje ter naj jih povabi na konferenco v svrhu določitve programa o šolanju delavskih pevovodij.

4. Naroča se odboru podzveze, da organizira vsako leto vsaj en skupen koncert vseh priključenih odsekov in društev podzveze. Če bi pa to iz finančnih razlogov ne bilo mogoče, naj podzveza skrbi za organiziranje okrožnih koncertnih nastopov.

5. Sprememba pravilnika: § 1 odst. 2 pravilnika podzveze se odslej glasi: delavska pevska društva izven »Svobode« morejo biti sprejeta v podzvezo, toda le tedaj, če vsled izrednih razmer niso v sklopu s »Svobodo«.

§ 2. Podzvezo vodi 4 članski odbor, ki ga voli podzezin občni zbor. Odborniki morajo bivati na sedežu podzveze. Občni zbor voli tudi dva člana nadzorstva, ki pregledata blagajno vsaj enkrat letno.

Odbor sme pritegniti v svoj sestav tudi pevske strokovnjake kot pevske tehnični posvetovalni organ. Izbere si jih sam, če občni zbor ne sklene drugače.

6. Sedež podzveze za bodočo poslovno dobo je Maribor.

Novi odbor:

Novi odbor je sestavljen takole:

Predsednik Presl Štefan;

zapisnikar Eržen Viktor;

blagajničarka Tončka Lipoglavšek;

arhivar Tanc Tone.

Nadzorstvo: Gabrijel Franc (Ptuj) in Gerlanc Vladimir (Celje).

V okviru občnega zbora je zastopnik internacionale, sodrug **Pinter**, obdržal lepo predavanje o zgodovini, pomenu in namenu delavskega pevskega gibanja. Pohvalno je omenil pri nas obstoječo koncentracijo vseh panog delavskega kulturnega udejstvovanja v eni okvirni organizaciji. To, kar je v Sloveniji že izvedeno, lebdi kot cilj sodrugom v Avstriji in drugih državah. Priporočal je združenje obstoječih zborov v onih krajih, kjer jih je po več skupaj. Zlasti pa je podčrtal potrebo ustanavljanja mešanih pevske zborov, posebno pa še mladinskih pevske zborov, oziroma kombinacijo moških, ženskih in mladinskih pevske zborov. Za svoja izvajanja je govornik žel toplo priznanje zastopnikov tudi drugih pevske društev, ki so poslušali občni zbor.

Predsednik sodrug Presl je po izčrpanju dnevnega reda ob 5. uri popoldne zaključil občni zbor s pevske »družnost«.

Vrnite vprašalne pole! Pevski odseki v Hrastniku I, na Jesenicah-Sava in v Libojah še niso vrnili vprašalnih pol. Soderugi, ne odlašajte!

Odbor pevske podzveze.

Statistika naših pevske odsekov. Podzezin odbor je zbral statistične podatke o priključenih odsekih in njihovem delovanju v l. 1930, 1931 do vključno septembra 1932. Vendar pa ta statistika ne bo popolna, ako ne bomo prejeli naknadno točnih podatkov. Za bodoče bodo morali odseki pošiljati statistične podatke za vsako trimesečje posebej in jih bomo potem redno in sproti objavljali v naši reviji. Na ta način upamo, da bomo najlažje ohranili odseke pri življenju. Statistika naj postane nekakšno ogledalo našega delovanja, zato pa naj bo tudi vselej točna!

Ker nimamo lastnih pevovodij. Pevski odsek v Rogaški Slatini je prenehal delovati. Vzrok: Zbor je poučeval organist. Mož je mislil, da sme z zborom raz-

polagati in je ob priliki Slomškove proslave zahteval, da mora zbor nastopiti. Odbor je sodelovanje pri tako izrazito klerikalni prireditvi seveda odklonil. Organist pa je takoj nato sporočil zboru, da ga ne bo več podučeval. S tem je zbor izgubil pevovodjo, pa tudi lokal, ki mu ga je dajal organist na razpolago. To je kulturni boj. Pa ne mislite, da je tako

samo pri nas! Tudi v drugih državah ni nič boljše. Toda take zapreke ne bodo ustavile našega gibanja! Sodrugom v Rog. Slatini priporočamo, da naj se kljub temu ne razidejo. Zbirajte se in pojte kot pojo fantje na vasi, dokler ne boste dobili pevovodje, ki Vas bo učil, obenem pa tudi spoštoval Vašo razredno zavest in socialistično prepričanje.

DELAJSKI SPORT

Socialna demokracija in sport. Strankino vodstvo avstrijske soc. demokratične stranke v Avstriji je sklenilo na eni zadnjih sej sledeč sklep:

»Strankini člani ne smejo izvrševati v meščanskih sportnih društvih nikakih funkcij. Funkcionarji stranke pa ne smejo biti niti člani takšnih društev. —on—

VI. kongres delavske sportne Internacionalne v Lüttichu.

V belgijskem mestu Lüttichu (franc. Liège) se je vršil od 8. do 10. septembra t. l. VI. mednarodni kongres delavske sportne Internacionalne (kratica SASI), v katerem je včlanjena tudi naša Delavska telovadna in kulturna Zveza »Svoboda« za Jugoslavijo v Ljubljani. Ta kongres je bil preložen zaradi napetega političnega položaja v Nemčiji iz avgusta na september.

Belgija je napravila pred 19 leti prvi korak k ustvarjenju mednarodne organizacije delavske telesne vzgoje. Leta 1913 je bila ustanovljena v Gentu v Belgiji prva mednarodna skupnost delavskih telesnovzgojnih organizacij petih držav, in iz teh početkov se je po vojni ustanovila v Lucernu današnja delavska sportna Internacionalna. — Kako veliko telo je SASI, je razvidno iz tega, da šteje 1 milijon 862.319 pripadnikov, združenih v 22 zvezah, in da beleži od leta 1929 napredek celih 160.393 pripadnikov. Lüttiški kongres je imel poleg svojih glavnih nalog tudi namen, izkazati Belgiji hvaležnost za njeno pionirsko delo v mednarodnem združevanju telesnovzgojnih organizacij delovnega ljudstva.

Posvetovanja so se pričela s konferenco Mednarodnega vzgojnega odbora in vodstva SASI.

Konference vzgojnega odbora in vzgojiteljev SASI so se udeležili zastopniki 10 zvez iz 9 držav, med njimi tudi nemško telesnovzgojno gibanje iz Amerike. Predsednik tega odbora s. Steinemann iz Švice je podal razveseljivo poročilo o vzgojnem delu v socialističnem

duhu v pridruženih organizacijah, zlasti kar se tiče poglobitve mednarodne solidarnosti. Zanimivo je, da je v samo 10 zvezah, od katerih so prišli statistični podatki, združenih 680.000 delavskih otrok in naraščaja do 18 let. In to ni niti polovica zvez. Na ta način se lahko vzame, da je SASI ena največjih organizacij proletarske mladine na svetu, zlasti mlajše.

Kongresne razprave so pričele dne 9. septembra t. l. v prisotnosti 60 delegatov in gostov, med njimi tudi vodilnih delavcev v belgijskem socialističnem gibanju. Uvodoma je pozdravil zborovalce v imenu Socialistične delavske Internacionalne s. Vandervelde, ki je zaključil s temi besedami:

»Ta dva milijona pripadnikov SASI, to ogromno število mladih ljudi, to je že novo pokolenje, s katerim gre napredek, ki prinese zmago idealom delavskega razreda. In to pokolenje bo tvorilo ono zaželeno novo družbo, družbo ljudske sreče.«

Za Stokovno Internacionalno je pozdravil s. Schevenels, za Mednarodni urad dela M. Gottschalk, za Socialistično mladinsko Internacionalno s. Ollenhauer, za Socialistično vzgojno Internacionalno s. Jalkotzy. Za Belgijsko delavsko telovadno in sportno zvezo je pozdravil s. Bridoux, za delavsko gibanje okrožja Lüttich s. Houge, predsednik okrožne zbornice. Zboru sta predsedovala predsednika SASI s. Gellert (Nemčija) in s. dr. Deutsch (Avstrija). Prvega dne dopoldne je bilo zaključeno razpravljanje z izvolitvijo šestih komisij in s sprejemom resolucije, ki zagotavlja sodrugom v Nemčiji pri njih boju s fašizmom in baronskim režimom popolno moralno podporo vseh v SASI združenih zvez.

Zborovanje se je nadaljevalo potem v dvorani ljudskega doma »La Populaire«. Sredi mesta, na enem od najbolj živih mest, stoji Ljudski dom zadruge »La Populaire«. Njemu se pridružuje tam še druga palača, last delavskih strokovnih

organizacij; na drugem kraju Lütticha se pa lahko postavlja spet z lastno, moderno postavljeno palačo pokrajinski strankin list »La Wallonie« (Valonska, kakor se imenuje del Belgije, v katerem se govori francoski). Pri tej razpravi sta dopolnila obširna poročila tajništva, ki so izšla v posebni brošuri, oba tajnika s. Silaba in s. Bührena. Zatem so bila ta poročila soglasno sprejeta. Ta poročila dokazujejo, da SASI neprestano napreduje in so ta napredek delegati tudi izrazili z zahvalo mednarodnemu tajništvu v Pragi. Zatem je sledilo poročilo o rezultatih **II. Mednarodne delavske Olimpiade na Dunaju**, ki ga je imel s. Gastgeb (Dunaj) in referat s. Bührena o **usmeritvi delavskih telovadnih in sportnih stikov**. Zvečer se je vršil prijateljski sestanek, ki so se ga udeležili in so delegate pozdravili vodilni činitelji krajevnega socialističnega delavskega gibanja.

Tiskovna služba Internationale, ki izhaja v Leipzigu, je priredila med kongresom **bogato razstavo časopisov, ki jih izdajajo v raznih deželah delavske telesnovzgojne zveze**. S. Koppisch, ki je vodja tega poročevalskega urada, je govoril o tej razstavi nekaj besed tudi v plenumu. Novinarski odsek SASI je tudi njen pomemben sestavni del. V zvezah, ki so pridružene SASI, izhaja **160 časopisov, ki so posvečeni sportu in telovadbi**.

Razprave drugega dne je otvorilo poročilo s. Wildunga o **spremembi pravil**. Pravila SASI so zdaj prilagoden potrebam današnje razprostranjenosti Internationale in poslanstvo (namen) SASI je izraženo v teh pravilih, v teh-le suhih stavih:

»Namen Socialistične delavske sportne Internationale je širiti telesno vzgojo med delavstvom vseh dežela, posebno med mladino, **vzgojati članstvo k socialističnemu mišljenju in ravnanju in vzbujati v njem spoznanje, da je telesna vzgoja prav tako važna kakor duševna vzgoja in izobrazba mladih ljudi**. Internationale hoče delovati za vzgojo mladih pokoljenj, ki se bodo v vseh deželah bojevala za cilje delavskega gibanja, katerega težnje so naperjene proti kapitalističnemu izkoriščevanju in proti vojnem za cilje gibanja, ki se bojuje za svetovni mir in za politično, gospodarsko in kulturno osvoboditev delavskega razreda. Zasedujoč te cilje deluje SASI v združenju s strokovnimi organizacijami vsega sveta.«

Zatem sta sledila dva referata, ki sta vzbudila najvišje zanimanje, in to s. Steinemanna (Švica) in Devliegra (Belgija) o **vzgoji mladine v delavski telovadbi in sportu**. Oba govornika sta po-

vdarjala v svojih besedah, da se je treba pri vzgoji mladine ozirati na današnjo njeno psihologijo, zlasti se je pa treba povsod baviti z vprašanjem, ki ga stavlja pred nas **brezposelna mladina**. Mlade je treba dovesti v delavskem osrednju k dejanski in izraziti delavnosti za **socializem**, v njih je treba vzgojiti voljo do zanesljive in pogumne **obrambe socializma pred reakcijo**, pa naj se ta pojavlja v katerikoli obliki že, zlasti seveda proti fašizmu.

Zatem so sledile volitve odbora SASI. Po poročilih komisije so bili izvoljeni soglasno: za častnega predsednika s. G. Bridoux (Belgija), za delujoča predsednika s. C. Gellert (Nemčija) in dr. J. Deutsch (Avstrija); za glavnega tajnika s. R. Silaba (ČSR), za načelnika s. K. Bührena (Nemčija); tajniki za posamezne skupine dežela: s. Fr. Wildung (Nemčija), J. Devlieger (Belgija) in B. Kalnin (Letška); člani odbora: A. Guillevic (Francija), dr. J. Steinemann (Švica), V. J. Kostiaenen (Finska) in R. Riedel (Nemčija).

Z izvolitvijo R. Silabe za generalnega tajnika ostane sedež SASI nadalje v Pragi.

Zbor je bil zaključen zaradi hitrih in stvarnih razprav že 10. septembra v opoldanskih urah. Ker je naknadno prišel še angleški delegat, je bilo zastopanih 13 držav. Poljska in Estonka zaradi težav pri izdaji potnih listov nista mogli biti zastopani.

Zadnji referat je bil oni s. Suckerove o **ženskem gibanju v SASI**. Kar se tiče organizacije ženske telovadbe, so tu vodilne države Čehoslovaška, Nemčija, Avstrija in Finska. Skupno pa ima Internationale v vseh svojih zvezah izmed 1.862.319 pripadnikov 279.755 žena in deklet iznad 18 let starih. Učenke in naraščajnice v tem niso zapopadene.

V posebni točki se je razpravljalo o tem, kje bo l. 1936 **III. Mednarodna delavska Olimpiada**. Potegujeta se zanjo dve državi: Belgija za Antwerpen (Antvers) in Finska za Helsinki. Kongres se zaenkrat še ni mogel odločiti. Odbor ima nalogo preiskati, če obe ti dve mesti odgovarjata pogojem, potrebnim za prireditve in izvedbo Olimpiade, in končno bo odločil VII. kongres SASI, ki se bo vršil l. 1934 v Kodanju, na sedežu Danske delavske sportne zveze.

Se 24 predlogov je bilo treba pregledati. Omenjamo najvažnejše izmed njih, ki so bili sprejeti:

Ker se je v zadnjem času razšla **Delavska samaritanska Internacionala**, se osnuje pri SASI **zdravstveni odsek**, kamor bodo mogle pristopiti Zveze delavskih samaritanov.

Prav tako se je razšla **Delavska šahovska Internacionala in se pridružila SASI**. Zaradi tega se ustanavlja pri Mednarodnem tehničnem odboru **novi šahovski odsek**.

Začenši s prihodnjim letom se mora vršiti pri vseh zvezah vsako leto enotni svetovni dan delavske telovadbe in sporta.

V Ameriki se bo delovalo za tem, da bi se vse delavske telesnovzgojne organizacije združile v močno delavsko socialistično telesnovzgojno organizacijo.

Odbor SASI mora ustvariti delovno zajednico z vzemi ostalimi socialističnimi Internacionalami, katere glavna naloga bi bila, poiskati pot, po kateri bi se v še večji meri kot doslej pridobilo delavsko mladino za socializem.

Zvezam je bil dan nalog, da naj se več kakor doslej brigajo za politično in strokovno organizacijo svojega članstva.

In končno je bilo priporočeno, da bi se zveze izjavile, če bi bilo odgovarjajoče, če bi se uvedel namesto posameznih znakov raznih zvez skupni mednarodni znak in z njim tudi skupni pozdrav, dalje naj bi se upejala poleg Internationale še znana pesem »Bratje le k soncu, k svobodi«, ki jo pejejo v nemških deželah, v Belgiji, v Letski itd. Pesem je zložena na star ruski napev in jo pejejo tudi naši pevski zbori. V prevodu s. M. Klopčiča jo je založila pevska podzveza naše »Svobode«.

H koncu sta govorila še s. Gellert in s. Deutsch, in delegatje so se poslovili od stavbe, ki jim je pod geslom: »Vsi za enega, eden za vse« nudila dva dni zavetišče.

V slovo se je vršil v dvorani lüttiškega konservatorija še slavnostni koncert, pri katerem so nastopili pomembni glasbeni umetniki, dvoje glasbenih in pevskih zborov tamošnjega delavstva in končno je s. Devliegerova pokazala vzorne primere ritmične telovadbe z gojenkami svoje telovadne šole. Cv. K.

Delavski sportni turnir se je vršil le-tos v Beogradu. Priredila ga je Radnička sportska zajednica v Beogradu, ki je pozvala na dvodnevni turnir delavski reprezentanci Kragujevca in Novega Sada. Dalje je sodelovala kot gost še zemunska Sparta, na katere igrišču se je turnir vršil, in delavska reprezentanca Beograda, sestavljena iz 6 delavskih klubov, in to: Grafičar, Radnički, Borac, Konkordija, Pekar in Senegalac. Ker pa je Radnički iz Novega Sada izjavil, da je preveč zaposlen s tekmami z madž. mešč. nog. klubi, je sodeloval iz Novega Sada samo Grafičar. Rezultati so bili prvega dne: Del. repr. Kragujevac—Sparta 0 : 6; na-

raščaj Radnički—Grafičar 2 : 1; del. repr. Beograd—Novi Sad 1 : 1. Druga dne: Pekar—Senegalac 3 : 3; del. repr. Beograd—Kragujevac 1 : 2; Sparta Zemun—Novi Sad 3 : 1. Ker je bilo sklenjeno, da dobi pokal oni klub, ki pokaže najboljšo igro, je dobil prvi pokal R. S. K. Grafičar, drugega pa Radnički Kragujevac. Tekme so v splošno zadovoljstvo sodili člani R. Sp. Zajednice ss. M. Stojanović, V. Obučina in N. Ciganović. R. S. Z., ki jo vodita kot predsednik s. R. Mladenović in podpredsednik s. Uroš Previca, namerna prirediti turnirje tudi z delavskimi repr. Sarajeva, Ljubljane in Zagreba. (Po »Snagi«).

Ustanovni občni zbor delavskega turističnega društva »Prijatelj prirode« v Mariboru. V ponedeljek, dne 10. okt. t. l., se je vršil v dvorani Delavske zbornice dobro obiskan ustanovni občni zbor delavskega turističnega društva »Prijatelj prirode«, podružnica Maribor. V imenu pripravljalnega odbora je otvoril in vodil občni zbor s. Pelikan, zapisnikarica pa je bila s. Nekovar. S. Pelikan je uvodoma pojasnil, zakaj se nameravani ustanovni občni zbor ni mogel že pred meseci vršiti, nato pa je k prvi točki dnevnega reda v kratkih obrisih obrazložil pomen društva. Druga točka dnevnega reda je bilo prečitavanje pravil, ki so bila soglasno sprejeta. Nato so se vršile volitve novega odbora, ki ga tvorijo naslednji sodrugi: Pelikan, Reicher, Brože, Prattes, Suppan, Drexler, Kokol, Markež, Gregorčič Fani; namestniki: Beigott, Nekovar, Skrinjer; kontrola: Angleitner, Krasser, Jevšnik Ivan ml., namestniki: Krištof Rezka in Minodraž. Pri točki slučajnosti je občni zbor razpravljaval in določil pristopnino, ki znaša za člane bivšega društva »Prijatelj prirode« Din 5.—, za novo pristopivše člane pa Din 10.—. Po zaključku lepo uspelega ustanovnega občnega zbora se je vršila seja novega odbora, ki se je ob tej priliki konstituiral.

Šahovski odsek »Svobode« v Mariboru je odigral dne 6. t. m. s sodrugišahisti iz Celja v dvorani Delavske zbornice v Mariboru mat na desetih deskah, pri čemur so gostje zasluženo zmagali v razmerju 6 : 4. Ob tej priliki jih je pozdravil v imenu naše podružnice »Svobode« s. Petejan, ki je poudaril potrebo duševne izobrazbe delavcev. Priporočal je, da delavci tudi na šahovskem polju bistre svoj um. V imenu šahovskega odseka »Svobode« iz Celja se je zahvalil s. Godnik. To srečanje delavskih šahistov je bilo prvo v Mariboru in je le želeli, da bi temu srečanju sledilo še več sličnih prireditiv.

Simultanka s. Perka na Hrušici. Član šahovskega odseka »Svobode« na Jesenicah s. V. Perko je priredil v nedeljo, dne 16. okt., simultanko s člani šahovskega kluba na Hrušici pri Jesenicah. Končni rezultat je bil: 7 dobljenih iger, 4 izgubljene, remis nobena. S. Vencelj Perko je dobil vse partije proti močnejšim, izgubil je pa one proti slabšim nasprotnikom. Pa tudi teh bi ne izgubil, če bi bili šahi, oziroma šahovnice normalni. Ali Hrušičani so imeli šahovnice vseh mogočih izvorov: žepne, majhne, miniaturne itd., tako da je s. Perko izgubil večino določenega časa s tem, da si ustvari na takih nepreglednih šahovnicah sliko položaja; za igro pa ni ostalo dosti časa. Zaradi tega moramo zahtevati za prihodnjič samo normalne šahovnice, ker je samo tako tudi mogoča normalna igra. S. Perko pa je kljub temu uspel.

Šahovska simultanka g. Vasje Pirca na Jesenicah. Šahovski odsek »Svobode« kar naprej prireja. Turnir na Galerijah pri Poklukih, simultanka g. Milana Vidmarja ml., nekaj manjših simultank in simultanka s. Perka na Hrušici (kjer bo kmalu revanža). Ko se je pa mudil šahovski mojster g. V. Pirc na svoji turnejski poti s simultankami v Sloveniji, in to na Vrhniki, odsek tudi ni okleval in je, neglede na stroške, povabil g. Pirca na Jesenice. Da so jeseniški in gorenjski šahisti sploh znali ceniti to priliko, se je takoj videlo iz zanimanja, ki ga je simultanka vzbudila. In res; že dosti pred osmo uro zvečer, in sicer v sredo, dne 26. oktobra, so se začeli zbirati v dvorani Delavskega doma na Savi šahisti, tako da jih je bilo kmalu po osmih zbranih 32, ki so vsi nestrpnost čakali boja. Šahisti so bili z Jesenic, Javornika, Hrušice, Mojstrane itd. Ob pol 21. uri je otvoril simultanko v imenu jeseniške »Svobode« s. Cvetko Kristan, ki je pozdravil navzoče in g. mojstra ter v krajšem pozdravnem govoru naglasil visoko kulturno stanje delavstva, ki se kljub vsem naporom v dnevni službi, v prostem času posveča povsem duševni igri, kakor je to šah. Poudaril je tudi smernice, ki vodijo delavske šahiste pri študiju šaha in v tem duhu očrtal današnjo simultanko. G. Pirc je takoj začel z otvoritvami in zelo hitro nadaljeval. Prvih 5 potez pri vsakem igralcu, oziroma skupno 160, je napravil v 10 minutah, kar znači 16 v minuti, oziroma skoro vsako četrto sekundo eno. Otvoritve so bile različne. Kmalu se je igra začela zapletati in postala je počasnejša. V 100 minutah je bilo 17 potez ali skupno 544, kar bi bilo že samo 5,4 poteze na minuto. Kmalu so začele padati prve žrtve: po devetnaesti potezi se je kot prvi udal g. Razinger Franc. Vmes

so se vrstili še drugi; zadnji se je pa udal po osemdeseti potezi ob pol 2. uri jutraj g. Jalen J. Dva igralca sta igri dobila, in to: s. Hofinger Alfonz, predsednik šahovskega odseka »Svobode« po 45 potezah in g. Slavko Koren po 26 potezah. Remiziral pa je g. Šimen Sablatnik. G. Pirc je dobil skupno 29 partij. Zanimivo je, da so vsi trije, ki jih g. Pirc ni mogel pogaziti, obrtniki. Oba zmagovalca sta pa brivska mojstra... Poleg teh partij je bilo igranih še več zanimivih in dobrih iger, ki jih je pa g. Pirc odločil v svojo korist. Na koncu je izjavil g. Pirc, da je imel precej močne nasprotnike. Zanimivo je tudi, da se je v tej simultanki poskusil g. šahovski mojster Pirc s smučarskim prvakom g. J. Janšo in ga porazil. Pri stroki g. Janše bi bilo gotovo obratno (vsak po svoje...) V celoti pa je turnir prav lepo uspel in zadovoljil vse navzoče. Jeseniški »Svobodi« pa želimo, da gre kar tako naprej in še nadaljuje s tem delom v prid svojega članstva in vseh. — Družnost!

Grafika iz Ljubljane je bila 9. okt. t. l. poražena v prvenstveni tekmi od Jadrana v Ljubljani 4 : 2 (2 : 2).

Grafika je igrala 23. okt. t. l. z Hermesom neodločeno 3 : 3 (2 : 1).

SK Svoboda, Ljubljana je kljub lepe-mu startu v prvenstvu jeseni zdaj popolnoma odpovedal. Poraz za porazom!! 23. okt. t. l. Ilirija—Svoboda 8 : 1 (3 : 1)! 6. nov. t. l. Maribor—Svoboda 5 : 0 (3 : 0)! V tabeli je zdaj zadnja z 1 točko od Primorja. Kaj tudi kriza? Prijateljska tekma z Hermesom 30. okt. t. l. sicer ob poskušanju moštev 7 : 3 (3 : 3). 23. okt. t. l. Ilirija rez.—Svoboda rez. 1 : 1 (0 : 0)!

SK Svoboda Maribor je odigral v II. razredu mariborskega okrožja prvenstveno tekmo s SK Muro in zmagal 9 : 1 (5 : 1).

SK Svoboda, Maribor: 23. okt. t. l. proti rez. Železničarja 4 : 1 (3 : 0). Uspeh! Maribor jun.—Svoboda jun. 7 : 0 (4 : 0). 6. nov. t. l. Maribor rez.—Svoboda rez. 4 : 0 (1 : 0). 6. nov. t. l. prv. tekma s SK Pustakovečki 3 : 0! p. f. Mariborski SK Svoboda je zdaj na prvem mestu II. razreda Maribora s 4 točkami in goaldiferenco 12 : 1! Odločitev bo 27. nov. t. l. v tekmi s SK Čakovcem. Le tako napraj!

Tržiški SK Svoboda je podlegel 23. okt. t. l. jeseniškemu SK Borcu s 4 : 2 (4 : 1).

Jesenice. Serija mednarodnih tekem je bila zaključena za letos 6. nov. t. l. s tekmo s Kacem iz Celovca, rezultat 5 : 3 (2 : 2). Zdaj se prične zimski trening. Na spomlad na svidenje!

Hrastnik. 2. okt. Retje (Trbovlje)—Hrastnik 2 : 0 (0 : 0).

Zagorje. 9. okt. t. l. je igrala zagorska Svoboda poizkusno tekmo za sprejem v LNP in podlegla 6 : 0 (5 : 0). Rezerva Svobode pa je porazila SK Zagorje rez. 4 : 3.

Trbovlje. 9. okt. Dobrna—Sloga (Loka) 8 : 2 (1 : 1). SK Amater—SK Hrastnik 6 : 0 (prv.). Amater rez. komb. Hrastnik 5 : 0.

SK Olimp iz Celja je igral 9. okt. poskusno tekmo s SK Slogo iz mladinskega doma v Radni in bilo je neodločeno 2 : 2. V prvenstveni tekmi je Olimp 16. okt. t. l. porazil SK Šoštanj s 4 : 1 (4 : 0).

SK Olimp v Celju igra z uspehom. 23. okt. t. l. je premagal SK Jugoslavijo s 4 : 2 (1 : 1) in 13. nov. t. l. SK Laško s 3 : 1 (1 : 1).

Iz revirjev. 23. okt. Svoboda (Zagorje)—Svoboda (Zalog) 1 : 1 (0 : 0). Zelo sodružno! Svoboda (Zagorje) rez.—Retje rez. 3 : 0. 6. nov.: Amater (Trbovlje)—Trbovlje 2 : 1 (2 : 0).

Turnir SK Amaterja iz Trbovelj. V nedeljo, dne 9. okt., je priredil SK Amater lahkoatletski troboj za klubsko prvenstvo. Na 100 m sta si s 13 sekundami razdelila prvo in drugo mesto Jordan in Hribar. Tretje mesto je zasedel Guna s 13.2 sek. Skok v daljavo: 1. Hribar 3.5, 2. Pisanski 5, 3. Guna 4.75. Skok v višino: 1. Hribar 1.45, 2. Jordan 1.45, 3. Guna 1.45 (1.45). Končni placement je: 1. Hribar, 2. Guna, 3. Jordan, 4. Pisanski, 5. Žavbi. Tekmovalo je 18 članov.

RAZNO

Tri puščice: delavski mednarodni znak

V nedeljo, dne 2. oktobra t. l., so pod vodstvom s. Bruna **Kalnina** (Letška) zborovali zastopniki Mednarodne komisije za obrambo proti fašizmu. Konference so se udeležili: Vanderweken in Vandersmissen za Belgijo, Höltermann in Förl za Nemčijo, Löw in Eifler za Avstrijo in Ulmann za Čehoslovaško (Ustje nad Labo, češki Nemci). Zastopana je bila po s. Stolzu tudi Mednarodna zveza strokovnih organizacij (amsterdamska Internacionala) in po ss. Wildungu in Bührenu Socialistična delavska sportna Internacionala (SASI). Konferenca je vzela na znanje poročila zastopnikov posameznih držav o položaju v njihovih državah. Delegati so izmenjali svoje skušnje, ki so jih napravile in imele delavske obrambne organizacije v boju proti fašizmu. Konferenca je izrazila svoje mnenje o položaju in pa smernice za nadaljnje delovanje v posebni resoluciji in je sklenila, da naj se uvede splošno simbol treh puščic (strelci) kot mednarodni bojni znak proti fašizmu, kakor tudi pozdrav svobodi.

Zgoraj imenovani Mednarodni komisiji za obrambo pred fašizmom pripadajo predvsem delavske obrambne organizacije in delavske milice, kakor Republikanska obrambna zveza (Republikanischer Schutzbund) v Avstriji, Državna zastava črno-rdeče-zlato (Reichs-

banner schwarz-rot-gold) oz. železna fronta v Nemčiji, dalje obrambne organizacije Letonske, čeških Nemcev v Ustju nad Labo in pa Belgijcev. Ta komisija je zborovala in te organizacije so tekmoval v obrambnem sportu (Wehrsport) tudi lani na II. mednarodni delavski Olimpiadi.

—on—

Prvo četrtsotletje Socialistične mladinske Internacionale

a) Zgodovina

Začetki Socialistične mladinske Internacionale (S. M. I.) spadajo v ono dobo, ko so organizacije socialistične mladine začele vznikat v okvirju delavskega gibanja posameznih narodov. Že leta 1904 je bil storjen prvi poskus za mednarodno združitev socialistične mladine. Ali šele v letu 1907 je ta težnja dovela do cilja. Inciator akcije je bil znani socialist Hendrik de Man, ki je uporabil svoje bivanje kot student v Nemčiji za izdatne stike z nemškim omladinskim gibanjem. Zaradi njegovih naporov za tem se je posrečilo za avgust 1907 sklicati v Stuttgart o priliki mednarodnega socialističnega kongresa, ki se je v tem času tu vršil, tudi konferenco socialistične mladine. Na stuttgartski konferenci so enotna volja in enake težnje proletarske mladine v Evropi ustanovile prvo internacinalo socialistične mladine. Hendrik de Man

je postal njen prvi tajnik in njegovo mesto je prevzel po nekaj mesecih dunajski sodrug Robert **Danneberg**. Zaradi njegove izredne energije se je posrečilo v Evropi zelo pomnožiti zanimanje za organizacijo proletarske mladine. Na drugi mednarodni mladinski konferenci 4. avgusta 1910 v Kodanju (Danska) so se že pokazali prvi dobri uspehi. Število članov se je podvojilo. Tretja mednarodna konferenca, ki je bila pripravljena za avgust 1914, je ostala seveda sklicana samo na papirju. Vojsna dejstva so ponekod neprijateljsko in neljubo popravila nekatere socialistične formule in načela in so z razočaranjem in s pogreškami predvsem ranila možgane in srca delavske mladine. Mladi so se čutili poražene zaradi neizpolnjenih in izdanih gesel starih. Vendar pa niso hoteli kapitulirati pred pošastjo vojne. Švicarska mladinska organizacija je prevzela iniciativo. Na njen predlog je prevzel vodstvo tajništva S. M. I. **Höglund** iz nevtralne Švedske in po njegovih pripravah je bila sklicana za dni 4. do 6. aprila 1915 konferenca mladine v švicarski Bern. Okvir te konference je tvorilo napeto ozračje kot odmev razlik pri vprašanju stališča socializma do tedanje vojne. Posvetovanja so se vršila ob neudeležbi zastopnikov mladine iz vojskujočih se držav. Vendar so končala kljub vsemu z volitvijo novega urada in tajništva in so poverila novega tajnika **Münzenberga** z vodstvom mednarodnega tajništva. Konec vojne je našel gibanje socialistične mladine združeno v treh različnih smereh, ki so označevale pričenjajočo diferenciacijo celotnega delavskega gibanja. **Münzenberg** je vodil gibanje počasi in gotovo v naročje nove komunistične Internacionalne. Ni niti tajil, da ima namen ustvariti iz organizacije mladine klin, ki bi razdvajal enotnost delavskega razreda. Organizacije, ki niso delile tega mnenja, so bile kratkomo izključene iz tega mednarodnega sodelovanja. Na ta način na novo ustanovljena komunistična Internacionalna mladine je rasla po vseh deželah iz razbitega gibanja socialistične mladine in ni v nobeni državi postala izraz enotne volje celotnega proletarskega naraščaja. Razen tega je stala tu predvojnica in v Hamburgu po vojni obnovljena Internacionalna socialistične mladine, označena od komunistov za reformatično, in končno tkzv. Mednarodna delovna zajednica socialističnih mladinskih organizacij, ki je predstavljala sredino med obema. Ta organizacija dve in pol Internacionalne starih je nastala na konferenci na Dunaju v februarju 1921, kjer se je razvil zadnji poskus za ujedinjenje s komunistično orientiranimi organizacijami zaradi **Münzenbergove** trme in trdovratnosti. Tedaj

so socialistični delegati po izjavi zastopnika nemške socialistične mladine iz **CSR Paula** zapustili zborovo dvorano; v tej izjavi je bila povdarjena vsa odgovornost komunistov zaradi neposrečenega ujedinjenja vse celokupne proletarske mladine. Omenjena delovna zajednica je združevala francosko, neodvisno socialistično iz Nemčije, nemško in poljsko iz **CSR**, jugoslovansko, lotiško in avstrijsko socialistično mladino. Njena naloga je bila priprava za mednarodno ujedinjenje celokupne proletarske mladine. Kmalu pa je bilo jasno vidljivo, da dedinja predvojne Internacionalne in ta delovna zajednica ne bosta hodili dolgo oddvojeni in vsaka svojo pot. Enak političen boj in skupna socialna borba sta ju postavila najprej v enotno fronto kot zaveznika in nato kmalu kot sobojevnika pod enim in istim praporjem. V maju 1932 se je izvršilo v Hamburgu ponovno zedinjenje teh dveh Internacional. **Hamburški kongres ujedinjenja** je dal trdne temelje današnji Socialistični mladinski Internacionali, ki je tako v delovnem programu kakor tudi v bojevnem nastopanju svoje delo navezala na tradicije svoje stuttgartske predhodnice.

b) Delo in boj

V 26 letih svojega dela je S. M. I. zelo lepo izpolnila svoje delovne metode. To dejstvo se kaže zlasti pri primerjanju s primitivnimi oblikami delovanja v dobi po stuttgartski konferenci. Tedaj se je delovanje tajništva omejevalo samo na izdajanje poročil (po potrebi) in na prirejanje mednarodnih kongresov, ki so nudili edino možnost osebnih stikov zastopnikov mladine raznih narodov.

Z napredujočim razvojem organizacije je naraščala tudi zanimivost in smoternost metod pri propagandnem in vzgojnem delu. Te težnje so se izkristalizirale koncem koncev tudi v celi vrsti mednarodnih akcij, ki so s svojo smoternostjo in z naraščajočim zanimanjem za nje v množicah delavske mladine ustvarile iz S. M. I. veliko delovno zajednico in udruženje ne samo vodij tega gibanja, nego tudi širokih plasti organizirane mladine. Mednarodni kongresi so izpolnjeni z rednimi posvetovanji mednarodnega urada in izvrševalnega odbora in z **mednarodnimi razgovori vodij** ter nudijo vodilnim funkcionarjem mladinskega gibanja sijajno priložnost, ki je za sedaj še vse premalo ocenjena. Tekom njihovih debat prihaja do dragocene izmenjavekušenj v organizacijskem in pedagoškem smislu. S. M. I. pa ima tudi zaslugo, da je znala iz idealov mednarodne solidarnosti delovnega naraščaja ustvariti veliko praktično dejanje. Pri svojih **mednarodnih** dnevih dovaja S. M. I. na desettisoče

broječe množice mladih ljudi iz tovarn, delavnic in pisarn vsega sveta k skupnim manifestacijam za trajni mir med narodi in za socialne in kulturne zahteve mlade delavske generacije. V letu 1929 jih je stopalo po dunajskih ulicah celih 50.000. Tako se mednarodna ideja in teorija o solidarnem boju socialistov vsega sveta, izražena na papirju kongresnih resolucij, izpreminja na ta način v živo resničnost in v nepozabne osebne doživljaje deset-tisočev. Inicijativa S. M. I. v vprašanju socialne in protivojne borbe bi zahtevala pravilno ocenitev v posebnem članku. Problemi te vrste se rešujejo v najožjem sporazumu s strokovno in politično Internacionalo odraslega delavstva. Tudi letošnji praški oktoberski kongres S. M. I. je označil v vprašanju razmerja delavske mladine do gospodarske krize in do svetovne razorožitve jasna pota, ki naj bi bila edino merodajna za mlado socialistično generacijo.

Internacionala socialistične mladine predstavlja danes najživejšo in najbolj aktivno mednarodno organizacijo mladih delovnih ljudi.

Po »Děln. Osvěta«, Cv. K.

Listnica uredništva.

1. številka letnika 1933 bo izšla za božič. Zato je treba poslati vse prispevke za novoletno številko »Svobode« **nakasneje do 10. dec. t. l.**

Vsebinska tekočega letnika bo priložena novoletni številki. Dotlej počakajte z vezavo!

Radi praznika, ki se v tiskarnah obhaja, je izšla ta številka 2. decembra. Prosimo oprostjenja.

Uredništvo »Svobode«.

—g—:

K. ZUCKMAYER: „VESELI VINOGRAD“

(Veseloigra v treh dejanjih. Na dolenska tla in v našo govorico postavil M. Šmalc.)

»Kulturni škandal...« Krik ljubljanskega dnevnika.

Zgodilo se je zopet, kar se zgodi tuhtam v stoletju... Zadržal je boj, završali so uma svitli meči. Zagrmelo je in še grmi... Ogorčenje in škodoželjnost sta si napovedala vojno. Vstala je suha, našminkana in napudrana, vsa zbita silhueta morale, pojem dostojnosti... In nastali so siloviti dnevi v Ljubljani. Protuberance ljubljanskega sonca, ki je nenadoma mrknilo, plapolajo krvavordeče in žare daleč v deželo... Morala, ali bolje takozvani dostojanstveni ton, blagoglasje, ali kako bi imenoval tisto privzgojeno in priučeno naziranje ali pojmovanje, kaj je lepo, dostojno in kaj ni, je baje nekako onečaščeno, opljuvano. In dasi je ta pojem dobesedno relativen, se vojne, kakor da je absoluten in da se je ta absolutnost opljuvala in jo treba maščevati. Kulturni nivo Ljubljane, ki je baje bil dosedaj na višini, je doživel svinjarijo. Čisti hram čiste umetnosti je onesnažen..., ker se je predrznil pokazati resnično, prirodno življenje, ker ni smatral pojma »morala« za nekaj absolutnega. Človeku se vsiljuje misel, če je res naravna erotika, gibanje vsega življenja, gibajoča se v dostojnem erotičnem pojmovanju kmečkega, priprostega ljudstva, svinjarija. Če je res, potem je svinjarija sploh vse življenje in nastanek človeka...

Vstali so »Slovenec«, »Jutro« in »Slovenski Narod« in zagrmeli vsak po svoje,

eni grajačoč, drugi hvaleč, nobeni pa niso stvarno in dostojno dokazali, kaj in kako je resnica. Vstali so celo literati, umetniki, komponisti, režiserji intakodalje, intakodalje... vsi, kajpada — literatura, umetnost itd. itd., je tudi v Ljubljani različna, — ter so istotako z uma svitlim orožjem podpisali izjavo, da je škandal, če kdo smatra veseloigro »Veseli vinograd« za nekako nemško svinjarijo, privlečeno v Ljubljano, baje povsod izžvižgano in čeravno prenešana na slovenski, dolenski kolorit in čeravno slika resnično naravno življenje, kakršno se živi neprestano med zdravimi ljudmi, ki jih ni sram samega sebe, baje vključ vsemu ni dostojna stopiti v čisto kulturo slovenskega gledališča. Besede kmečkega, delovnega človeka — res da niso salonske — a so pristne in brez greha...

Pa sem rekel svojemu prijatelju:

»Pje... zdi se mi, da eni in drugi nimajo prav, ali pa vsi skupaj igrajo po svoje hinavca.«

Prijatelj pa je rekel:

»Ne bi trdil... Zgodilo se je za kulisami, da je eden bil nevoščljiv, ker je šest režiral, pa je spretno nalil vode, pa so mu nasedli... Drugi pa so hoteli župančiča malo poščegetati, tako iz stare tradicije, ker je slovenski poet... Tretji pa so si pomenicali roke in rekli: Zdaj pa dajmo hudiča...«

In nastala je vojna.

»Kakšna pa je pravzaprav tale reč,« sem vprašal.

Prijatelj mi je pokazal »Gledališki list« od 5. novembra 1932 in dejal:

»Kaj bi govoril? Evo, to si prečitaj.« In sem čital:

»Zrel možak ima hčerko, jo hoče omožiti z zdravim, dobrim fantom. Ve, da so namen in smoter zakona otroci — zato dokazi hčerka prej, da si za rabo, da ne bo, kakor je bilo z mojo prvo ženo... Pa se zasuče vse tako, da je stari tudi še kerle, in ni samo ena poroka, nego dve. Oče in hči stopita v novo življenje, v novo pomlad... To je vse... Ampak okrog vsega tega je zemlja, je vinograd, je noč in topli vetrovi, so zvezde... To je življenje, sočno, zdravo, brez pudra in bencina... To so žuljave roke, zdrav razum, krohot prešernosti, vrisk, razposajenost... a ne banalnost... Tu ni hude misli... Vse to je za zdrave ljudi, ki imajo kri v žilah in ki ljubijo življenje in ki še niso od bencina pokvarjeni...«

»Ali je res tako?... Zakaj potem ta šum?«

»Moraš si sam ogledati,« je rekel prijatelj. »Ni mogoče obrazložiti, ker je to vprašanje duševnosti vsakega posameznega človeka. Če si še nenapudran in čist v pojmovanju misterije življenja, boš užival v zdravju te igre. Vsak sodi namreč vse le po samem sebi. Grešnik grešnik, poštenjak pošteno. Na kmetih si vzrastel, tam, kjer raste vino, kjer so zdrava, ponosna dekleta, kjer se pojavlja življenje odkrito na vsakem koraku, kjer ne poznajo ponarejenih erotičnih čustev, nego pristne, naravne, kakor jih jim je ustvaril Bog. Seveda, če si pa boš sugeriral, da je vse to svinjarija, potem, bogme, je svinjarija... Simbolično sliko take ponarejene kulture in pojmovanja o morali boš videl v enem gostu na odru, ki je akademično izobražen, doktorburšak. Dokler je trezen, ima polna usta domovine, narodnosti, svetosti kulture in morale... Ko pa se ga polasti alkohol, pa je konec domovine, dostojnosti, svetosti morale, postane prešič in zaspi na gnojišču... Pomemben simbol...«

Bogme, mikalo me je pogledati ta do-godek. Ali bo predstava, ali je veseloigra-satira šla ad akta?

Pa so jo dali. Komaj sem dobil vstop-nico.

»Pje... hudiča,« sem rekel prijatelju. »To je, kakor tisto Evino jabolko v para-dižu, ki ga je Bog prepovedal... Pje..., če bosta jedla, jima je rekel, bosta grešila in umrla. Pa sta vkljub vsemu jedla tisto ja-bolko in mi vsi jemo vkljub vsemu tista jabolka.«

»Takšno je življenje,« je odgovoril pri-jatelj. »Saj veš, navada je in človek se je tako kultiviral, da vedno stremi, kako in kje bi lahko v zdravi snovi našel drek... Povsod pokazati pohujšanje. Napisali so v

dnevnikih, da je svinjarija in glej, sedaj hoče to »svinjarijo« videti vsak, ne glede, ali je moški ali ženska...«

— — — — —
Zastor se je dvignil.

Oder je bil spremenjen v krasen vino-grad, hribovit, valovit in na vrhu tam zadaj je stala, kakor lili, bela cerkvena. Simbo-lizem slovenskega ljudstva. Veselega, soč-nega v besedah, pristnega, zdravega in ne-dolžnega, kakor je cerkvena vrh hriba. Do-lenjski vinski kraj. Pa se mi je zdelo, da gledam Slovenske gorice in Kapelo, belo cerkvico vrh hriba, ali pa Jeruzalemske vi-nograde z istotako lepo belo cerkvico na hribu.

Kaj bi ne. Saj smo povsod enaki med vinskimi goricami in gozdovi, med čistimi, belimi cerkvicami, sveži, naravni, brez pri-učene sramežljivosti, brez pudra in bencina, ne angeli, nego ljudje...

Igralci — vsa čast — so nastopali, ka-kor da žive od vekomaj življenje med kme-ti v vinskih gorinah. Dolenjci z dolenskimi narečjem, da je utripalo srce veselja, po-nosni kakor vladarji. Dekleta kot so vaška dekleta, samozavestna, sočna, polna ognja, ki pa ne žge, nego greje kakor majsko sonce... In pozabil sem, da sem v gledališču. Življenje je živelo na odru, sočnost je bila v pogovorih, dovtipih, kakor je to mogo-če le na deželi med ljudmi brez greha...

Čakal sem. Poslušal sem. Kje je tisto, da se bom zgražal?

Ali bilo je samo zdravo priznanje o lju-bezni, o ženitvi, o otroku... »Ne kupuj mačka v žaklu... Maščuje se pozneje, ker je cilj življenja zgrešen. Kajti človek je ustvarjen, da je srečen in da osrečuje in da v zakonu ljubezni rodi otroke, svoje večno življenje. In spomnil sem se, kako je bilo, ko sem bil še doma, na kmetih, ko sem pasel krave, oral njive, kosil in trgal v tr-gatvi ter prešal. In z mano dekleta. Pa so rekli možakarji kakšno krepko, pa so jim dekleta zasolila nazaj z besedami, ki so ka-zale vse lepote svežosti in zdravja brez osti žaliti čustva življenske mistike... In tako, kakor je bilo takrat v mojih mladih letih, sem gledal sedaj na odru. In ni me bilo sram... Kje so tu nekakšne spolzke besede, kje nelepi dovtipi in dvoumnosti, ta-kozvane svinjarije. Saj tako živi in govori in dela kmet, kmetica, ki je priprosta, kakor njegovo življenje in govorica, res da, temu ali onemu gospodskemu, kulturno-finemu človeku, kajpada tuintam groba, a nikakor perverzna, brez trohice madeža ali spolz-kosti. In vsi ti obiskovalci gledališča od »Slovenca« do »Jutra«, ki ste iz kmetov — velika večina vas je — ste vse to sami doživljali in videli. Mar ne?... Ali vas je tudi takrat neprijetno dirnilo, če je fant objel dekle in dekle fanta in sta si z nepri-siljeno sramežljivostjo priznala, da se lju-

bita in hočeta biti združena? Zdrav, živ človek se tega ne sramuje, ker je to on in njegova življenska sila. Sramuje se le samo onemogel človek.

Predstava je šla od dejanja do dejanja. Eh, tisto v gostilni, ko se napijejo vina? Srca se vžgo, stiskajo se roke in usta na usta, breskve deklet kipe... Fantje in možje so tudi v tem naravnem nagonu dostojni, možati, dekleta, kmetice razigrane, a zavedajoče se samega sebe, da se človeku zdi, ko to gleda, da se iskri v bujnih snopih žareče vino in oznanja življenja lepoto in radost. Da, tisti, ki so okusili pojem kulture z nepravo žlico — in to je, žal, stoletna napaka — hm, bogme, tudi ti so bili na odru resnično pokazani. To, da, če je kje svinjarija, to je svinjarija. Pa ne igra, nego tako pojmovanje človeškega dostojanstva. Tisti doktor-buršak, akademično izobražen kulturonosец, vedno kulturo označuje, o naciji govoreč, o morali, dokler se ni napil. A potem je njegova notranjost, njegova duševna kvaliteta pokazala, kakšna je oficijelna morala in kakšna v zatišju. Spremenil se je v — prešiča. Stiskal je deklet, ga poljubljal in, ker je bila noč in dekletu tudi vinjeno, jo je vlekel na dvorišče v koprnenju uživati čimprej in kjerkoli. V govoru, v priznanju ljubezni kmečkih fantov je kipel naravno erotično čustvo in se istotako naravno in lepo odzivalo v dekletih. Gospodski človek pa je vzbujal odvratnost. To je pohota... in v tej pohoti in pijanosti se je zvalil na gnojišče, kjer je, blodeč še o ženskah, zaspal. Na gnojišču, kamor spada na tak način moralo in kulturo razumevali... Ta prizor je bil poln resnice in simbolizma dekadence, vsak trenutek o

morali kričeče... Morda je krik o »kulturnem skandalu« veljal temu prizoru? Morda!... Boli, če zagriže v spoznanje lasten greh...

»Veseli vinograd« — napisano je, da je veseloigra, smeje se človek tudi, ali s smehom prezira — je satira na tisto ponarejeno vzgojo o morali in dostojnosti. Tisti krik, da se v gledališču, ki kaže življenje in vzgaja, take stvari ne smejo dajati, češ, da se žali gledalčev čut dostojnosti in vzbuja erotična čustva, da dame in gospodične pozablajo na svojo žensko čast itd., je pogrešno naziranje, naziranje dekadentnih ljudi, strah pred lastnimi napakami in grehi, pred lastno duševno degeneracijo... Z bičem treba opominjati k poboljšanju, k resničnosti, pa bodisi tak bič satira ali veseloigra. Čistemu je vse čisto, zadene le tistega, ki analizira, ali je to lepo ali ni lepo, ali pa da ga zaskeli vest, in je, kakor pravi kmet kratko in učinkovito: Če stopiš mački na rep, zamijavka...

»Torej ves ta spor?« me je vprašal prijatelj po predstavi.

»Krik izžetih duš, ali pa izgubljenih življenj...«

Prijatelj se je nasmejal. Mimo sta šli dve dami ali gospodični, mladi, sveži, lepi. Pa sem slišal:

»Tako razkričana stvar, ta veseloigra? Mislila sem, da je bogve kaj strašnega... Pa je le navadno kmečko nehanje Dolenjcev, lepo v svoji sočnosti in polno idile...«

Prijatelj mi je stisnil roko in rekel:

»Življenja nam manjka, resničnega življenja vsem, ki smo med zidovjem... in zdravja, duševnega namreč...«

„SVOBODA“ in „CANKARJEVA DRUŽBA“ se borita z istimi sredstvi za iste cilje!

Zato:

Vsak zaveden „SVOBODAŠ“ mora postati član „CANKARJEVE DRUŽBE“!

Prijavite se pri poverjeniku ali pa pišite dopisnico družbi (Ljubljana, poštni predal št. 290).

Knjigarna Kleinmayr & Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16. Telefon števil. 31-33

najstarejša
v Jugoslaviji, priporoča
svojo bogato zalogo strokovnih in
zabavnih knjig v vseh jezikih, kakor tudi muzikalij za
petje, klavir in druge instrumente. Knjige in časopise,
v zalogi se ne nahajajoče, dobavlja iz
inozemstva v najkrajšem
času.

Razmnoževalne aparate: **Original Opalograph**, naj-
boljši razmnoževalec posebno za note, risbe i. t. d.
Jamčim za brezhibno delovanje.

Pisarniške potrebščine, strojepisni, oglejni, indigo, sesalni
papir. Zvitki za računske stroje in blagajne.

Pisalni stroji: **Stoewer veliki in srednji, Under-
wood**. Rabljeni, dobroohranjeni stroji.

Lastna specialna popravilnica za pisalne, računske in
šivalne stroje!

Točna postrežba! Cene nizke! Cenike brezplačno!

LUD. BARAGA - LJUBLJANA

Šelenburgova ulica 6. Telefon števil. 2980.

Splošno kreditno društvo

r. z. z o. z.

v Ljubljani, Miklošičeva cesta št. 13

sprejema hranilne vloge od 1 Din naprej in obrestuje najugodnejše — V načelstvu in nadzorstvu zgolj zastopniki strokovnih in gospodarskih organizacij —

KNJIGOVEZNICA LJUDSKE TISKARNE D. D.

prevzema v vezavo knjige, brošure, revije, koledarje itd. po najnižjih cenah

MARIBOR, SODNA 20

Najboljši in najcenejši slovenski mesečnik je delavska kulturna revija

SVOBODA

Letna naročnina stane komaj Din 36,—, letno izide 12 številok z obsegom po približno 32 strani in z najraznovrstnejšo zanimivo vsebino

TEKMUJTE

V

NABIRANJU

NAROČNIKOV!

Slovenska Narodna Podporna Jednota

največja slovenska gospodarska in dobrodela zadruga v

Severni Ameriki.

Najboljša zavarovalnica za življenje, za bolezen, poškodbe itd. — Posluje v Zedinjenih državah, Kanadi in Mehiki. — Ima približno 63.000 članov v obeh oddelkih in blizu 650 podružnic po raznih krajih Amerike.

■ *Premoženje nad 4.000.000 dolarjev.* ■

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

Glavni urad S.N.P.J., 2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill